

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ
ЕКОНОМІКИ ТА АКАДЕМІЧНА
ДОБРОЧЕСНІСТЬ**

Навчальний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання,
які навчаються за спеціальністю 051 – Економіка

Видавництво НУА

НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ
ЕКОНОМІКИ ТА АКАДЕМІЧНА
ДОБРОЧЕСНІСТЬ**

Навчальний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання,
які навчаються за спеціальністю 051 – Економіка

Харків
Видавництво НУА
2024

*Рекомендовано до видання рішенням Ради факультету
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»
Протокол № 5 от 20.05.2024*

Р е ц е н з е н т и: *Л. М. Матросова*, д-р. екон. наук
(Харківський національний університет імені В. Н.
Каразіна);
імені В. Н. Каразіна);
О. І. Решетняк, д-р екон. наук (науково-дослідний центр
проблем розвитку НАН України)

М54

Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність : навч. посіб. для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти всіх форм навчання, які навчаються за спеціальністю 051 – Економіка; укл. Е. Цибульська; Нар. укр. акад. – Харків : Вид-во НУА, 2024. – 132 с.

У посібнику узагальнена і систематизована вся необхідна інформація, пов'язана з методологією досліджень в галузі економічних наук. Значна увага приділяється нормам, правилам, вимогам щодо оформлення текстових наукових робіт, зокрема дисертацій, кваліфікаційних робіт магістрів, наукових статей. В зручній для сприйняття формі приводяться найбільш важливі відомості про порядок захисту кваліфікаційних наукових робіт. В концентрованому вигляді висвітлено питання академічної доброчесності в науковій спільноті.

Навчальний посібник містить програму дисципліни; список літератури; конспект лекцій, практикум з дисципліни з методичними вказівками; матеріали для організації індивідуальної та самостійної роботи студентів; тести; питання до заліку; критерії оцінювання; глосарій, додатки.

Запропонований посібник допоможе в організації самостійної роботи студентів, другого (магістерського) рівня освіти економічних спеціальностей, формуванні теоретичних та практичних основ їх професійних компетенцій. Посібник розраховано на використання студентами другого (магістерського) рівня освіти економічних спеціальностей навчальних закладів вищої освіти, аспірантів.

УДК 371.01

© Народна українська академія, 2024

ВСТУП

Серед основних парадигм наукової думки вагоме місце посідає парадигма наукових досліджень. Уміння надавати оцінку тим чи іншим явищам, що мають місце в економічному житті, а також прогнозування їх подальшого розвитку є неможливим без оволодіння науковим апаратом.

Прикладне оволодіння методологією економічних досліджень надає можливість розв'язувати економічні проблеми, що є актуальними за сучасних умов розвитку національної економіки.

У зв'язку з цим постає питання ефективної підготовки студентів економічних спеціальностей до самостійної, творчої, дослідницької діяльності.

Мета дисципліни: Формування системи знань з теорії та методології наукового пізнання економічних систем, формування професійних вмінь та навичок самостійного проведення теоретичних досліджень економічних відносин, процесів, явищ, систем із широким застосуванням загальнонаукових і специфічних методів наукового пошуку та ефективного використання економічного інструментарію, з урахуванням специфіки об'єкта дослідження.

Завдання дисципліни: розкриття сутності і значення наукових досліджень, засвоєння основ методології та методики наукового пошуку, підготовка студентів до самостійної наукової діяльності в галузі економіки.

Статус дисципліни – обов'язкова .

Передумовами для вивчення дисципліни «Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність» є наявність таких фахових компетентностей як здатність виявляти знання та розуміння проблем предметної області, основ функціонування сучасної економіки на мікро-, мезо-, макро- та міжнародному рівнях; розуміння особливостей провідних наукових шкіл та напрямів економічної науки; здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей, аналізувати і змістовно інтерпретувати отримані результати; розуміння особливостей сучасної світової та національної економіки, їх інституційної структури, обґрунтування напрямів соціальної, економічної та зовнішньоекономічної політики держави; застосовувати економіко-математичні методи та моделі для вирішення економічних задач; застосовувати комп'ютерні технології та програмне забезпечення з обробки даних для вирішення економічних завдань, аналізу інформації та підготовки аналітичних звітів; поглиблено аналізувати проблеми і явища в одній або декількох професійних сферах з врахуванням економічних ризиків та можливих соціально-економічних наслідків.

Очікувані результати навчання:

– збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань;

- обирати ефективні методи управління економічною діяльністю, обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень;
- застосовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення у соціально-економічних дослідженнях та в управлінні соціально-економічними системами;
- обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання, враховуючи цілі, ресурси, обмеження та ризики.

Засоби діагностики результатів навчання:

Програмний результат навчання	Засіб діагностики результату навчання
1	2
Збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань	Підготовка аналітичних звітів, peer review, підготовка презентацій результатів аналізу, підготовка та захист розроблених проектів
Обирати ефективні методи управління економічною діяльністю, обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень	Розв'язання комплексних ситуаційних завдань, аналіз та захист кейсів, підготовка презентацій виконаних практичних завдань, підготовка та захист рефератів, виконання контрольних робіт
Застосовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення у соціально-економічних дослідженнях та в управлінні соціально-економічними системами	Виконання розрахункових робіт, підготовка аналітичних звітів, розв'язання комплексних ситуаційних завдань, виконання контрольних робіт
Обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання, враховуючи цілі, ресурси, обмеження та ризики	Самооцінка студента за питаннями для самоконтролю, тестування, опрацювання аналітичних завдань, peer review, підготовка презентацій розроблених управлінських рішень, виконання контрольних робіт

Автор висловлює глибоку подяку рецензентам посібника доктору економічних наук, професору кафедри економіки та менеджменту Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Л. М. Матросовій; доктору економічних наук, завідувачу сектором промислової політики та інноваційного розвитку відділу промислової політики та енергетичної безпеки Науково-дослідного центру проблем розвитку НАН України О. І. Решетняк.

ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1.

Теоретичні основи економічних досліджень

Тема 1. Наука як сфера людської діяльності.

Поняття про науку та її еволюція. Наука як система знань. Процес пізнання і наука. Критерії науковості. Об'єкти науки як сфери людської діяльності. Суспільна роль науки. Завдання науки. Функції науки. Стратегія і тактика науки. Предметна область науки. Характеристика елементів науки. Наука як діяльність. Види наукової діяльності. Регулювання наукової діяльності. Суб'єкти наукової діяльності. Етапи розвитку науки. Класифікація наук.

Тема 2. Методологічні основи економічного дослідження.

Методологія економічних досліджень. Методи наукового дослідження. Логіка процесу наукового дослідження. Об'єкти наукових досліджень та їх класифікація. Загальнонаукові та емпіричні методи дослідження. Аксиоматизація знань та причинні зв'язки у методології наукових досліджень. Діалектичний підхід в економічних дослідженнях. Поняття наукової проблеми. Поняття теми дослідження та методика її формулювання. Визначення предмета та об'єкта дослідження. Мета і завдання дослідження. Гіпотези у методології наукових досліджень. Докази у наукових дослідженнях. Експеримент у наукових дослідженнях. Порядок здійснення наукового дослідження. Етапи науково-дослідної роботи. Основні напрямки наукових досліджень з економіки. Методичні прийоми та їхні процедури у дослідженні економіки. Методика економічного дослідження. Основні групи загальних методів наукових досліджень. Логічні закони та правила. Правила аргументації. Методи спостереження та збору даних. Методи вибіркового спостереження. Методи групування. Таблично-графічні методи. Методи інформаційно-логічного аналізу. Методи детермінованого (функціонального) факторного аналізу. Методи стохастичного (кореляційного) факторного аналізу. Методи прогнозування. Методи моделювання. Сутність, мета, функції наукового експерименту. Методичне забезпечення експериментальних досліджень. Методи графічної обробки результатів експерименту. Аналітична обробка результатів експерименту.

Змістовий модуль 2.

Наукові кваліфікаційні роботи та академічна доброчесність

Тема 3. Дисертація як наукове дослідження.

Складові частини дисертації і їх зміст. Новизна наукових результатів. Концептуальні результати наукових досліджень. Загальні вимоги до науково-дослідної роботи. Правила оформлення науково-дослідної роботи. Рецензування науково-дослідних робіт. Доповідь про роботу. Складання тез доповіді. Підготовка наукових матеріалів до публікації. Апробація результатів наукових досліджень. Методика підготовки наукової статті. Вимоги до структури наукових статей, встановлені вищою атестаційною комісією (ВАК) України.

Впровадження результатів наукових досліджень. Критерії ефективності наукових досліджень. Критерії оцінки наукових досліджень. Відгук та рецензія як форми оцінки наукових праць. Форми втілення результатів наукових досліджень. Вимоги до оформлення результатів наукових досліджень.

Тема 4. Написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра.

Магістерська робота як форма наукового дослідження. Тематика магістерських дипломних робіт. Рекомендації щодо збору та аналізу матеріалів для магістерської роботи. Зміст, структура й обсяг магістерської роботи. Організація дипломного проектування. Оформлення літературних джерел за Гарвардським стилем. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Правила оформлення ілюстративного матеріалу (плакати, слайди). Відмінність вимог до наукової доповіді та наукової статті. Оформлення магістерської роботи. Рецензування магістерської роботи. Підготовка доповіді до захисту. Процедура захисту магістерської роботи.

Тема 5. Основи академічної доброчесності.

Суб'єкти забезпечення академічної доброчесності. Обов'язки та відповідальність суб'єктів забезпечення академічної доброчесності: здобувачі освіти та слухачі курсів, заклади освіти та наукові установи, Державна служба якості освіти України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Міністерство освіти і науки України. Види порушень академічної доброчесності: плагіат, фабрикація, фальсифікація, академічний саботаж, професорська нечесність, хабарництво, академічне шахрайство (обман, списування, шпаргалки), необ'єктивне оцінювання, хибне співавторство. Відповідальність за порушення академічної доброчесності різних учасників начального процесу: здобувачі вищої освіти, співробітники. Додаткові заходи

відповідно до визначених законом видів академічної відповідальності: усне зауваження; попередження; скерування на додаткове навчання; зниження оцінки; реєстрація порушення; виключення з рейтингу претендентів; позбавлення почесних звань і нагород, стипендії; позбавлення права голосу у колегіальних органах навчального закладу, обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін. Система оскарження рішень про притягнення до академічної відповідальності.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ДИСЦИПЛІНИ

Базова

1. Башкір, О. І. (2022). *Академічна доброчесність та інтелектуальна власність: конспект лекцій*. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 92 с.
2. Дороніна, М. С. (2022). *Технологія соціально-економічних наукових досліджень (схеми та приклади)*. Харків: Видавн. дім «ІНЖЕК», 117 с.
3. Кісельова, А., Завальська, Л. (2023). *Основи академічного письма*. Одеса: Фенікс, 69 с.
4. Костюкевич, В. М. (2023). *Основи науково-дослідної роботи магістрів та аспірантів у вищих навчальних закладах*. Київ: Патерик, 554 с.
5. Ланданюк, А. П., Власенко, Л. О. та Кишенько, В. Д. (2018). *Методологія наукових досліджень*. Київ: Ліра-К, 352 с.
6. Харитонова, О. І., Ульянова, Г. О. та Галупова, Л. І. (2024). *Академічна доброчесність: навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань 081 «Право»*. Одеса: Юридика, 240 с.

Допоміжна

7. Бааджи, Н.П., Ульянова, Г.О. (2022). Академічна доброчесність як основа академічного успіху. *Правова позиція*, 4 (37), с. 98–103.
8. Бахрушин, В., Ніколаєв, Є. (2019). *Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Проект сприяння академічній доброчесності в Україні*. Київ: Патерик.
9. Бірта, Г. О., Бургу, Ю. Г. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень*. Київ: Центр учбової літератури, 142 с.
10. Важинський, С. Е., Щербак, Т. І. (2016). *Методика та організація наукових досліджень*. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 260 с.
11. Голіков, В. А., Козьмініх, М. А. та Онищенко, О. А. (2014). *Методологія наукових досліджень*. Одеса, 163 с.
12. Гуртієва, Л.М., Капліна, А. В. та Лапкін, А. В. (2022). *Етика прокурора, судді, слідчого*. Одеса: Гельветика, 284 с.
13. Дейниченко, Г. В., Постнов, Г. М. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень*. Харків: Вид-во ХДУХТ, 115 с.

15. Зверяков, М. І., Уперенко, М. О. та Жданова, Л. Л. (2016). *Теоретичні і методологічні основи дослідження економічних відносин в Україні в умовах інтеграції в глобальний процес розвитку*. Одеса: Атлант, 389 с.
16. Каламбет, С.В., Іванов, С. В. та Півняк, Ю. В. (2015). *Методологія наукових досліджень*. Днепр: Вид-во Маковецький, 191 с.
17. Кацавець, Р. (2022). *Професійна етика юриста*. 2-ге вид. Київ: Алерта, 246 с.
18. Книжкова палата України, (2016). *ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання*. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 20 с.
19. Колоїз, Ж.В. (2019). *Академічне письмо*. Київ: Патерик, 178 с.
20. Комар, Ю. М., Попов, О. І. та Комар, В. Ю. (2018). *Основи наукових досліджень*. Київ: Ліра-К, 182 с.
21. Костюкевич, В. М., Коннова, М. В. (2017). *Методологія наукових досліджень*. Вінниця, 172 с.
22. Крушельницька, О. В. (2018). *Методологія та організація наукових досліджень*. Київ: Патерик, 192 с.
23. Кустовська, О. В. (2005). *Методологія системного підходу та наукових досліджень*. Тернопіль, 124 с.
24. Ланданюк, А. П., Власенко, Л. О. та Кишенько, В. Д. (2018). *Методологія наукових досліджень*. Київ: Ліра-К, 352 с.
25. Левченко, О. (2012). *Науковий стиль: культура мовлення*. Львів: Львівська політехніка, 204 с.
26. Малигіна, В. Д. (2016). *Методологія наукових досліджень*. Рівне, 247 с.
27. Мартинюк, О. М. (2021). *Академічне письмо*. Луцьк: Вежа, 48 с.
28. Марцин, В.С., Міценко, Н.Г. та Даниленко О.А. (2022). *Основи наукових досліджень*. Львів: Ромус-Поліграф, 128 с.
29. Медведева, В. М. (2017). *Основи наукових досліджень*. Київ: Ліра-К, 84 с.
30. Мельниченко, О. А. (2016). *Методологія організації наукових досліджень*. Харків: ФО-П Леонов Д.С., 27 с.
31. Мокін, Б. І., Мокін, О.Б. (2014). *Методологія та організація наукових досліджень*. Вінниця: Вид-во ВНТУ, 180 с.
32. Новак, О. М., Литвин, А. Ф. та Лаун, С.Ю. (2021). *Основи наукових досліджень та академічна доброчесність: навч.-метод. посіб. для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (охорона праці)*. Переяслав: Домбровська Я.М., 470 с.
33. Носачова, Ю. В. (2020). *Основи наукових досліджень*. Київ: Кондор, 128 с.
34. Палеха, Ю. І., Леміш, Н. О. (2017). *Основи науково-дослідної роботи*. Київ: Ліра-К, 336 с.
35. Партика, З. В. (2017). *Основи наукових досліджень, підготовка дисертації*. Київ: Ліра-К, 236 с.

36. Пихтіна, Н. П. (2018). *Основи наукових досліджень*. Київ: Патерик, 284 с.
37. Садовніков, О. К. (2017). *Методологія наукових досліджень*. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 43 с.
38. Хужаєв, Н. (2015). *Методика преподавания экономических дисциплин*. Ташкент: Ташк. финанс. ин-тут, 140 с.
39. Швець, Ф.Д. (2016). *Методологія та організація наукових досліджень*. Рівне: Вид-во НУВГП, 151 с.
40. Шишкіна, Є. К., Носирєв, О. О. (2014). *Методологія наукових досліджень*. Харків: Діса плюс, 200 с.

Інформаційні ресурси

41. Rada.gov.ua, (1993). *Про авторське право і суміжні права* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> [Accessed 30 June 2024].
42. Rada.gov.ua, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1556-18> [Accessed 30 June 2024].
43. Rada.gov.ua, (1993). *Про охорону прав на винаходи і корисні моделі освіти* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> [Accessed 30 June 2024].
44. Rada.gov.ua, (2013) *Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів* [online]. Київ. Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF#Text> [Accessed 30 June 2024].
45. Rada.gov.ua, (2015). *Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти* [online]. Київ. Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> [Accessed 30 June 2024].
46. Rada.gov.ua, (2016). *Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)* [online]. Київ. Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text> [Accessed 30 June 2024].
47. Rada.gov.ua, (2008). *Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09#Text> [Accessed 30 June 2024].
48. Rada.gov.ua, (2011). *Про затвердження Переліку наукових спеціальностей* [online]. Київ. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11#Text> [Accessed 30 June 2024].
49. Rada.gov.ua, (2016). *Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам* [online]. Київ, Україна.

Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16#Text> [Accessed 30 June 2024].

50. Rada.gov.ua, (2017). *Про затвердження Вимог до оформлення дисертації* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17/print1485260627028673> [Accessed 30 June 2024].

51. Rada.gov.ua,, (2021). *Про затвердження професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»* [online]. Київ, Україна. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-standart-na-grupu-profesij-vikladachi-zakladiv-vishoyi-osviti> [Accessed 30 June 2024].

52. Rada.gov.ua, (2018). *Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти* [online]. Київ, Україна. Available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/124272___124272 [Accessed 30 June 2024].

53. *Державний комітет статистики України* [online]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Accessed 30 June 2024].

54. Бааджи, Н. П. (2023). Академічна доброчесність як складова академічної культури. [online] У: *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/25887> [Accessed 30 June 2024].

55. Кирилюк, А. В.(2023). Академічна доброчесність: проблеми реалізації. [online] У: *Академічна доброчесність: правові проблеми*. С. 20–25. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/25950> [Accessed 30 June 2024].

56. Радейко, Р. *Слова-маркери для логічного викладу наукового тексту. PhD* [online]. Available at: <http://aphd.ua/slova-markery-dlia-lohichnoho-vykladu-naukovoho-tekstu/> [Accessed 30 June 2024].

57. Сацик, В. *Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?* [online]. Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti> [Accessed 30 June 2024].

58. Симонян, Ю.Ю. (2023). Проблеми реалізації принципів академічної доброчесності на практиці з точки зору викладача. [online] У: *Академічна доброчесність: правові проблеми*. С. 25–30. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/25950> [Accessed 30 June 2024].

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Наука як сфера людської діяльності.

- 1.1. Сутність і ознаки науки.
- 1.2. Критерії науковості.
- 1.3. Класифікація наук.
4. Характеристика елементів науки.

1.1. Сутність і ознаки науки.

Наука становить сутність людського знання, вона органічно властива практичній і пізнавальній діяльності людини. Зародилася наука у Стародавній Греції у V столітті до н. е., саме тут уперше знання поєдналося з обґрунтуванням. Виникла в Західній Європі у пізньому середньовіччі (XII-XIV століттях) разом з особливим інтересом до знання, здобутого дослідним шляхом, і до математики. Розвиток науки починається з XVI-XVII століть працями астронома Йоганна Кеплера, механіка та астронома Христиана Гюйгенса і особливо фізика та астронома Галілео Галілея, та фізика та математика Ісаака Ньютона, що розробили першу теоретичну модель фізики мовою математики. Бурхливий розвиток науки розпочинається у першій третині XIX ст., коли дослідницьку діяльність було поєднано з освітою.

За Кантом, вона є сукупністю знань, впорядкованих згідно з певними принципами, реальним зв'язком правдивих суджень, передбачень і проблем дійсності та окремих її сфер чи аспектів.

Наука виступає в трьох іпостасях:

- соціальний інститут;
- діяльність;
- система знань.

Наука в іпостасі соціального інституту об'єднує норми та організацію, соціологічні й аксіологічні виміри наукової діяльності; соціальну інфраструктуру, яка тримається на соціально-інституціональних, правових, моральних, когнітивних, методологічних імперативах. Призначення науки як соціального інституту – виробництво знання.

Наука в іпостасі діяльності виявляється в двох аспектах:

- соціологічний фіксує рольові функції, які збігаються зі стандартними зобов'язаннями й повноваженнями, покликанням суб'єктів у рамках науки як академічної системи і соціального інституту;
- когнітивний відображає процеси породження – творчі процедури емпіричного і теоретичного рівня, які дають змогу розширити і поглибити знання.

Наука як система знань представлена розгорнутою асоціацією одиниць:

- емпіричних і теоретичних;
- фундаментальних і прикладних;

- формальних і змістових;
- суворих і не суворих;
- описових і пояснювальних;
- якісних і кількісних пізнавальних;

Наука як система знань націлені на розкриття об'єктивних законів світу.

Три іпостасі науки визначають і три підходи до визначення сутності науки:

– **наука** – це сукупність соціальних інструментів і доцільна діяльність певної спрямованості або система знань, що постійно розвиваються як безпосередня продуктивна сила суспільства.

– **наука** – це особлива форма людської діяльності, яка складається історично і має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони і методи дослідження.

– **наука** – це специфічна форма суспільної свідомості, основу якої становить система знань, процес пізнання закономірностей об'єктивного світу, вироблення знань та використання їх у практиці як певного виду суспільного поділу праці.

Наука відіграє неоціненну **роль** у нашому житті, впливаючи на різні аспекти нашого існування. Вона є фундаментом для прогресу і розвитку суспільства, забезпечує нам нові знання, технології та інновації. Роль науки та її вплив простягаються на різні сфери нашого життя.

Безпосередня **мета науки** – це опис, пояснення і передбачення процесів та явищ дійсності, що становлять предмет її вивчення на основі відкритих нею законів, інакше кажучи, теоретичне відображення дійсності з метою використання в практичній діяльності людей. Тому наука як сфера людської діяльності виконує функцію розробки і теоретичної систематизації об'єктивних знань про дійсність.

Основні **ознаки науки**:

- систематизованість сукупності нагромаджених знань (наука надає системної природи знанню, систематизує його);
- перевіреність і достовірність знання (наука потребує постійної перевірки знань, яке і становить тіло науки);
- віддзеркалення знанням об'єктивних закономірностей;
- довговічність системи знання;
- знання ґрунтуються на досвіді та доказах;
- раціональність знань (наука будується на раціональних засадах, опирається на процедури мислення, закони логіки, закономірності функціонування і розвитку об'єктів);
- знання зорієнтовані на об'єктивну істину;
- універсальність (наука дає знання, істинні для всього універсуму);
- фрагментарність (наука диференційована на окремі дисципліни, вивчає фрагменти реальності, які описуються цими дисциплінами);

- загальна значущість (її знання значуще для всіх людей);
- знеособленість науки (на кінцеві наукові результати не впливають індивідуальні особливості учених);
- незавершеність (зумовлена безкінечністю суцього як у ширину, так і в глибину, коли досягнення абсолютної істини неможливе.
- спадкоємність (передбачає вічний процес співвіднесення нового знання зі старим);
- критичність (наука завжди готова поставити під сумнів і переглянути свої навіть основоположні результати).
- позаморальність (знання не є ні моральними, ні аморальними; моральні оцінки стосуються лише до діяльності дослідників, або до застосування результатів досліджень);
- чутливість (результати потребують емпіричної перевірки, сприйняття дослідником).

Наука відрізняється від міфології тим, що прагне не до пояснення світу в цілому, а до формулювання законів розвитку природи, що допускають емпіричну перевірку.

Наука відрізняється від містики тим, що прагне не до злиття з об'єктом дослідження, а до його теоретичного розуміння і відтворення.

Наука відрізняється від релігії тим, що розум і опора на чуттєву реальність мають в ній більше значення, чим віра.

Наука відрізняється від філософії тим, що її висновки допускають емпіричну перевірку і відповідають не на питання «чому»? , а на питання «як»? , «яким чином»? .

Наука відрізняється від мистецтва своєю раціональністю, що не зупиняється на рівні образів, а доводить знання до рівня теорій.

Наука відрізняється від ідеології тим, що її істини загально значима і не залежать від інтересів певних верств суспільства.

Наука відрізняється від техніки тим, що націлена не на використання отриманих знань про світ для його перетворення, а на пізнання світу.

Наука відрізняється від буденної свідомості тим, що є теоретичним освоєнням дійсності.

Основним **змістом науки** є:

- *теорія як система знань, яка є формою суспільної свідомості і досягнень інтелекту людини;*
- суспільна роль у практичному використанні рекомендацій для виробництва благ, що є життєвою необхідністю людей.

Однак поступовий рух пізнання в цілому, з філософського погляду, обумовлено не тільки безпосередніми запитамі сьогоденної практики, а й суто пізнавальними інтересами людства, результати задоволення яких коли-небудь проявляться в прогнозуванні майбутніх способів і форм практичного освоєння світу.

Отже, **наука** в сучасному суспільстві виконує низку **конкретних функцій**:

- світоглядну (забезпечує формування наукового світогляду);
- пізнавальну – задоволення потреб людей у пізнанні законів природи і суспільства що сприяє найбільш раціональній організації виробничих сил в інтересах усіх членів суспільства;
- евристичну (засіб здійснення відкрить, отримання принципово нового знання);
- пояснювальну (пояснює явища дійсності через виявлення законів, закономірностей та тенденцій);
- інструментальну (формує інструмент розуміння реальності);
- інституційну (наука виступає специфічним інститутом в суспільстві);
- експертно-оцінну (оцінює ті або інші проблеми, практичні і наукові проекти);
- практично-діючу – удосконалення виробництва і системи суспільних відносин, інакше кажучи, безпосередньої виробничої сили матеріального виробництва, технологічне втілення наукового знання.
- управлінську (забезпечує реалізацію управління суспільством);
- комерційну (являє собою засіб отримання комерційного прибутку від реалізації продукту науки);
- культурно-виховну – розвиток культури, гуманізацію виховання і формування нової людини;
- соціалізаторську (реалізує процес освіти і соціалізації людей)

Сукупність окремих, часткових функцій науки надає їй головну функцію в сучасному світі – розвиток системи знань, що сприяє найбільш раціональній організації виробничих сил в інтересах усіх членів суспільства

Зважаючи на науку як особливий вид людської діяльності та першооснову пізнання, важко переоцінити її зміст і завдання. Саме тому наукові дослідження становлять значну частину діяльності студентів і науково-педагогічних працівників.

1.2. Критерії науковості.

Критерій науковості – це правила, якими оцінюється відповідність (невідповідність) деяких знань узагальненим гносеологічним уявленням про встановлених стандартах наукового знання.

Вони зумовлюють якісну визначеність тих підстав, з позицій яких ту чи іншу знання розцінюють як наукове і зараховується до розряду наукового знання.

На цей час запропоновано чимало трактувань еталонів науковості. Природно, часто вони не збігаються. Але навіть серед всіх таких різних тлумачень можна вичленувати щодо єдині типізовані властивості науковості.

Основне завдання науки – виявлення об'єктивних законів дійсності, а її головна тема – істинне знання. Критеріями науковості, які відрізняють науку від інших форм пізнання є:

- об'єктивність (інтерсуб'єктивність);
- істинність;
- системність;
- раціональність;
- перевірність;
- орієнтація на передбачення;
- суворота доказовість;
- обґрунтованість і достовірність результатів.

Об'єктивність – філософське поняття, що означає характеристику предмета, зміст знання чи спосіб існування (дійсності), яка полягає в їхній незалежності від людської свідомості (суб'єкта пізнання). Ця ознака висловлює властивість загальної значущості, загальнообов'язковості, загальності знання на відмінність, наприклад, від думки, що характеризується не загальною значущістю, а індивідуальністю. У цьому сенсі між істиною знання і набутими істинами інших модифікацій пізнання намічається таке розмежування. Істина практичного буденного знання залишається «персональною». Що ж до істин наукового знання, всі вони універсальні, «безособові» і належать до форм знання, побудованих на визнанні істини по об'єктивно достатнім підставам.

Істинність. Під істинністю знання традиційно розуміється відповідність його пізнаваному предмету. За підсумками ознаки істинності формулюється предметність знання. Проте істинність властива як науковому знанню, так і буденному знанню, думці, здогадці тощо. У цьому слід краще визначитися з поняттям істини.

Поняття істини висловлює змістовний бік певної форми знання з погляду її об'єктивності і безвідносно до суб'єктивної оцінки якості та визнання. Поняття знання висловлює форму визнання істини, яка передбачає наявність якісних підстав, залежно від достатності яких є різноманітні форми визнання істини: думка, віра, практично повсякденне знання, наукові знання.

Системність. Найважливішою рисою наукового пізнання є його системність, тобто сукупність знань, зведених у певний порядок на основі однорідних принципів, які об'єднують знання в системи. Знання стають науковими, коли їх цілеспрямоване збирання, опис і узагальнення доводиться до рівня їх включення в понятійну систему, до складу теорій. Розвиток науки іде від збору фактів, їх вивчення, систематизації, узагальнення та розкриття окремих закономірностей. Таким чином факт – це знання, достовірність якого доведена. Орієнтація на системний підхід у дослідженні (структура, взаємозв'язки елементів, явищ, їх супідрядність, ієрархія, функціонування, цілісність розвитку, динаміка системи, сутність та особливості, чинники та умови) виправдана тоді, коли ставиться завдання дослідити сутність явищ.

Раціональність знань. Наукове знання будується на раціональних засадах, опирається на процедури мислення, закони логіки, закономірності функціонування і розвитку об'єктів. Раціональність як категорія теоретичного мислення означає у буквальному розумінні розумність, від лат. ratio - розум. Це

світоглядна установка будь-якої мислячої людини, включаючи представника науки, що складається у переконанні, що оточуючий нас світ організований, влаштований за певною логікою та змінюється за певними законами. З іншого боку, знання можна визначити як буття у формі думки. Тому раціональність знання про світ припускає можливість обґрунтування знання: будь-які наукові твердження, перш ніж бути включеними до теорії, повинні бути обґрунтовані, доведені. Це стає можливим завдяки припущенню про раціональний устрій самого світу, явленого людині в її знаннях.

Перевірність наукового знання – можливість перевірки наукового знання на правдивість за науковим джерелом або шляхом проведення повторного експерименту.

Орієнтація на передбачення. Передбачення в науці – футурологічний метод визначення, опису об'єктів, явищ фізичної реальності, соціальних процесів, які ще не існують на момент дослідження, але можуть з'явитися і бути виявленими та вивченими в майбутньому. Наукове передбачення ґрунтується на виявленні закономірностей розвитку явища чи події, коли відомі причини його зародження, форми функціонування і хід розвитку. Достатньо локалізоване за часом передбачення, що ґрунтується на достатньо повній інформації, зазвичай називають прогнозом. Наприклад, такі передбачення бували щодо властивостей ще не відкритих хімічних елементів, на основі періодичного закону. У випадках великого часового періоду, при нестачі вихідних даних або великій складності системи, використовується ймовірно-статистичний, а не детерміністський метод передбачення. Детерміністські методи зазвичай застосовують в таких науках, як класична фізика, хімія, механіка, низці розділів астрономії, тощо. Ймовірно-статистичні методи прогнозування для наукового передбачення використовують в таких галузях, як квантова фізика, економіка, політика, психологія та ін., для передбачення явищ у складних системах, що перебувають під впливом численних факторів.

Суворота доказовість. Науковому пізнанню властива суворота доказовість. Це означає, що знання повинно бути обов'язково аргументованим. Також важлива перевірюваність і можливість повторення експерименту.

Обґрунтованість і достовірність результатів. Достовірність досягається тим, що результати отримані на підставі узагальнення результатів за допомогою сучасних наукових методів, експериментальних та фактичних даних, що характеризують об'єкт дослідження.

1.3. Класифікація наук.

Багатогранність форм наукових досліджень зумовлює необхідність їх класифікації із врахуванням предмета, характеру, взаємозв'язку різних видів досліджень.

У межах різних дослідницьких позицій існують відмінні підходи до проблеми диференціації наукових знань. Найвідомішими і найбільш визнаними

класифікаціями наук і наукових досліджень є їх розмежування за критеріями:

- за характером своєї спрямованості й безпосереднім відношенням до суспільної практики науки поділяють на фундаментальні й прикладні. Мета фундаментальних наук - пізнання матеріальних основ і об'єктивних законів руху і розвитку природи, суспільства і мислення як таких, безвідносно до їхнього можливого практичного використання;

- об'єкта і предмета дослідження (механіка, фізика, хімія, біологія, фізіологія, географія тощо, а також науки, що утворилися внаслідок їх синтезу — біофізика, біохімія, фізична хімія та ін.);

- сфери дослідження (природничі, суспільні і технічні);

- способу і методів одержання нового знання (теоретичні й емпіричні науки);

- зв'язків із предметною діяльністю (теоретичні і практичні науки).

Традиційною вважається класифікація наук за предметом дослідження, згідно з якою відокремлюють математичні, фізичні, хімічні, біологічні, технічні, соціальні науки тощо. Іншим прикладом традиційної класифікації наук є їх поділ залежно від пізнання та практичної дії на теоретичні (фізика, хімія, астрономія, біологія, математика та інші) і прикладні (радіотехніка, гірська справа, агрохімія, медицина тощо).

З огляду на характер наукових досліджень і методів одержання знань німецький учений В. Штоф класифікував науки на емпіричні і теоретичні. До емпіричних він зараховував усі види пізнавальної діяльності, методи, прийоми, способи пізнання, а також форми фіксації, вираження і закріплення знання, які є змістом практики або її безпосереднім результатом.

Класифікація науки за методами, що застосовуються в наукових дослідженнях (описові, емпіричні, експериментальні, дедуктивні, точні та ін.), за відношенням до практики (теоретичні, «чисті» й прикладні) та за використанням математичних методів (дедуктивні і недедуктивні). Класифікація наук, запропонована Г. Фоллмером, вибудовувалася за критерієм їх функцій у системі наукового знання, виокремлюючи науки про дійсність, структурні науки та метадисципліни. До наук про дійсність він зараховував фізику, хімію, психологію, мовознавство, називаючи їх природничими, соціологію та інші гуманітарні — науками про культуру. Науками про структури (формальні системи) Фоллмер вважав логіку, математику, інформатику, теорію автоматів, кібернетику, теорію систем, теорію ігор і теорію формальних мов. Метанауками (науками про пізнання і теорії) — теорію науки і семіотику. Поза цією класифікацією, на його думку, опинилися нормативні (право, етика, естетика), історичні (історія, археологія, інтерпретація філософських текстів) і прикладні науки (медицина, техніка, психіатрія, педагогіка).

Економічна наука в класифікації наук виступає самостійною галуззю. Вона розвивається на основі властивих їй законів і відповідно до історичних умов конкретної суспільної економічної формації. Разом з тим у кожній формації діють загальні, властиві всім формаціям економічні закони.

Економічна наука – наука, що вивчає спосіб виробництва, тобто розвиток продуктивних сил і виробничих відносин у певних історичних умовах. Продуктивні сили становлять матеріально-технічну базу суспільства, виробничі відносини – його економічну структуру.

Економічна наука як особлива галузь людського знання сформувалася спочатку як політична економія. Сьогодні політична економія як економічна наука інтегрується з усіма групами економічних наук, які використовують її наукові закони поряд з власними. Економічна наука вивчає проблеми створення матеріально-технічної бази суспільства, суспільного виробництва (господарські пропорції, розміщення виробництва, використання ресурсів тощо). У розв'язанні цих проблем економічна наука базується на економічних законах, категоріях, вивченням їхніх кількісних та якісних співвідношень. Це вимагає знання внутрішньої структури економіки, законів її розвитку, додержання пропорцій, формування категорій суспільних відносин тощо.

Необхідністю вивчення внутрішньої структури економіки суспільного виробництва зумовлена поява функціональних економічних наук: галузевих економік і наук економічних функцій.

Спеціалізація галузевих економічних наук ґрунтується на відособленні галузей суспільно-трудової діяльності, які формують науки галузевих економік. Процес становлення цих наук зумовлений специфікою суспільного виробництва: економіка промисловості, економіка будівництва, економіка сільського господарства та інші.

Формування наук економічних функцій привело до утворення таких наук, як ціноутворення, економіка праці, фінанси, статистика, бухгалтерський облік та інші.

1.4. Характеристика елементів науки.

Елементами науки як системи є: факти, закони, принципи, постулати, правила, теорії, категорії, терміни, закономірності, проблеми, методологія.

Реальну основу науки становлять факти. Це фундамент для утворення понять і формування концепцій даної науки. Їх опис, систематизація, пояснення, розкриття закономірностей і передбачення - дуже важливі завдання науки. Факти стають складовою частиною наукових знань лише тоді, коли вони систематизовані, узагальнені й виступають основою і підтвердженням законів.

Закони й факти в науці дістають певну інтерпретацію і становлять основу для наукових висновків.

Закони як вияв істотного необхідного зв'язку явищ, внутрішнього зв'язку між причиною і наслідком, що зумовлює певний закономірний виток явищ, виступають складовими елементами науки. Вони фіксують результати глибокого проникнення в суть явищ, але характеризують не всі сторони явищ, а тільки найістотніші, принципіві.

У науці розрізняють і такі елементи як принципи, постулати, правила. Принципи тісно пов'язані з законами. Вони спеціально створюються в процесі

систематизації знань, але, на відміну від законів, об'єктивно в природі не існують. Принципи можуть виступати і в формі постулатів, тобто попередніх припущень, які є основою для теоретичних узагальнень.

Одним з основних елементів науки як системи є теорія – логічне узагальнення досвіду. Це система провідних ідей у тій чи іншій галузі знань, наукове пояснення закономірностей розвитку. І хоча у межах однієї науки може одночасно існувати кілька теорій, це не означає, що вони суперечать одна одній. Теорія об'єднує певну сферу об'єктів пізнання в єдине ціле за допомогою логічних принципів.

Категорії – це найзагальніші поняття. Вони відображають навколишній світ і фіксують найзагальніші властивості, зв'язки і відношення речей. Кожна **категорія** відображає й фіксує якийсь певний бік об'єктивного світу. Тому категорії можна визначити як опорні пункти процесу пізнання.

Відображуючи загальні властивості, зв'язки і відношення навколишньої дійсності, категорії мають величезне методологічне значення, оскільки становлять своєрідний кістяк знань, виконують роль відправних моментів у будь-якій галузі наукових знань.

Важливим елементом пізнання є з'ясування основних наукових понять і визначень. Здебільшого їхній зміст викладається в підручниках, навчальних посібниках, нормативних актах, енциклопедіях, термінологічних і тлумачних словниках.

Терміни відображають суть явища й тим самим сприяють правильній орієнтації у певній галузі знань, глибшому розумінню існуючих проблем.

Методологія науки може бути загальною і конкретною. Загальна методологія науки – це матеріалістична діалектика, теорія пізнання, яка досліджує найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і мислення. Конкретна методологія ґрунтується на законах окремих наук, особливостях пізнання конкретних процесів і виявляється в існуванні, з одного боку теоретичних узагальнень і принципів цих наук, а з другого - конкретних методів дослідження.

Предметом вивчення методології є методи науки, сфера їх застосування.

Запитання для самоконтролю

1. В чому полягає роль науки в суспільстві.
2. Яка основна мета науки?
3. Які функції виконує наука в сучасному суспільстві?
4. В яких трьох іпостасях виступає наука? Розкрийте їх сутність.
5. Які основні ознаки науки? В чому її різниця від релігії, мистецтва?
6. Розкрийте сутність критеріїв науковості.
7. За якими критеріями класифікують науки?
8. За яким критерієм класифікував науки німецький учений В. Штоф?
9. Що є предметом дослідження в економічних науках?

10. Назвіть елементи науки.
11. Що представляє собою теорія як елемент науки?
12. Що представляє собою категорія як елемент науки?

Тема 2. Методологічні основи економічного дослідження.

- 2.1. Основні напрямки наукових досліджень з економіки.
- 2.2. Логіка процесу економічних досліджень.
- 2.3. Методологія економічних досліджень.
- 2.4. Методика економічного дослідження.
- 2.5. Методи дослідження економічних процесів.

2.1. Основні напрямки наукових досліджень з економіки.

Кризове становище української економіки в результаті російської агресії вимагає фундаментального наукового підходу до розв'язання багатьох економічних проблем. Саме здійснення наукових досліджень дозволить знайти шляхи відбудови країни, її виходу з кризи, визначити перспективні напрямки розвитку економіки і входження її в цивілізоване ринкове середовище, оцінити можливості використання закордонного досвіду економічного розвитку для рішення проблем народного господарства України.

Тому об'єктами наукового дослідження в економіці є продуктивні сили; виробничі відносини; засоби виробництва; ціноутворення; функції управління народним господарством; трудові ресурси; фінансові ресурси та ін.

Єдиний шлях, який дасть змогу Україні підняти економіку та вийти на світовий ринок, – власний інноваційний розвиток.

Економічна наука як і кожна наука вона розвивається на основі притаманних їй законів та у відповідності з конкретною суспільно-економічною формацією. Розвиваючись в умовах формацій, що історично змінювались, економічна наука, перш за все, вивчала економіку виробництва, тобто розвиток виробничих сил, виробничих відносин за певних історичних умов.

Кардинальні перетворення ринкового характеру, що відбуваються в нашій державі, інша природа економіки, що народжується і розвивається, нові проблеми вимагають нового погляду на економічну науку в цілому, її предмет і систематизацію.

Відомо, що економічна наука зародилася в стародавній Греції як наука про закони домашнього господарства, а свою назву вона дістала від слів «Оікоз» - дім і "пошіке" – закон. Термін "Оікопошіке" з'явився наприкінці V - на початку IV століття до нашої ери, і вперше його вжив грецький філософ Ксенофонт. Цим словом тривалий час називали великі господарства. В інтерпретації Ксенофонта, **економіка** – це наука про ведення господарства, управління майном, домом. Філософ відносив до економіки і діяльність по збору коштів для утримання господарства тощо.

Пізніше найвидатніший вчений стародавнього світу Арістотель значно розвинув вчення про господарство. Тому саме з його іменем пов'язується походження назви «економіка». Отже, з самого початку зародження економічної науки її предметом були проблеми, які ми називаємо мікроекономічними.

Наприкінці середніх віків, коли склалися великі держави, зв'язки між господарствами і окремими регіонами в їх межах настільки розширилися і поглибилися, що виникло нове утворення – народне господарство. Важливу роль почало відігравати фінансове господарство держави, яка стала виконувати і економічні функції, сприяти розвитку землеробства, ремесел і торгівлі. За цих умов почав зростати інтерес економічної науки до проблем розвитку народного господарства або економіки в цілому. Розширення об'єктів дослідження привело до уточнення і назви економічної науки. Французький економіст А. де Монкретьєн ввів для цього термін «політична економія», назвавши свою працю «Трактат політичної економії» (1615 р.). Предметом дослідження у А.де Монкретьєна були питання державних фінансів, зовнішньої і внутрішньої торгівлі, джерел багатства тощо.

Назву «політична економія» сприйняли англійські економісти-класики Д.Рікардо, А.Сміт. Цей термін використовували також К.Маркс, Ф.Енгельс і послідовники їх школи.

Після виходу в світ праці видатного англійського економіста А.Маршалла «Принципи економіки» (1890 р.) назва «політична економія» в багатьох країнах почала змінюватися терміном «економіка» або «економічна теорія».

Сучасна економічна теорія відображає підсумок розвитку економічних досліджень, доробок у сфері вивчення багатьох економічних проблем, які в минулому не існували або не були актуальними. Отже, економічна теорія – це наука, яка вивчає те, як окремі суб'єкти господарства і суспільство в цілому досягають своїх цілей в умовах обмеженості ресурсів.

Економічна теорія – це фундаментальна економічна наука. На її основі виникло багато інших економічних наук та навчальних дисциплін, які в своїй сукупності становлять систему економічних наук.

Економічні науки – це сукупність наук, які вивчають об'єктивні економічні закономірності, здійснюють статистичну обробку і теоретичну систематизацію явищ господарського життя, розробляють практичні рекомендації для вдосконалення сфер виробництва, розподілу, обміну і споживання життєвих благ. Економічні науки об'єднані загальною метою – допомогти людству найкращим чином вирішувати свої завдання у сферах виробництва, обміну, розподілу та споживання, досягти найбільшого достатку, прискорити економічний розвиток.

Для реалізації цієї мети *кожна з економічних наук підпорядковує та систематизує свої знання таким принципам:*

- 1) досягнення економічного росту – виробництво більшої кількості і кращої якості товарів і послуг;
- 2) забезпечення економічної ефективності – максимальної віддачі від

мінімуму затрат ресурсів;

3) економічна свобода: вільний вибір сфери та роду діяльності, можливість прийняття оптимальних рішень для подальшого розвитку;

4) соціально-економічна забезпеченість як працюючих, так і непрацевдатних; повна зайнятість усіх, хто може і хоче працювати;

5) справедливий розподіл доходів;

6) створення належних умов для виконання державою своїх функцій;

7) сприяння формуванню раціонального торговельного балансу міжнародної торгівлі і міжнародних фінансових операцій.

Економічні науки розглядають проблеми, що стосуються окремих господарств, підприємств і економіки як єдиного цілого. Норвезький економіст, лауреат Нобелівської премії Рагнар Фріш чітко поділив економічні дослідження на мікроаналіз і макроаналіз. Звідси з'явилися назви «мікроекономіка» і «макроекономіка».

Під терміном «мікроекономіка» розуміють дослідження економічних процесів у домашніх господарствах, на підприємствах і в організаціях. Предметом вивчення тут є, насамперед, такі явища, як ринок, попит, пропозиція, ресурси, витрати, доходи, їх розподіл тощо.

Макроекономіка вивчає функціонування і розвиток цілісних господарських організмів. Предметом її дослідження є народне господарство і його основні підрозділи, господарські об'єднання країн, світове господарство. У межах окремих держав макроекономіка займається проблемами економічного розвитку, господарської кон'юнктури, зайнятості і безробіття, грошей та фінансів і т. п.

Як уже відзначалося, економічна теорія (мікро- і макроекономіка) є фундаментом для виникнення і розвитку багатьох інших економічних наук. На базі мікроекономіки виникли такі науки і навчальні дисципліни, як «Економіка підприємства», «Фінанси підприємства», «Бухгалтерський облік», «Аудит», «Маркетинг», «Менеджмент» та інші. На основі макроекономіки – «Гроші і банки», «Економіка зовнішньої торгівлі», «Державні фінанси», «Міжнародні фінанси» та інші.

В останні роки швидко розвивається третій напрям економічної науки – мезоекономіка («мезо» – означає проміжний, посередині). Її розвиток викликаний тим, що в сучасній економіці все більшу роль відіграють господарські суб'єкти середнього рівня – картелі, великі господарські об'єднання, спілки працюючих, промисловців, споживачів. Господарської самостійності набувають регіони, посилюється роль галузей і підгалузей народного господарства. Це нове, специфічне середовище, в якому діють господарські мікроодиниці, і є об'єктом вивчення мезоекономіки. Мезоекономіка стала основою для розвитку галузевих і регіональних економік.

Усі економічні науки поділяють на шість груп: теоретичні; історичні; науки світової економіки; науки регіонів країни; економічні науки народного господарства; науки функціональних економік.

Кожна з економічних наук використовує специфічні категорії і поняття та притаманні їй методи дослідження. Необхідність вивчення внутрішньої структури економіки обумовила поділ економічних наук на галузеві економіки і науки з певних економічних функцій. Спеціалізація галузевих економічних наук базується на відокремленні галузей суспільної трудової діяльності. Формування наук з певних економічних функцій привело до створення таких наук, як ціноутворення, фінанси і кредит, статистика, бухгалтерський облік та ін.

Таким чином, економічні науки вивчають виробничі сили і виробничі відносини. Всі економічні науки, перш за все, є історичними та відображають історію людства з точки зору розвитку способу виробництва.

Економічні науки у своїх дослідженнях гуртуються на багатьох інших науках або тісно стикаються з ними, а саме, з математикою, математичною статистикою, соціологією, політологією, психологією, історією, комп'ютерними технологіями. Кількість економічних наук, особливо прикладних, швидко збільшується внаслідок розміщення і ускладнення господарської діяльності.

Усім економічним наукам властива певна структура знань, яку вони відображають (рис.2.1).

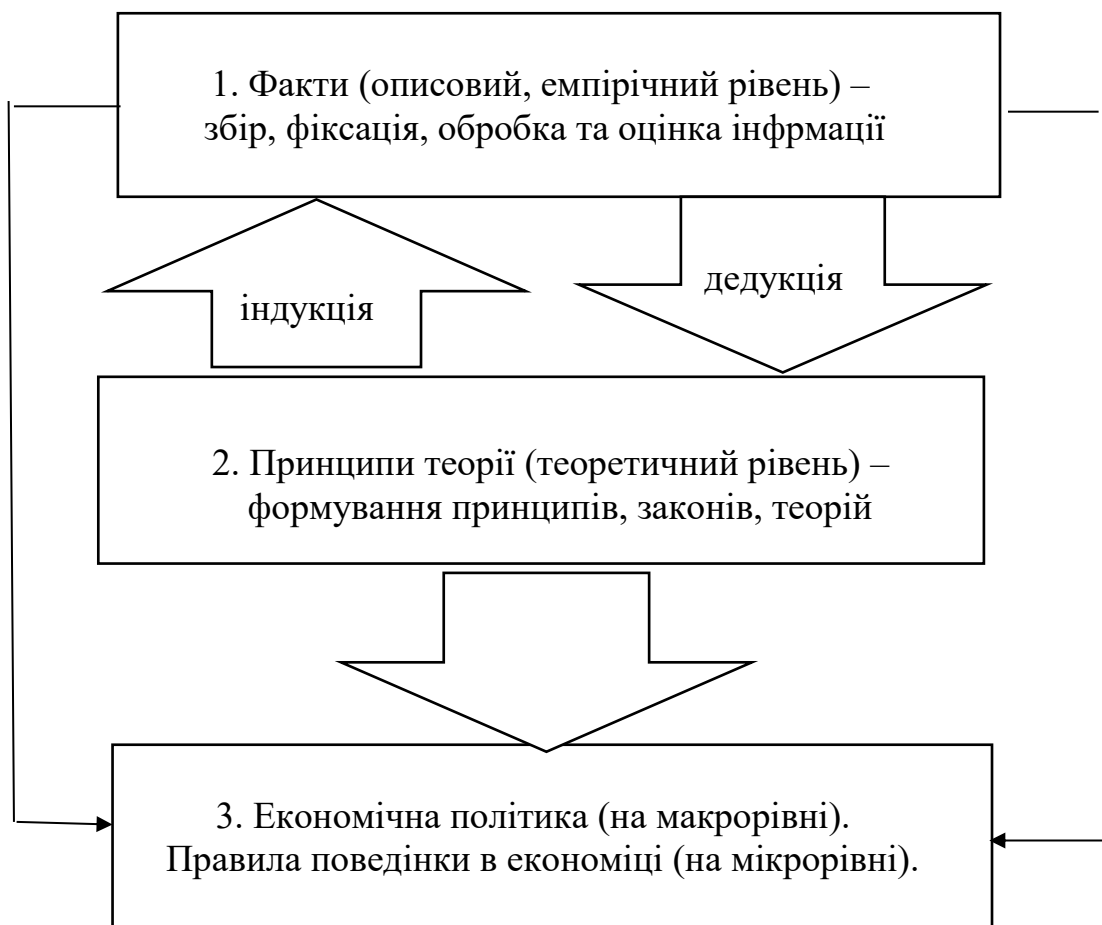

Рис. 2.1 – Структура знань, що відображають економічні науки

Як бачимо, в кожній економічній науці є теоретична і прикладна (практична) частини. Теоретичний рівень називають позитивною наукою

– вона аналізує факти і зв'язки між ними, шукає закономірності в економічних процесах. Прикладний рівень має назву нормативної науки;

– системи знань про те, як поліпшувати економічні умови життя людей. Вона знаходить свій вияв у розробці економічної політики;

– системи заходів органів державної влади і управління, які визначають мету, завдання, пріоритети, методи, засоби і шляхи їх досягнення в економіці. Економічна політика має багато складових;

– цінова, фінансово-бюджетна, інвестиційна, грошово-кредитна, валютна, зовнішньоекономічна, антимонопольна, митна політика тощо. Економічна політика не завжди є складовою певної економічної науки, але основи економічної політики розробляються державними виконавчими органами, науково-дослідними установами, підприємствами з врахуванням наукових положень.

Таким чином, економічні науки повинні відіграти важливу роль в обґрунтуванні шляхів відбудови України після війни, виходу з кризи і розвитку ринкових відносин.

Основними напрямками сучасних економічних досліджень є:

– проблеми соціального розвитку суспільства: формування демографічної політики, розвиток трудового потенціалу та мотивації праці, соціального захисту та соціального страхування;

– проблеми формування зовнішньоекономічної політики держави та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному конкурентному середовищі;

– державне регулювання відтворювальних процесів через цінову, інвестиційну, бюджетну та кредитну політику;

– методологічні, методичні та інформаційні проблеми прогнозування розвитку економіки країни на шляху до фінансової стабілізації;

– вивчення економічного потенціалу країни та напрямів його ефективного використання з урахуванням структурних змін;

– прогнозування розвитку і розміщення продуктивних сил України;

– розробка методологічних підходів до оцінки технологічних змін в народному господарстві України, формування інформаційного банку даних для економічного моніторингу структурних технологічних змін; прогнозування їх впливу на основні макроекономічні параметри розвитку країни;

– аналіз і прогнозування результатів виробничої та фінансової діяльності підприємств, об'єднань, регіону з метою виявлення їх виробничого потенціалу; управління фінансовою діяльністю підприємств в умовах ринкових відносин для запобігання можливому банкрутству;

– моделювання взаємопов'язаних макроекономічних процесів, сценарію можливого розвитку України; прогностичні розрахунки макроекономічних показників соціально-економічного розвитку України до 2030 р.;

- розробка концептуальних основ управління регіоном як цілісною системою, що має окремий потенціал розвитку, визначення напрямів реструктуризації господарського комплексу промислового регіону;
- формування сучасної регіональної політики в умовах ринкових трансформацій та забезпечення цілісності й унітарності держави; дослідження місця наукового комплексу в розв'язанні соціально-економічних проблем держави на регіональному рівні;
- удосконалення управління народним господарством (організаційних структур управління, взаємопов'язаного розвитку галузей і регіонів країни, матеріальних і вартісних пропорцій);
- визначення шляхів входження в ринок, роздержавлення економіки і створення багатокладного народного господарства;
- впровадження ринкових відносин у виробництво, ефективних методів оцінки результатів господарської діяльності, нових форм і методів господарювання, ціноутворення, планування, обліку, аналізу тощо;
- підвищення ефективності виробництва (ріст продуктивності праці і якості продукції, створення конкурентоспроможних видів продукції для виходу на світовий ринок, раціональне використання ресурсів та ін.);
- розвиток конкуренції товарів та товаровиробників;
- розробка і реалізація зовнішньоекономічних програм співробітництва, програм інтеграції, залучення іноземних інвестицій в народне господарство та ін.

У найближчі роки вчені-економісти України сконцентрують свої зусилля на дослідженні глибинних трансформаційних процесів в українській економіці, розробці наукових основ стратегічного зростання та підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. Значна увага буде приділена проблемам відтворення, інвестиційно-інноваційній складовій економічного зростання, науковим основам створення соціально орієнтованої ринкової економіки.

2.2. Логіка процесу економічних досліджень.

Спираючись на систему методологічних принципів, дослідник визначає:

- об'єкт і предмет дослідження;
- послідовність їх вирішення;
- застосовувані методи.

Можна умовно виділити *два основних етапи*, які характерні для *наукового дослідження*:

- а) емпіричний;
- б) теоретичний.

Емпіричний етап пов'язаний з отриманням та первинною обробкою вихідного фактичного матеріалу. Зазвичай поділяють: факти дійсності і наукові факти.

Факти дійсності – це події, явища, які відбувалися або відбуваються насправді, це різні сторони, властивості, відносини досліджуваних об'єктів.

Наукові факти – це відображені свідомістю факти дійсності, причому обов'язково перевірені, осмислені і зафіксовані в мові науки у вигляді емпіричних суджень.

Емпіричний етап складається з 2-х ступенів роботи:

– перша стадія – це процес добування, отримання фактів, бо очевидно, що для осмислювання, аналізу фактів їх потрібно передусім мати;

– друга стадія емпіричного дослідження включає в себе первинну обробку і оцінку фактів у їх взаємозв'язку, тобто:

– осмислення і суворий опис здобутих фактів в термінах наукової мови;

– класифікацію фактів за різними підставами та виявлення основних залежностей між ними.

В ході цього етапу дослідник здійснює:

а) критичну оцінку і перевірку кожного факту, очищаючи його від випадкових і несуттєвих домішок;

б) опис кожного факту в певних термінах тієї науки, в рамках якої ведеться дослідження;

в) відбір з усіх фактів типових, найбільш повторюваних і, які виражають основні тенденції розвитку;

г) класифікацію фактів за видами досліджуваних явищ, по їх істотності, приводить їх в систему;

д) розкриває найбільш очевидні зв'язки між відібраними фактами, тобто на емпіричному рівні досліджує закономірності, які характеризують досліджувані явища.

Теоретичний етап і рівень дослідження пов'язаний з глибоким аналізом фактів, з проникненням в сутність досліджуваних явищ, з пізнанням і формулюванням в якісній та кількісній формі законів, тобто з поясненням явищ.

Далі на цьому етапі здійснюється прогнозування можливих подій або змін в досліджуваних явищах, виробляються принципи дії, рекомендації щодо практичного впливу на ці явища.

Вивчати – значить:

а) не просто сумлінно зображувати або просто описувати, але і дізнаватися відношення досліджуваного до того, що відомо;

б) вимірювати все, що підлягає вимірюванню;

в) визначати місце досліджуваного в системі відомого, користуючись як якісними, так і кількісними відомостями;

г) знаходити закон;

д) складати гіпотези про причинний зв'язок між досліджуваними явищами;

е) перевіряти гіпотези дослідом;

ж) складати теорію досліджуваного.

Теоретичний етап включає в себе ряд послідовних стадій роботи, на яких наукове знання вбирається в певні форми, розвиваючись в них і через них.

Сполучною ланкою між емпіричним і теоретичним етапом є постановка проблеми. Це означає:

- визначити відоме і невідоме; які факти, пояснені і які вимагають пояснення; факти, відповідні теорії і які суперечать їй;
- сформулювати питання, що виражає основний зміст проблеми, обґрунтувати його правильність і важливість для науки;
- намітити конкретні завдання, послідовність їх вирішення та вживані при цьому методи.

Головне завдання дослідника – виявити причини явищ, закони, які ними керують. Тому і основним різновидом гіпотези є припущення про причини, про умови, про закон виникнення, існування, розвитку досліджуваних явищ.

Доказ – наступна необхідна стадія і форма, в якій існує і розвивається далі наукове знання. Доказ здійснюється передусім практичним шляхом, але в даному випадку мова йде про логічний, теоретичний доказ, суть якого полягає у підтвердженні або спростуванні висунутих положень теоретичними аргументами.

Отже, наукове дослідження в кожному циклі робить рух від емпірії до теорії і від теорії до перевіряючої її практики.

Цей процес включає певні стадії і характерні форми, в яких існує і розвивається наукове знання:

- отримання та опис фактів – постановка наукових проблем;
- висунення гіпотез нових ідей і положень;
- формування теорії, органічне включення в неї доведених положень.

Завершення кожного циклу є одночасно і початком нового циклу, який веде до подальшого розвитку і збагаченню теорії. Задум дослідження — це основна ідея, яка пов'язує воедино всі структурні елементи методики, визначає порядок проведення дослідження, його етапи.

Задум дослідження – це основна ідея, яка пов'язує воедино всі структурні елементи методики, визначає порядок проведення дослідження, його етапи.

У задумі дослідження викреслюються в логічний порядок:

- мета, завдання, гіпотеза дослідження;
- критерії, показники розвитку конкретного явища співвідносяться з конкретними методами дослідження;
- визначається послідовність застосування цих методів, порядок управління ходом експерименту, порядок реєстрації, накопичення і узагальнення експериментального матеріалу.

Задум дослідження визначає і його етапи. Зазвичай дослідження складається з трьох основних етапів.

Перший етап включає в себе:

- вибір проблеми і теми;
- визначення об'єкта і предмета, цілей і завдань;
- розробку гіпотези дослідження.
- визначення об'єкта і предмета, цілей і завдань;

– розробку гіпотези дослідження.

Другий етап роботи містить:

- вибір методів і розробку методики дослідження;
- перевірку гіпотези;
- безпосередньо дослідження;
- формулювання попередніх висновків, їх апробація і уточнення;
- обґрунтування заключних висновків і практичних рекомендацій.

Третій етап (заключний) будується на основі впровадження отриманих результатів у практику. Робота літературно оформляється.

Логіка кожного дослідження специфічна. Дослідник виходить із характеру проблеми, цілей і завдань роботи, конкретного матеріалу, яким він володіє, рівня оснащеності дослідження і своїх можливостей.

Перший етап складається з вибору області сфери дослідження, причому вибір обумовлений як об'єктивними факторами (актуальністю, новизною, перспективністю і т. д.), так і суб'єктивними – досвідом дослідника, його науковим і професійним інтересом, здібностями, складом розуму.

Проблема дослідження приймається як категорія, що означає щось невідоме в науці, що належить відкрити, довести.

Тема – в ній відбивається проблема в її характерних рисах. Вдала, точна в смислового відношенні формулювання теми уточнює проблему, окреслює рамки дослідження, конкретизує основний задум, створюючи тим самим передумови успіху роботи в цілому.

Об'єкт – це та сукупність зв'язків і відносин, властивостей, яка існує об'єктивно в теорії і практиці і слугує джерелом необхідної для дослідника інформації.

Предмет дослідження більш конкретний і включає тільки ті зв'язки і відносини, які підлягають безпосередньому вивченню в даній роботі, встановлюють межі наукового пошуку; в кожному об'єкті можна виділити декілька предметів дослідження. З предмета дослідження випливаю його мета та завдання.

Предмет дослідження – це певна сфера діяльності об'єкта, на яку спрямована увага дослідника. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виокремлюється та його частина, котра є предметом дослідження, який і визначає тему магістерської роботи.

Дуже важливим етапом наукової праці є **вибір методів дослідження** – інструментарію, за допомогою якого отримують фактичний матеріал, що є необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети.

Опис процесу дослідження – це основна частина магістерської роботи, де висвітлюється методика і техніка дослідження на основі методологічних засад певної галузі знань (науки), з використанням логічних законів і правил.

Важливим етапом процесу наукового дослідження є **обговорення** його результатів на засіданнях профілюючих кафедр, на семінарах, дискусіях із

науковим керівником тощо.

Мета формулюється коротко і гранично точно, в смислового відношенні висловлюючи те основне, що має намір зробити дослідник. Вона конкретизується і розвивається в задачах дослідження.

Перша задача, як правило, пов'язана з виявленням, уточненням, поглибленням, методологічним обґрунтуванням сутності, природи, структури досліджуваного об'єкта.

Друга – з аналізом реального стану предмета дослідження, динаміки, внутрішніх протиріч розвитку.

Гіпотези бувають:

- а) описові (передбачається існування якогось явища);
- б) пояснювальні (розкривають причини його);
- в) описово-пояснювальні.

До **гіпотези** висуваються певні **вимоги**:

– вона не повинна включати в себе занадто багато положень: як правило, одне основне, рідко більше;

– в неї не можна включати поняття і категорії, що не є однозначними, не з'ясовані самим дослідником;

– при формулюванні гіпотези слід уникати ціннісних суджень, гіпотеза повинна відповідати фактам, бути перевіряемого до широкого кола явищ;

– потрібно бездоганне стилістичне оформлення, логічна простота, дотримання наступності.

Гіпотези з різними рівнями узагальненості, в свою чергу, можна віднести до інструктивних або дедуктивних.

Дедуктивна гіпотеза, як правило, виводиться з уже відомих відносин або теорій, від яких відштовхується дослідник. У тих випадках, коли ступінь надійності гіпотези може бути визначена шляхом статистичної переробки кількісних результатів досліду, рекомендується формулювати нульову, або негативну, гіпотезу.

Формулюючи гіпотезу, важливо віддавати собі звіт в тому, чи правильно ми це робимо, спираючись на формальні ознаки гіпотези:

а) адекватність відповіді питання чи співвіднесеність висновків з посиланнями (іноді дослідники формулюють проблему в певному, одному плані, а гіпотеза з нею не співвідноситься і відводить людину від проблеми);

б) правдоподібність, тобто відповідність вже наявних знань з даної проблеми (якщо такої відповідності немає, нове дослідження виявляється ізольованим від загальної наукової теорії);

в) перевірюваність.

Другий етап дослідження носить яскраво виражений індивідуалізований характер, не терпить жорстко регламентованих правил і приписів. І все ж є ряд принципів питань, які необхідно враховувати: питання про методику дослідження, так як з її допомогою можлива технічна реалізація різних методів. У дослідженні мало скласти перелік методів, необхідно їх сконструювати й

організувати в систему. Немає методики дослідження взагалі, є конкретні методики дослідження, про що буде сказано нижче.

Структурні компоненти дослідницького процесу (який передбачає експериментальну частину) в оптимальному варіанті будуються таким чином.

Етап I. Загальне ознайомлення з проблемою дослідження, визначення її зовнішніх меж. На цьому етапі встановлюється рівень її розробленості, перспективність. Дослідник повинний ясно усвідомлювати та мотивувати потреби суспільства в знанні з даної проблеми.

Головне питання першого етапу наукової роботи – проблемний аспект теми, без чого не можна переходити до наступного етапу наукової роботи. Цей же перший крок, якщо він зроблений правильно, потенційно містить у собі можливі успіхи або неминучі невдачі. Якість сформульованого проблемного аспекту обраної теми зумовить значною мірою кінцеві результати дослідження.

Етап II. Формулювання цілей дослідження. Цілі дослідження виступають як досягнення якихось нових станів в якійсь ланці дослідного процесу або як якісно новий стан — результат подолання суперечності між належним і суцим. Крім формулювання загальної цілі формуються приватні, проміжні цілі. Проміжні цілі можуть виступати і як перешкоди, які повинні бути усунені, і як бажана ієрархія робіт (загальних або індивідуальних). Цілі дослідження повинні конкретно формулюватися і знаходити своє вираження в описі того прогнозованого стану, в якому бажано бачити об'єкт дослідження відповідно соціальним замовленням. Мета дослідження є завжди опис проєктованого нормативного результату, вписаного в контекст зв'язків більш загальної системи.

Етап III. Розробка гіпотези дослідження. Гіпотеза дослідження стає прообразом майбутньої теорії в тому випадку, якщо наступним ходом роботи вона буде підтверджена. Тому при розробці гіпотези дослідник повинен мати на увазі основні функції наукової теорії. Оскільки мова йде про побудову гіпотези як теоретичної конструкції, істинність якої повинна бути доведена експериментально або масовим, організованим, контрольованим дослідом, вона вже в якості проєкту повинна виконувати відповідні функції в межах предмета дослідження — описову, пояснювальну, прогностичну.

Етап IV. Постановка завдань дослідження. Констатуючий експеримент. Гіпотетично представлені внутрішні механізми функціонування досліджуваного явища, імовірно описані істотні його характеристики співвідносяться з цілями дослідження, тобто кінцевими проєктованими результатами. Це співвіднесення дозволяє перейти до формулювання завдань дослідження. Така теоретична робота спрямована на вироблення форми і змісту конкретних пошуків завдань, спрямованих на оптимізацію, варіювання умов (зовнішніх і внутрішніх, існуючих і експериментально принесених), в результаті яких гіпотетичний причинно-наслідковий зв'язок набуває всі риси об'єктивної закономірності.

Етап V. Вид перетворюючого експерименту і його організація. Новий етап руху наукового пошуку настає після сформулювання дослідницьких завдань.

Повинен бути представлений повний перелік істотних умов, які піддаються регулюванню, так і ті, що допускають хоча б стабілізацію. Програма експериментальної роботи, методика експерименту і техніка реєстрації поточних подій експериментального процесу здійснюються прямими і непрямими спостереженнями, проведенням бесід, анкетуванням, вивченням всілякої документації і матеріальних свідчень. Основні якості досліджуваних методик, яких слід домагатися при плануванні експерименту, полягають у тому, щоб забезпечити з їх допомогою репрезентативність, валідність експерименту, його достатню роздільну здатність для поділу фактичного матеріалу по типовим групам або розрізнення ступенів інтенсивності досліджуваної якості, функціонування процесу.

Етап VI. Організація і проведення експерименту. Організація і проведення експерименту починається з випробувальної перевірки експериментальної документації: дослідницьких методик, анкет, програм бесід, таблиць або матриць для реєстрації та накопичення даних. Призначення такої перевірки — внести можливі уточнення, зміни в документацію, уникнути надмірності щодо збору фактичних даних, які згодом виявляться обтяжливими, забиратимуть час і відволікатимуть увагу від центральних питань проблеми.

Експериментальний процес – найбільш трудомістка, напружена, динамічна частина наукового дослідження, зупинити який неможливо; експеримент не допускає будь-яких незапланованих пауз.

У процесі експерименту дослідник зобов'язаний:

1) безперервно підтримувати умови, що забезпечують незмінність темпу і ритму протікання експерименту, подібність і відмінність експериментальних і контрольних груп;

2) варіювати і дозувати керовані умови та інтенсивність факторів, що роблять спрямований вплив на кінцеві результати, що підлягають зіставленню;

3) систематично оцінювати, вимірювати, класифікувати та реєструвати частоту і інтенсивність поточних подій експериментального процесу, включаючи такі його моменти, коли об'єкт дослідження набуває стійкі заплановані характеристики; 4) паралельно експерименту вести систематичну первинну обробку фактичного матеріалу з тим, щоб зберегти його свіжість та достовірність деталей, не допустити нашарування на нього наступних вражень та інтерпретацій.

Етап VII. Узагальнення та синтез експериментальних даних. На попередніх етапах аналітична стадія дослідження закінчилася. На етапі узагальнення і синтезу експериментальних даних починається відтворення цілісного уявлення про досліджуваний об'єкт, але вже з точки зору сутнісних відносин і на цій основі експериментально перетвореного.

Фактичний матеріал піддається кваліфікації за різними підставами, формуються статистичні послідовності, полігони розподілу, виявляються тенденції розвитку стабільності, стрибків у формуванні якостей об'єкта експериментального впливу і дослідження. Індуктивні і дедуктивні узагальнення

фактичного матеріалу будуються відповідно до вимог репрезентативності, валідності та релевантності.

На основі об'єктивно пізнаних закономірностей проводяться:

1) ретроспективна ревізія висунутої гіпотези з метою переведення її в ранг теорії в тій її частині, в якій вона опинилася переконливою;

2) формулювання загальних і приватних наслідків в цій теорії, що допускають контрольну її перевірку та відтворення експериментального ефекту в інший час і в іншому місці іншими дослідниками, але при суворому додержанні ними умов експерименту;

3) оцінка адекватності методів дослідження і вихідних теоретичних концепцій з метою збільшення та вдосконалення методологічного знання і включення його в загальну систему методології науки;

4) розробка прикладної частини теорії, адресується яким-небудь категоріям споживачів або рівням практики.

Рекомендації повинні розроблятися виключно в такій формі, в якій їх в змозі спожити практика.

Дотримуючись даних рекомендацій, науковий працівник отримує свого роду нормативні методологічні орієнтири організації дослідницької діяльності. Послідовне виконання переліку робіт, коли кожна з попередніх логічно забезпечує виконання наступної, формує остаточний результат, який в цьому випадку буде мати більше шансів відрізнитися повнотою, доказовістю і прикладними якостями.

На заключному етапі наукового дослідження формулюються **висновки**, котрі містять те нове і суттєве, що становить наукові і практичні результати дослідження.

Наукові результати – це знання, котрі відповідають вимогам новизни, достовірності та практичної цінності. Їх можна поділити на два види: теоретико-методологічні (концепція, гіпотеза, класифікація, закон, метод) та інструментальні або прикладні (спосіб, методичний підхід, методика, алгоритм тощо).

Починаючи роботу, дослідник повинен раціонально розподілити свій час, за допомогою наукового керівника розробити план магістерської роботи і після остаточного узгодження теми почати її розробку. Попередній робочий план дослідження лише в загальному дає характеристику об'єкта і предмета дослідження, з часом такий план уточнюється в процесі роботи. Як правило, це план - рубрикатор, який складається з переліку розміщених у логічній послідовності розділів, підрозділів, рубрик досліджуваної теми. На завершальних етапах складається уточнений план з найбільшою конкретизацією завдань дослідження. План завжди має динамічний, рухомий характер і не повинен сповільнювати розвиток ідей і задумів дослідника при збереженні основного напрямку і мети роботи.

2.3. Методологія економічних досліджень.

Методологія – (від грец. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це вчення про правила мислення при створенні науки, проведенні наукових досліджень.

Під **методологією науки** переважно розуміється вчення про науковий метод пізнання або система наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання. Існує й інший, більш вузький погляд на методологію науки, коли вона розглядається як теоретична основа деяких спеціальних, часткових прийомів і засобів наукового пізнання, наприклад, методологія управління, методологія ціноутворення тощо, але в цьому разі доцільніше говорити про методику пізнання і дій.

Головною метою методології науки є дослідження тих засобів, методів і прийомів наукового дослідження, завдяки яким суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність. За допомогою прийомів і методів суб'єкт пізнання виконує певні дії для досягнення заздалегідь поставлених цілей, що можуть бути як практичними, так і теоретичними.

Методологія науки розглядає найсуттєвіші особливості й ознаки методів дослідження, тобто розкриває ці методи за їх загальністю і глибиною, а також за рівнями наукового пізнання. Отже, вона вивчає насамперед можливості та межі застосування методів дослідження у процесі встановлення наукової істини.

Під **методологічною основою** наукового дослідження треба розуміти основні, вихідні положення, на яких воно базується. Методологічні основи науки завжди існують поза нею і не виводяться із самого дослідження.

Методологічна основа наукового дослідження дає характеристику основних компонентів наукового дослідження – об'єкту, предмету, мети та завдань дослідження (або проблеми), сукупності методів, необхідних для вирішення завдань дослідження, а також формує уявлення про послідовність дій дослідника в процесі рішення задачі.

Методологія як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької **діяльності має чотири рівняву структуру**, зокрема:

- фундаментальні принципи;
- загальнонаукові принципи;
- конкретнонаукові принципи;
- конкретні методи, що використовуються для вирішення спеціальних завдань дослідження.

Найважливішими **аспектами** застосування **методології** є: постановка проблеми, визначення предмету та об'єкту дослідження, визначення методу дослідження, побудова наукової теорії, а також перевірка отриманого результату з огляду його істинності, тобто відповідності об'єкту вивчення.

Необхідно також зазначити, що результати наукової і практичної діяльності людей залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт пізнання) або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкт пізнання), а й від того, якими способами, прийомами і засобами здійснюється пізнавальний процес.

Поглиблення взаємозв'язку наук призводить до того, що результати, моделі і методи одних наук все більш широко використовуються в інших. Одна з основних задач дослідника полягає у виявленні і вивченні методів пізнавальної діяльності, здійснюваної в конкретній науці, у визначенні можливостей і меж застосування кожного з цих методів.

У процесі наукового дослідження необхідно розуміти також *поняття «методика наукового дослідження»*.

Загалом, *методика дослідження* – це сукупність прийомів і способів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним (емпіричним) матеріалом. Основне призначення методики дослідження полягає у тому, щоб на основі відповідних принципів (вимог, умов, обмежень, приписів тощо) забезпечити успішне вирішення визначених мети і завдань наукового дослідження, практичних проблем.

2.4. Методика економічного дослідження.

Методика – це сукупність прийомів, способів дослідження, порядок їх застосування та інтерпретації отриманих за їх допомогою результатів. Вона залежить від характеру об'єкта вивчення; методології; мети дослідження; розроблених методів; загального рівня кваліфікації дослідника.

Методика дослідження – це комплексний перелік засобів виконаної роботи відповідно до поставленої мети і до плану дослідження.

Методика містить методи, за допомогою яких отримують нові наукові результати. В загальному вигляді методика містить загальні положення, методичні вказівки до проведення дослідження, науковий експеримент, втілення результатів дослідження, заключення.

Скласти програму дослідження, методику неможливо:

- по-перше, без з'ясування, в яких зовнішніх явищах проявляється досліджуване явище, якими є показники, критерії його розвитку;
- по-друге, без співвіднесення методів дослідження з різноманітними проявами досліджуваного явища.

Тільки при дотриманні цих умов можна сподіватися на достовірні наукові висновки.

Таким чином, методика – це як би модель дослідження, причому розгорнута в часі. Певна сукупність методів продумується для кожного етапу дослідження.

При виборі методики враховується багато факторів, і перш за все предмет, мета, завдання дослідження.

Методика дослідження, незважаючи на свою індивідуальність, при вирішенні конкретного завдання має певну структуру. Її основні *компоненти*:

- теоретико-методологічна частина, концепція, на підставі якої будується вся методика;
- досліджувані явища, процеси, ознаки, параметри;
- субординаційні і координаційні зв'язки і залежності між ними;

- сукупність застосовуваних методів, їх субординація і координація;
- порядок застосування методів і методологічних прийомів;
- послідовність і техніка узагальнення результатів дослідження;
- склад, роль і місце дослідників у процесі реалізації дослідницького задуму.

Уміле визначення змісту кожного структурного елементу методики, їх співвідношення і є мистецтво дослідження. Добре продумана методика організовує дослідження, забезпечує здобуття необхідного фактичного матеріалу, на основі аналізу якого і робляться наукові висновки. Реалізація методики дослідження дозволяє отримати попередні теоретичні і практичні висновки, що містять відповіді на завдання які вирішуються в дослідженні.

Добре продумана методика організовує дослідження, забезпечує здобуття необхідного фактичного матеріалу, на основі аналізу якого і робляться наукові висновки. Реалізація методики дослідження дозволяє отримати попередні теоретичні і практичні висновки, що містять відповіді на завдання які вирішуються в дослідженні.

Ці висновки мають відповідати наступним методичним вимогам:

- бути всебічно аргументованими, узагальнюючими основні підсумки дослідження;
- випливати з накопиченого матеріалу, будучи логічним наслідком його аналізу та узагальнення.

В загальних положеннях повинна бути:

- мета дослідження;
- робоча гіпотеза та її обґрунтування;
- розділи дослідження та етапи.

Головна частина методики повинна мати детальне обґрунтування методичних вказівок з організації та проведення дослідження за темою. В цій частині обов'язково вказують об'єкт дослідження, джерела інформації, методи дослідження, деталізацію та обґрунтування результатів дослідження.

Головну частину поділяють на розділи, підрозділи, на окремі параграфи.

Джерела інформації у загальному вигляді повинні мати нормативні законодавчі акти, укази і статистичні дані підприємств. Об'єкт дослідження поділяють на:

- а) виробничі сили;
- б) виробничі відносини;
- в) предмети праці;
- г) управління народним господарством;
- д) ціноутворення;
- е) витрати та ін.

Методи дослідження в загальному вигляді поділяють на:

- загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція, нормалізація, формалізація та ін.);
- спеціальні (економічно-математичні методи, прогнозування,

моделювання, програмно-цільові та ін.).

Узагальнення та реалізація результатів дослідження може мати:

- передчасне узагальнення результатів;
- науковий експеримент;
- уточнення результатів та висновків;
- публікація результатів;
- звіти по науково-дослідним роботам та дисертації;
- апробація результатів дослідження;
- втілення результатів дослідження у виробництво;
- авторський нагляд за втіленням.

Гіпотеза в загальному вигляді – це обґрунтоване припущення, яке робить дослідник при початку розробки теми.

Гіпотеза – це головний методологічний інструмент, що організовує процес дослідження і певну його логіку, шлях розробки.

Робоча гіпотеза після проведення дослідження може підтвердитися, а може бути частково підтверджена, або зовсім може не підтвердитися.

2.5. Методи дослідження економічних процесів.

Метод – це форма теоретичного і практичного освоєння дійсності, яка впливає із закономірностей поведінки об'єкту, що вивчається.

Основним загальнофілософським методом в історії пізнання є: діалектичний метод – це метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності і розвитку.

Усі методи наукових пізнань поділяються на загальні та спеціальні. Загальні методи використовуються протягом всього дослідження, незалежно від галузі знань і особливостей дослідження і розділяються на 3 групи:

- емпіричні;
- теоретичні;
- комплексні (використовуються як на емпіричному так і на теоретичному рівні).

Емпіричний рівень наукового пізнання характеризується: по – перше, безпосереднім дослідженням реально існуючих об'єктів, які чуттєво сприймаються; по – друге, узагальненням наукових фактів (можливо формулюванням деяких емпіричних закономірностей).

Теоретичний рівень наукового пізнання характеризується формулюванням понять, теорій та законів. На даному рівні відбувається розкриття найбільш глибоких суттєвих сторін, зав'язків, закономірностей, властивих досліджуваним об'єктам та явищам (шляхом обробки даних емпіричного знання). Результатами теоретичного пізнання стають гіпотези, теорії, закони.

Одні загальнонаукові методи застосовуються тільки на емпіричному рівні (спостереження, експеримент, опис, порівняння, вимірювання), інші – тільки на теоретичному (ідеалізація, формалізація, співвідношення історичного і

логічного, конкретного і абстрактного, сходження від зворотного), а деякі (аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання) – як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях наукового дослідження.

На емпіричному рівні, застосовують такі специфічні методи, як спостереження, опис, вимірювання, експеримент, порівняння та інші.

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження.

Експериментальний опис спостереження провадиться засобами природної або штучної мови з використанням відомостей про об'єкти, що задіяні в спостереженні (знаки, схеми, рисунки, графіки, цифри). Опис спостереження може бути **якісним і кількісним**.

Вимірювання – це матеріальний процес порівняння якої-небудь величини з еталоном, одиницею вимірювання. Число, яке виражає відношення величини, що вимірюється, до еталону, називається числовим значенням цієї величини.

Експеримент – це цілеспрямоване вивчення явища чи об'єкта дослідження з метою вивчення невідомих його властивостей, чи якостей або перевірки правильності теоретичних положень, які визначаються певною науковою ідеєю.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою установлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

Узагальнення – можна розглядати: по-перше, як логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а по-друге, як продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.

Опитування – це метод масового збирання інформації за допомогою анкети. Опитування дає змогу отримати як фактичну інформацію, так і оцінні дані. Проводиться опитування в усній або письмовій формі.

Анкетування – метод, в основу покладено - одержання письмових відповідей на поставлені запитання анкети.

До основних методів теоретичного рівня наукового пізнання, належать: аксіоматичний, метод сходження від абстрактного до конкретного, єдності логічного й історичного, метод формалізації, ідеалізації та інші.

Ідеалізація – це конструювання подумки об'єктів, які не існують у дійсності або практично нездійсненні (наприклад, абсолютно тверде тіло, абсолютно чорне тіло, лінія, площина). Мета ідеалізації полягає у тому, щоб позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями.

Формалізація – це метод, за допомогою якого змістовне знання відображується у формалізованій мові. Формалізація основана на мисленні, що дозволяє відображати основні закономірності й процеси розвитку

об'єктів навколишнього світу в знаковій формі за допомогою спеціальних знаків, символів, формул чи формалізованих мов.

Аксиоматичний метод – це метод теоретичного дослідження та побудови наукової теорії, за яким деякі твердження беруть як вихідні аксіоми, а всі інші положення виводяться з них шляхом міркування за певними логічними правилами.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – метод дослідження, який дозволяє в думках відтворити об'єкт у всій повноті і складності його зав'язків і відносин, а потім простежуючи як він видозмінюється в різних умовах, відкривати нові зв'язки, встановлювати їх взаємодію і відображати у всій повноті сутність об'єкту.

Історичний метод – це певний спосіб відтворення в мисленні історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності.

Логічний метод – це спосіб, за допомогою якого мислення відтворює реальний історичний процес у його теоретичній формі, у системі понять. За допомогою логічного методу відображуються основні етапи історичного розвитку об'єкта, його якісні зміни, акцентується увага на основній тенденції процесу історичного розвитку.

Аргументація – суто логічний процес, суть якого обумовлена істиною судження, яку необхідно довести.

Окрім зазначених специфічних методів емпіричного і теоретичного рівня наукового пізнання, застосовуються також **загальнологічні методи (методи, що використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях дослідження)** які є всезагальними методами і засобами пізнання та мислення. До них належать: аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання та інші.

Аналіз – це розчленовування цілого предмету на складові частини (сторони, ознаки, властивості або відносини) з метою їх всебічного вивчення.

Синтез – це з'єднання раніше виділених частин предмету в єдине ціле. Об'єктивною передумовою цих пізнавальних операцій є здібність окремих елементів об'єкту до перегруповування, об'єднання і розділення.

Абстрагування – метод наукового пізнання, що полягає в уявному виділенні конкретних ознак та властивостей об'єкта, явища або процесу.

Узагальнення – це такий прийом мислення, в результаті якого встановлюють загальні властивості і ознаки об'єктів. Операція узагальнення здійснюється як перехід від часткового поняття або думки до загального.

Індукція – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від конкретного до загального, тобто загальне положення виводять логічним шляхом з одиничних суджень. За цим методом дослідження для одержання загальних знань про певний клас предметів (явищ, процесів) необхідно вивчити окремі складові цього класу та віднайти в них істотні ознаки, які властиві лише цьому класу.

Деду́кція – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від загального до конкретного.

Гіпотетико - дедуктивний метод – це метод наукового дослідження, який полягає у висуванні гіпотез про причини досліджуваних явищ і у виведенні з цих гіпотез висновків шляхом дедукції. Якщо одержані результати відповідають усім фактам, даним у гіпотезі, то цю гіпотезу визнають достовірним знанням.

Аналогія – це такий прийом пізнання, при якому на підставі подібності об'єктів в одних ознаках роблять висновок про їх подібність в інших ознаках.

Моделювання – це вивчення об'єкту (оригіналу) шляхом створення і дослідження його копії (моделі), яка заміщає оригінал в певних аспектах, що цікавлять дослідника. Дослідження методом моделювання диктується необхідністю розкрити такі сторони об'єкту, які або неможливо пізнати шляхом безпосереднього вивчення, або не вигідно вивчати їх таким чином з чисто економічних міркувань.

Класифікація – розподіл тих або інших об'єктів по групах (відділах, розрядах) залежно від їх загальних ознак з фіксацією закономірних зв'язків між класами об'єктів в єдиній системі конкретної галузі знань.

На етапі обробки отриманих даних широко використовують математико-статистичні методи, а саме: кореляційного аналізу, факторного аналізу, метод імплікаційних шкал та інші.

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Щільність зв'язку між змінними величинами визначається коефіцієнтом кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням іншої.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак - факторів. У результаті послідовної процедури аналізу отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу визначити вплив факторів на досліджувані процеси та явища.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру. Прості шкали дають однозначну оцінку тієї чи іншої ознаки. Серію шкал (так звану батарею) можна перетворити в єдину шкалу значень окремих ознак. Ця процедура називається шкалюванням.

Всі спеціальні методи досліджень, що використовують в конкретних економіках (економіці торгівлі, економіці промисловості, економіці галузей та ін.) поділяють на окремі групи. Цей поділ здійснений у відповідності з етапами проведення економічного дослідження.

Виділяють наступні групи спеціальних методів:

- методи збору інформації; методи обробки інформації;
- методи проведення аналітичної роботи;
- методи планових розрахунків і обґрунтувань;
- методи прогнозування.

До методів збору інформації відносять безпосереднє спостереження, опитування, фотографування, хронометраж.

Безпосереднє спостереження – це метод збору необхідної інформації шляхом обстеження досліджуваних явищ чи процесів. Найбільш поширеними його видами в економічних дослідженнях є статистичне та бухгалтерське спостереження. Через статистичне спостереження відбувається збір первинної інформації про господарські процеси, через бухгалтерське – реєстрація її в документах.

Вивчення окремих сторін об'єктів і процесів, що не відображені у звітності, здійснюється шляхом натурних обстежень.

Опитування як метод збору інформації передбачає її збирання шляхом реєстрації показників від осіб, що опитуються. Інформацію, яку отримують в процесі опитування, поділяють на соціально-економічну, товарознавчу, соціально-психологічну. В залежності від характеру інформації опитування бувають анкетні та опитування-інтерв'ю. За формою проведення розрізняють очні та заочні опитування. За частотою проведення – одноразові, періодичні та панельні (багаторазові опитування однієї і тієї ж групи).

Методи фотографування застосовують в дослідженнях економічних процесів, що відбуваються у виробничій сфері. Їх поділяють на такі різновиди: фотографія робочого дня, фотографія часу використання обладнання, фотографія виробничого процесу, маршрутна фотографія, самофотографія. Окремо виділяють такий метод як хронометраж. Дані методи використовують для збору інформації про рівень ефективності використання робочого часу на підприємстві. Така інформація дає можливість досліджувати можливості впливу зміни норм часу, рівня продуктивності праці, в цілому ефективність використання трудових та матеріальних ресурсів.

До методів обробки інформації відносять групування, розрахунок відносних і середніх величин, показники варіації, розробку таблиць, графічний метод, побудову динамічних рядів і розрахунок індексів.

Групування – це метод розчленування зібраної інформації на однорідні групи за суттєвими ознаками. Воно може бути типологічним, структурним, аналітичним, ранжуванням. Метод групування дозволяє велику кількість спостережень звести до досить невеликої кількості груп, в яких згруповані спостереження за більш яскравими та вражаючими ознаками, а далі на підставі аналізу отриманих груп дослідник робить висновки про весь масив одержаної інформації, а також про особливості кожної групи.

В процесі економічних досліджень для порівняння певних економічних явищ і процесів використовують такі види відносних величин: структури,

динаміки, виконання планового завдання, дотримання норм, порівняння, координації, інтенсивності.

Відносні величини структури – співвідношення частини і цілого. Вони характеризують склад сукупності та виражаються у формі частки або відсотку.

Відносні величини динаміки застосовуються для оцінки інтенсивності росту і обчислюються співвідношенням рівнів явища, що вивчається, за звітний та базовий періоди. Ряди динаміки дозволяють встановити зв'язок між досліджуваним показником та його розвитком.

Шляхом порівняння фактичних і планових значень показників обчислюють відносну величину виконання планового завдання.

Середні величини дозволяють в процесі дослідження відобразити характерний рівень ознаки, притаманної усім елементам сукупності. Вони характеризують типовий рівень варіюючої ознаки.

Середня величина здатна відобразити в собі те, що спільне, характерне, що об'єднує всю масу елементів, тобто статистичну сукупність. За допомогою середніх величин можна здійснити порівняльний аналіз кількох сукупностей, дати характеристику закономірностей розвитку економічних явищ та процесів. Розрізняють такі види середніх величин: середня арифметична, середня геометрична, середня квадратична, середня гармонійна, середня хронологічна, середня структурна (мода і медіана). Вибір виду середньої ґрунтується на тому, що являє собою загальний обсяг варіюючої ознаки.

Показники варіації в економічних дослідженнях визначають для встановлення тісноти зв'язку зміни показника і зміни фактору, що на нього впливає. Їх розраховують в тому випадку, коли даний зв'язок незакономірний, тобто стохастичний, нефункціональний. Варіація будь-якої ознаки означає різноманітність значень певного показника в сукупності. Для виміру і оцінки варіації використовують наступні показники: розмах варіації (різниця між найбільшим і найменшим значенням ознаки), середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, дисперсія.

Для систематизованого викладу отриманих в процесі дослідження абсолютних, відносних та середніх величин застосовують **розробку аналітичних таблиць**. Вони бувають прості, складні та комбіновані. Аналітичні таблиці є розповсюдженим методом обробки інформації в економічних дослідженнях.

Графічне зображення економічних даних здійснюється за допомогою геометричних площинних даних: крапок, ліній, площин, фігур та їх комбінацій. За загальним призначенням графічні зображення поділяють на аналітичні, ілюстративні та інформаційні. За функціонально-цільовим призначенням розрізняють графіки групувань, рядів розподілу, графіки рядів динаміки, графіки взаємозв'язку і графіки порівняння; за видом поля – діаграми і статистичні карти; за формою графічного образу – крапкові, лінійні, площинні, просторові і зображувальні. Графічний метод частіше виконують не як самостійний метод, а метод, який супроводжує, ілюструє, пояснює інші висновки по іншим методам.

Індекси – це відносні величини порівняння складних статистичних сукупностей та окремих їх одиниць. Розрізняють індивідуальні та загальні індекси. Індивідуальні індекси відображають зміну окремих одиниць досліджуваної сукупності, а загальні – узагальнені результати зміни всіх одиниць досліджуваної складної сукупності.

До методів проведення аналітичної роботи відносять метод порівняння, метод елімінування, метод балансового зв'язку, кореляційно-регресійні методи.

Метод порівняння є найбільш поширеним та застосовуваним в економічному аналізі. При використанні даного методу важливо виділити базу порівняння і показник, що порівнюють (оцінюють). Результатами порівняння є показники виконання плану, динаміки, структури, абсолютних відхилень. В процесі здійснення аналітичних розрахунків важливо встановити причини певних відхилень. Для цього в економічних дослідженнях використовують факторний аналіз. Факторний аналіз передбачає застосування методів елімінування.

Елімінування – це абстрагування від впливу певної групи факторів і одночасне виділення розрахунків іншої групи факторів.

Метод балансового зв'язку застосовують у тому випадку, коли між досліджуваними показниками існують балансові зв'язки. Застосування балансового методу та методу техніко-економічних розрахунків у процесі планування доцільне тоді, коли маємо справу із плануванням використання ресурсів. Наприклад, балансовий метод застосовується при плануванні використання трудових ресурсів (баланс трудового потенціалу області, баланс кадрів підприємства, баланс праці). Поширено застосування даного методу і при плануванні товарного забезпечення у торговельній діяльності.

Метод техніко-економічних розрахунків пов'язаний із використанням при плануванні технічних властивостей певного технологічного процесу. Так, даний метод застосовується при плануванні товарних запасів в торговельній діяльності з окремих груп товарів.

Методи варіантних наближень, а також програмно-цільовий метод використовують при плануванні функціонування складних економічних систем, яким властива характеристика багатofакторності.

До методів прогнозування відносяться метод експертних оцінок, метод екстраполяції, методи економіко-математичного моделювання.

Метод експертних оцінок базується на формалізації методів емпіричного пошуку оптимальних умов функціонування економічної системи, які використовують людський досвід та інтуїцію. Для прогнозування багатовимірних статистичних сукупностей застосовують метод екстраполяції; методи кореляції, регресії, спектральний, компонентний та факторний аналіз.

Методи економіко-математичного моделювання застосовують як в процесі планування економічної діяльності, так і в її прогнозуванні. Вони лежать в основі всіх математичних методів, що застосовуються в економіці. В загальному суть цих методів зводиться до формалізації і моделювання складних

економічних процесів за допомогою математичного апарату та логіки.

На основі вибору методів для здійснення окремих етапів дослідження визначається загальна методика дослідження – сукупність методів і прийомів, необхідних для його проведення.

В наукових дослідженнях застосовується ряд спеціальних економічних методів, в тому числі економіко-статистичних.

До цих методів можливо віднести:

- експертні оцінки;
- кластерний аналіз;
- метод функціонально вартісного аналізу;
- прогнозування.

Кореляційний аналіз дозволяє встановити залежність між ознаками і результуючим показником. Кореляційна величина встановлює зв'язок між середніми величинами.

Багатофакторна кореляція дозволяє встановити зв'язок між багатьма (декількома) ознаками і між результуючим показником, що має загальний або усереднений характер і для свого виявлення потребує масових спостережень, підпадаючих під дію закону великих чисел.

Компонентний аналіз дає змогу встановити зв'язок між досліджуваним показником і групою факторів, в які згруповані показники.

Коли неможливо або досить важко одержати кількісні значення показників, а також факторів, які на них впливають, в останні роки застосовується **метод експертних оцінок**. Цей метод передбачає наявність певної кількості експертів та досить високу їх кваліфікацію. Кількість експертів повинна бути непарною.

Експерти повинні бути оціненими по ряду ознак:

- стажу роботи;
- кваліфікації;
- фаховості;
- наявності наукового звання та ступеню та ін.

При обробці результатів більшу вагу має той експерт, у якого в сукупності цих приваблюючих ознак більше. При малій кількості експертів результати більше за все можуть мати суб'єктивний характер, при великій кількості експертів може бути велика помилка і малий показник узгодженості думок експертів.

Для проведення дослідження методом експертної оцінки необхідно логічним або іншим шляхом (наприклад, методом парної кореляції, відібрати показники, які впливають на результативний). Крім того, обов'язково розробляється анкета, за допомогою якої дослідник проводить опитування. Анкета може надавати найбільш впливовому фактору один бал; менш впливовому – 2; самому не впливовому – найбільшу оцінку. Але можливе побудування анкети навпаки, тобто найбільш впливовому показникові – найменшу оцінку.

Експертне опитування можливо проводити у декілька турів (3-4 тури). Як правило, після опитування, усі показники ранжують, відбирають найбільш значущі і подальше дослідження проводять, опираючись на ці визначені показники, таким чином можливе визначення рангу показника та його питомої ваги відносно дослідження.

Метод функціонально вартісного аналізу – метод системного аналізу об'єкта, орієнтований на оптимізацію співвідношень споживчих властивостей товару та витрат на його розробку, виробництво і використання. Ключовим поняттям цього методу є корисний ефект, а завданням – скорочення витрат на одиницю корисного ефекту, яке забезпечується одним із кількох шляхів: зниженням витрат при одночасному збереженні споживчих властивостей; підвищенні якості при збереженні рівня витрат; зменшенні витрат при підвищенні якості; збереженням витрат при обґрунтованому зниженні якісних характеристик. Аналіз проводиться за допомогою показників собівартості, матеріало-, трудо-, фондо-, енерго-, науко-, місткості, продуктивності праці тощо.

Прогнозування – це дослідження, що базується на всебічному аналізі ретроспективного розвитку та глибокому знанні об'єктивних законів і має на меті наукове обґрунтування можливого стану об'єктів у майбутньому, а також визначення альтернативних шляхів строків та умов досягнення такого стану. Отже, воно є процесом розробки наукового передбачення у формі прогнозу.

Завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрямки наукових досліджень з економіки.
2. Яким принципам кожна із економічних наук підпорядковує та систематизує свої знання?
3. На які шість груп поділяють економічні науки?
4. Яка структура знань притаманна економічним наукам?
5. Які два основних етапи характерні для наукового дослідження?
6. З яких стадій складається емпіричний рівень наукового дослідження?
7. В чому полягає сутність теоретичного рівня наукового дослідження?
8. Що представляє собою постановка проблеми?
9. Що викреслюються в логічний порядок у задумі дослідження?
10. Які вимоги висуваються до гіпотези?
11. Назвіть етапи дослідницького процесу, який передбачає експериментальну частину?
12. Що зобов'язаний ураховувати дослідник у процесі експерименту?
13. Що проводиться дослідником на основі на основі об'єктивно пізнаних закономірностей?
14. Що представляють собою наукові результати?
15. Розкрийте сутність методології економічних досліджень.
16. Що потрібно розуміти під методологічною основою наукового дослідження?

17. Скільки рівнів у структурі має методологія як вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності?
18. Що представляє собою методика дослідження?
19. Назвіть основні компоненти методики дослідження.
20. Що представляє собою узагальнення та реалізація результатів дослідження?
21. Дайте визначення гіпотезі.
22. На скільки груп розділяються загальні методи наукового дослідження?
23. Які загальнонаукові методи застосовуються тільки на емпіричному рівні дослідження?
24. Які загальнонаукові методи застосовуються тільки на теоретичному рівні дослідження?
25. Які загальні методи застосовуються як на емпіричному так і на теоретичному рівні дослідження?
26. Що представляє собою елімінування?
27. В чому полягає метод функціонально вартісного аналізу?

Тема 3. Дисертація як наукове дослідження.

- 3.1. Поняття про дисертаційне дослідження, його особливості, види та структура.
- 3.2. Вимоги до написання та оформлення дисертаційного дослідження.
- 3.3. Апробація результатів наукових досліджень.
- 3.4. Захист дисертаційного дослідження.

3.1. Поняття про дисертаційне дослідження, його особливості, види та структура.

Дисертація у формі рукопису на здобуття наукового ступеня – це особливий вид наукового твору. Дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку [9, с. 113]. Дисертація – наукова кваліфікаційна праця, що пройшла попередню експертизу і подана до захисту на здобуття наукового ступеня в спеціалізованій ученій раді.

Дисертація як науковий твір має *свої особливості*:

- кваліфікаційна наукова праця. Вона готується з метою публічного захисту і отримання вченого або академічного ступеня. Саме вона дозволяє судити, наскільки повно відображені та обґрунтовані містяться в ній положення, висновки і рекомендації, їх наукова новизна і практична значимість;
- пройшла попередню експертизу і подана до захисту на здобуття наукового ступеня в спеціалізованій ученій раді

- праця, що містить нове вирішення актуальної наукової проблеми;
- наукові результати дослідження є суттєвими для розвитку певної галузі науки;
- праця, яка дає підстави присудити її автору науковий ступінь;
- в ній особливо важливі ті пункти, які входять до кваліфікаційних вимог;
- найголовнішим критерієм відповідності дисертаційного дослідження – наявність нових науково обґрунтованих результатів. Нові рішення, запропоновані здобувачем, необхідно добре аргументувати і критично оцінити порівняно з відомими положеннями. У дисертаціях, що мають прикладне значення, додатково до основного тексту наводяться відомості та документи, що підтверджують практичне використання отриманих автором результатів, а в дисертаціях, що мають теоретичне значення, – рекомендації щодо використання наукових висновків;
- укладена в ній наукова інформація передається в найбільш повному вигляді, тільки тут докладно розкривають результати та хід наукових пошуків, детально описують методику ведення досліджень, детально простежують історію розвитку досліджуваних явищ;
- зміст дисертації характеризує оригінальність і неповторність наведених відомостей. Основою в ній є принципово новий матеріал, що включає опис нових фактів, явищ і закономірностей природи і суспільства, а також узагальнення раніше відомих положень з інших позицій або у зовсім іншому аспекті;
- своєрідність дисертаційного дослідження, яке являє собою єдність об'єктивних наукових фактів і суб'єктивної їх оцінки. Своєрідність дисертації проявляється також і в тому, що в ній дисертант впорядковує за власним розсудом накопичені наукові факти та доводить наукову цінність або практичну значимість тих чи інших положень;
- специфіка змісту дисертації обумовлює необхідність доказу всіх наукових положень, зафіксованих у її змісті. Кожен факт, кожне авторське припущення отримує тут наукове пояснення або обґрунтування. Для цього дисертант в якості аргументів залучає практично всі форми наукового обґрунтування та підтвердження;
- специфіка форми дисертації обумовлює високу ступінь абстрагування, активне застосування засобів логічного мислення, докладне висвітлення порушених проблем і точність фактичних даних;
- структура дисертаційного дослідження є одним з рівнів відображення авторської наукової концепції, засобом реалізації взаємозв'язку елементів змісту, яка визначається завданням відображення внутрішньої логіки розвитку дослідження;
- текст дослідження відповідає критеріям цілісності, системності та зв'язності, а також критерієм пропорційності його частин. Критерій цілісності зобов'язує розглядати властивості цілого і частин у їх нерозривній єдності. З точки зору цього принципу структура Методологія і організація наукових досліджень дисертаційної роботи представляє собою єдність всіх її елементів, а

кожен елемент структури — частина твору в цілому. Порушення цього принципу неминуче спричиняє за собою хаотичність і еkleктизм викладу наукового матеріалу. Критерій системності вимагає розглядати елементи дисертації як систему, утворену їх взаємодією, що не допускає механічне, формальне об'єднання різнорідних елементів. Зв'язність — критерій дисертаційної роботи, який є обов'язковою умовою існування її тексту як певної структури. Саме зв'язність забезпечує взаємозумовленість і співвіднесеність різних фрагментів тексту, що свідчить про ефективність обраної автором послідовності викладу наукової інформації [9, с. 112–113];

– норми наукової комунікації суворо регламентують характер викладу наукової інформації, вимагаючи відмови від висловлення власної думки у чистому вигляді. У цьому зв'язку автори дисертаційних робіт використовують мовні конструкції, які виключають вживання особових займенників;

– традиційним елементом структури дисертації є додатки. У них поміщають опис експериментів, тексти нормативних документів, креслення, таблиці, графіки, карти, історичні пам'ятники наукової думки. Додатки істотно розширюють зміст дисертаційної роботи, дають додаткові відомості, які не увійшли в основний текст, формуючи тим самим більш цілісне уявлення про розглянутої в ньому наукової проблеми.

Розрізняють *два види дисертаційних досліджень*:

- 1) дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук;
- 2) дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Структура дисертації повинна мати такі структурні елементи:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- основна частина: вступ, розділи, висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (за необхідності).

Кожний структурний елемент починається з нової сторінки.

Вимоги до структурних елементів.

Титульний аркуш дисертації оформлюється за встановленою формою.

Зміст повинен містити назви структурних елементів, заголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів подається (за необхідності) у вигляді окремого списку. Терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться, а розшифровка таких, що внесені до переліку, наводиться у тексті при їх першому згадуванні.

Основна частина. У вступі подається загальна характеристика дисертації в такій послідовності:

- актуальність теми;
- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами;

- мета і задачі дослідження;
- методи дослідження;
- наукова новизна одержаних результатів;
- практичне значення одержаних результатів;
- особистий внесок здобувача;
- апробація результатів дисертації;
- публікації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: вказується, в рамках якої науково-дослідної роботи виконується дисертаційне дослідження із зазначенням номеру державної реєстрації науково-дослідної роботи.

Мета і задачі дослідження: формулюється мета роботи і задачі, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. Не слід формулювати мету як «Дослідження...», «Вивчення...», тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету. Мета повинна бути сформульована таким чином, щоб указувати на об'єкт і предмет дослідження.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага дисертанта, оскільки предмет дослідження визначає тему (назву) дисертаційної роботи.

Методи дослідження: перераховують використані наукові методи та змістовно визначають, що саме досліджувалось кожним методом. Вибір методів дослідження повинен забезпечити достовірність отриманих результатів і висновків.

Наукова новизна одержаних результатів: викладаються аргументовано, коротко та чітко наукові положення, які виносяться на захист, зазначаючи відмінність одержаних результатів від відомих раніше та ступінь новизни одержаних результатів (*вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток*).

Практичне значення одержаних результатів: надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію про ступінь їх готовності до використання або масштабів використання.

Відомості про впровадження результатів досліджень необхідно подавати із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Особистий внесок здобувача: зазначається конкретний особистий внесок здобувача в опубліковані зі співавторами наукові праці, в яких наведені ідеї та результати розробок, що використанні в дисертації із зазначенням найменувань організацій, в яких вони проводилися.

Апробація результатів дисертації: зазначається, на яких наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, школах оприлюднено результати досліджень, викладені у дисертації.

Публікації: вказується кількість наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації, а також кількість праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

У кінці кожного підрозділу формулюються висновки зі стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів.

У першому розділі здобувач окреслює основні етапи наукової думки за розв'язуваною проблемою (завданням). Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, здобувач окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, здобувач повинен вирізнити ті питання, що залишились невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми (завдання). Загальний обсяг огляду літератури не повинен перевищувати 20 % обсягу основної частини дисертації.

У другому розділі обґрунтовується вибір напряму досліджень, викладається загальна методика проведення дисертаційного дослідження, наводяться методи вирішення задач та їх порівняльні оцінки. Описуються основні тенденції, закономірності, методи розрахунків, гіпотези, що розглядаються, принципи дії і характеристики використаних програм та (або) апаратних засобів, лабораторних та (або) інструментальних методів і методик, оцінки похибок вимірювань та ін.

У наступних розділах описується хід дослідження, умови та основні етапи експериментів, з вичерпною повнотою викладаються результати власних досліджень здобувача, як вони одержані, та в чому полягає їх новизна. Здобувач повинен дати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів) та порівняти одержані результати з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних дослідників, обґрунтувати необхідність додаткових досліджень.

У висновках викладаються здобуті у дисертації найбільш важливі наукові та практичні результати, які сприяли розв'язанню наукової проблеми (завдання). У висновках необхідно наголосити на кількісних показниках одержаних результатів та обґрунтуванні достовірності результатів. Далі формулюються рекомендації щодо наукового та практичного використання одержаних результатів.

Список використаних джерел формується одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, міжнародних і державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць. Зокрема потрібну інформацію можна одержати із таких міждержавних і державних стандартів:

– ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання» з поправками (код УКНД 01.140.40);

– ДСТУ 3008:2015 «Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання»;

– ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, ГОТ)»;

– ДСТУ 3582-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила»;

– ДСТУ 6095:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікації (ГОСТ 7.88-2003, МОБ)»;

– ДСТУ 7093:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами».

До додатків включається допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації:

– проміжні математичні доведення, формули та розрахунки; - таблиці допоміжних цифрових даних;

– протоколи й акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту;

– інструкції та методики, опис алгоритмів і програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертаційної роботи;

– ілюстрації допоміжного характеру.

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга). Обсяг додатків не повинен перевищувати обсягу дисертації).

Текст друкується на обох сторінках аркуша формату А 5 (148x210 мм). Автореферат друкується з використанням шрифтів текстового редактора розміру 14 пт. 125.

Обсяг 1,3–1,9 авторського аркуша для докторської дисертації відповідає 34-36 сторінкам формату А4.

Обсяг 0,7–0,9 авторського аркуша для кандидатської дисертації відповідає 18-20 сторінкам формату А4. За обсягом автореферат не може бути меншим 1,3 авторського аркуша, а також перевищувати 1,9 авторського аркуша для докторської та, відповідно, не менше ніж 0,7 авторського аркуша та не перевищувати 0,9 авторського аркуша для кандидатської дисертації.

До обсягу автореферату не входять обкладинка автореферату, список опублікованих автором праць, анотації.

3.2. Вимоги до написання та оформлення дисертаційного дослідження.

Докторську дисертацію виконує здобувач, який є кандидатом наук, має значний науковий доробок і здатний до плідної дослідницької діяльності в майбутньому. Основним показником рівня здобувача є кількість та якість попередніх його публікацій як аналізу і синтезу етапів дослідження. Вважається, що між захистом кандидатської і докторської дисертацій має бути проміжок не менше 5 років. Це дає змогу здобувачеві опублікувати статті в наукових фахових виданнях України, підготувати та опублікувати на їх основі наукову монографію, оприлюднити результати свого дослідження. Слід запобігати як передчасному захисту, так і його затримці, враховувати те, що у докторській дисертації не дозволяється захищати положення та наукові результати, захищені здобувачем у кандидатській дисертації. Вони можуть використовуватися лише в оглядовій частині докторської дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук є кваліфікаційною науковою працею, яка має містити *опис проведених автором досліджень*, що відповідають одній *із таких вимог*:

- а) отримання нових, науково обґрунтованих результатів у певній галузі науки, які в сукупності розв'язують важливу наукову проблему;
- б) здійснення нових науково обґрунтованих розробок у певній галузі науки, які забезпечують розв'язання значної прикладної проблеми.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук – це кваліфікаційна наукова праця, підготовлена особисто для прилюдного захисту і здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Кандидатська дисертація має містити результати проведених автором досліджень та отримані автором нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки. Кандидатська дисертація може бути подана до захисту лише за однією спеціальністю.

Серед *основних вимог*, що висуваються *до кандидатських дисертацій*, слід назвати такі:

1. актуальність тематики та доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України; зв'язок вибраного напрямку досліджень з планами організації, де виконана робота, а також з галузевими та (або) державними планами та програмами;
2. відповідність теми дисертації спеціальності, за якою вона захищається, паспорту спеціалізованої вченої ради;
3. дисертація повинна містити рішення нової наукової проблеми чи завдання, не досліджуваних раніше або досліджуваних в інші часи, за інших умов. У цьому разі через критичний аналіз та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми (наукового завдання) обґрунтовується різниця у виборі напрямів дослідження;
4. чітке формування мети і завдань дослідження. Висновки і рекомендації дисертації мають бути об'єднані провідною ідеєю і пов'язані з метою і доказами.

Основа дисертації – наукова концепція як синтез провідної ідеї з її обґрунтуванням і науковим результатом. Концептуальність дослідження – найвищий критерій його оцінювання.

5. науковий результат має відповідати таким основним критеріям оцінки дисертацій: наукова новизна одержаних результатів, вірогідність (достовірність) дослідження, практична значущість одержаних результатів;

6. необхідно обґрунтувати самостійність дослідження, особистий внесок здобувача в одержання нових науково обґрунтованих результатів;

7. наявність відомостей про апробацію результатів дисертації, кількість та обсяг публікацій основного змісту дисертації.

8. основні наукові результати дисертації обов'язково повинні бути опубліковані автором у формі наукових монографій, посібників (для дисертацій з педагогічних наук) чи статей у наукових фахових виданнях України або інших країн. Такі публікації можуть бути виконані як самостійно, так і в співавторстві. Їх повний список наводиться в авторефераті дисертації. Кожна дисертація супроводжується окремим авторефератом, який відображає основні наукові результати дисертаційного дослідження.

Загальні вимоги як для докторських так і кандидатських дисертацій:

– кожна дисертація супроводжується окремим авторефератом, який відображає основні наукові результати дисертаційного дослідження;

– дисертаційне дослідження представляється у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису у твердому переплетенні. Якщо захищається дисертація у вигляді опублікованої монографії, то ця монографія повинна відповідати вимогам до дисертації;

– назва дисертації повинна бути лаконічною, без скорочень, відповідати обраній науковій спеціальності та суті вирішеної наукової проблеми (завдання), вказувати мету і предмет дослідження та його завершеність;

– у дисертації необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати досліджень, уникати бездоказових тверджень і тавтології;

– при написанні дисертації здобувач повинен обов'язково робити посилання на публікації інших авторів.

Основні технічні вимоги оформлення дисертації: Обсяг основного тексту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук має становити 11–13 авторських аркушів (для суспільних і гуманітарних наук – 15–17 авторських аркушів). Обсяг основного тексту дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук має становити 4,5–7 авторських аркушів (для суспільних і гуманітарних наук – 6,5–9 авторських аркушів).

До загального обсягу дисертації, визначеного Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, не входять додатки, список використаних джерел, таблиці та ілюстрації, які повністю займають площу сторінки.

Обсяг 11–13 авторських аркушів для докторської дисертації відповідає 264–312 сторінкам, обсяг 15–17 авторських аркушів – 360–408 сторінкам

формату А4.

Обсяг 4,5–7 авторських аркушів для кандидатської дисертації відповідає 108–168 сторінкам, обсяг 6,5–9 авторських аркушів – 156–216 сторінкам формату А4.

Дисертацію друкують машинописним способом або за допомогою принтера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм) через два міжрядкових інтервали. Для оформлення дисертацій використовуються звичайні (не портативні) друкарські машини при друкуванні через 2 інтервали (що відповідають міжрядковому інтервалу 1,5 см) на папері формату А4 або комп'ютери з використанням шрифтів текстового редактора Word з полуторним міжрядковим інтервалом.

Мінімальна висота шрифту 1,8 мм. При друкуванні на портативному комп'ютері використовується шрифт Times New Roman текстового редактора Word розміром (кеглем) 14 пт.

Текст дисертації необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – не менше 20-25 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 20 мм. Кількість рядків на сторінці До тридцяти рядків на сторінці.

Вимоги до оформлення автореферату дисертації. Призначення автореферату – ознайомлення наукових працівників з основними ідеями та висновками дисертації, внеском здобувача у розробку та вирішення наукової проблеми (завдання), з результатами досліджень та структурою дисертаційного дослідження. Автореферат має ґрунтовно розкривати зміст дисертації, в ньому не повинно бути надмірних подробиць, а також інформації, якої немає в дисертації.

Структурно автореферат складається із:

- загальної характеристики роботи;
- основного змісту роботи;
- висновків,
- списку опублікованих праць за темою дисертації;
- анотацій.

Загальна характеристика роботи повинна містити елементи вступу дисертації, а також інформацію щодо структури дисертації (наявність вступу, певної кількості розділів, додатків), повного обсягу дисертації в сторінках, а також обсягу, що займають ілюстрації, таблиці, додатки (із зазначенням їх кількості), список використаних джерел (із зазначенням кількості найменувань)).

Основний зміст автореферату повинен містити стисло викладений зміст дисертації за розділами. Основний зміст повинен відображати:

- огляд літератури за темою і вибір напрямів досліджень;
- виклад загальної методики й основних методів досліджень;
- експериментальну частину і методику досліджень;
- відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;

– аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури здобувач окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, здобувач повинен назвати ті питання, що залишилися невирішеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напряму досліджень, наводять методи вирішення завдань і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення дисертацій. В теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних – принципи дії і характеристики розробленої апаратури, оцінки похибок вимірювання.

У наступних розділах з вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розроблення проблеми. Здобувач повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених завдань, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором. Висновки повинні збігатись із загальними висновками дисертації.

Висновки складає стисла інформація про підсумки виконаної роботи. Вони починаються з формулювання наукової проблеми, за вирішення якої дисертант претендує на присудження наукового ступеня.

Сформульоване наукове завдання або проблема вельми тісно пов'язується з назвою дисертації, метою роботи й основними науковими положеннями, що захищаються в дисертації. Це ніби наукова «формула», згусток отриманої наукової новизни. Зазвичай формулювання починається так: «У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляються в...». Далі треба вказати, якою саме є наукова проблема, як вона вирішена і для чого в кінцевому розумінні (прикладному плані) вона призначена.

Після формулювання вирішеної наукової проблеми у висновках викладають головні наукові та практичні результати роботи. Вони тісно пов'язані з науковими і прикладними положеннями, викладеними в загальній характеристиці роботи.

Кожен науковий і прикладний висновок роботи треба формулювати чітко і конкретно (однозначно). Формулювання віддзеркалює суть і новизну зробленого. Але тут не можна доходити до рівня анотації. Наукові висновки подають звичайно ширше, ніж формулювання наукових положень, які захищають.

Прикладні (практичні) висновки повинні містити принцип або основу використання того чи іншого результату.

У висновках викладають найважливіші наукові та практичні результати, одержані в дисертації, які повинні містити формулювання розв'язаної наукової

проблеми, її значення для науки і практики. Далі формулюють висновки та рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів. У першому пункті висновків коротко оцінюють стан питання. Далі у висновках розкривають методи вирішення поставленої в дисертації наукової проблеми, їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями.

У висновках необхідно наголосити на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

Список опублікованих праць за темою дисертації подається відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим наведенням прізвищ усіх співавторів. Праці розташовуються у такому порядку:

- наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації;
- опубліковані праці апробаційного характеру;
- опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Анотація українською й англійською мовами повинна містити інформацію про зміст та результати дисертаційної роботи. Викладення матеріалу в анотації повинно бути стислим і точним. Належить використовувати синтаксичні конструкції, притаманні мові ділових документів. Необхідно використовувати стандартизовану термінологію, уникати маловідомих термінів і символів.

При підготовці анотації вказуються: прізвище та ініціали здобувача; назва дисертації; вид дисертації (на правах рукопису, монографія) і науковий ступінь, на який претендує здобувач; спеціальність (шифр і назва); найменування установи, де відбудеться захист; місто, рік; зміст анотації.

Наприкінці кожної анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відображати поза контекстом основний зміст наукової праці. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок, через кому.

Анотація англійською мовою повинна бути розгорнутою інформацією, обсягом 2 сторінки машинописного тексту (до п'яти тисяч друкованих знаків), про зміст і результати дисертаційної роботи, а дві інші – обсягом до 0,5 сторінки машинописного тексту (до 1200 друкованих знаків) – ідентичного змісту інформація про основні ідеї та висновки дисертації).

3.3. Апробація результатів наукових досліджень.

Існують різні форми викладу матеріалу наукового дослідження. Вибір того чи іншого виду викладу залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. Наприклад, до об'єктивних факторів, які накладають обмеження на виклад матеріалу дослідження, можна віднести: публічність, конфіденційність чи секретність отриманих результатів, обсяг науково-дослідної продукції, важливість результатів дослідження, термін (періодичність) випуску періодичного видання, авторитет, якість та розповсюдженість видання, розмір оплати чи гонорару тощо. Крім того, існує певна послідовність (почерговість)

опублікування результатів досліджень у різних наукових виданнях (наприклад, спочатку переважно результати апробують у вигляді доповідей на різних конференціях, симпозіумах і семінарах, потім публікують у вигляді наукових статей, а вже після цього оформляють монографії, підручники та навчальні посібники).

Апробація результатів наукових досліджень відбувається у різних формах. Основні форми апробації результатів наукового дослідження:

- доповідь;
- тези доповіді;
- наукова стаття у фахових періодичних виданнях, які входять до наукометричних баз;
- монографія;
- підручник;
- навчальний посібник;
- реферат;
- анотація;
- рецензія;
- відгук;
- дисертація;
- кваліфікаційна робота магістра;
- дипломна робота.
- авторське свідотство;
- науковий звіт.

Доповідь – письмовий виклад розгорнутої усної форми виступу на конференції, симпозіумі, семінарі чи на іншому науковому форумі. Доповіді не публікують, а оголошують під час виступу учасникам наукового зібрання з метою обговорення та оцінювання результатів наукового дослідження. Доповідь готують з розрахунку на 15–20 хв. виступу (у письмовій формі – це обсяг 6-8 сторінок).

Тези доповіді – стислий виклад доповіді на конференції, симпозіумі чи семінарі, публікація яких передбачає попереднє ознайомлення учасників наукового форуму з результатами наукового дослідження. Обсяг тез може бути в межах 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5–2 інтервали.

Алгоритм подачі тез можна подати так: теза – обґрунтування – доказ – аргумент – результат – перспектива.

Тези доповіді, будь-якої наукової публікації оформляють згідно до вимог:

- у правому верхньому куті розміщують прізвище автора та його ініціали та доповнюють відомостями про нього;
- назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2–5 слів);
- послідовність викладу змісту може бути наступна: актуальність, проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення. В тезах

зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал.

Основна мета тез доповіді – в дуже стислій конспективній формі викласти лише основні підсумки проведеного наукового дослідження.

Журнальна наукова стаття у фаховому виданні, яка входять до наукометричних баз – найбільш солідний і доцільний вид письмового оформлення результатів та підсумків проведеного дисертаційного дослідження. Зазвичай вона має суворо обмежений обсяг (8-10 сторінок машинописного тексту). Тому кожен параграф цього письмового документа будується так, щоб початок читання відразу давало основну інформацію. В основу тексту тут кладеться одна наукова думка, одна наукова ідея. Основна частина наукових статей публікується в наукових журналах.

Наукометрична база даних – це бібліографічна і реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, тез конференцій, книжкових видань, опублікованих у наукових виданнях. Деякі відомі бібліографічні бази даних: Web of Science, Scopus, Web of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris, GeoRef. Одним із найбільших потужних інструментів для відстеження цитованості наукових праць дослідників, опублікованих у наукових виданнях, виступає бібліографічна і реферативна база даних **Scopus**. **Ця база** є однією зі складових інтегрованого науково-інформаційного середовища SciVerse. База даних індексує наукові журнали, матеріали конференцій та серіальні книжкові видання. Розробником та власником SciVerse Scopus є видавнича корпорація Elsevier.

Рукопис статті повинен мати повну назву роботи прізвище та ініціали автора, анотацію (на окремій сторінці), список використаної літератури.

Вимоги до оформлення наукової статті у фаховому виданні:

Об'єм статті – від 8 до 20 сторінок.

Формат сторінки: А4; всі поля по 2 см; сторінки не нумеруються; абзацний відступ – 1,25.

Шрифт: Times New Roman – 14 pt; міжрядковий інтервал – 1,5.

Рисунки і таблиці допускаються і вставлені в текст.

Мова – українська, англійська.

Використана література (без повторів) оформлюється в кінці тексту під назвою «Література:». У тексті посилання позначаються квадратними дужками із вказівкою в них порядкового номера джерела за списком та через кому номера сторінки, наприклад: [5, с. 115]. Інший спосіб оформлення використаної літератури не допускається.

Текст статті, що подається в редакцію, повинен містити наступні елементи:

- індекс УДК (розташовується на початку наукової статті зліва);
- прізвище, ім'я, по батькові (українською та англійською мовами);
- вчений ступінь, вчене звання;
- посада та місце роботи, місто;

- назва статті (українською мовою і англійською мовою; (напівжирний, великими літерами, вирівнювання по центру);
- анотації українською та англійською мовами, не менше 600-800 знаків (без пробілів) кожна;
- ключові слова чи фрази, що використовуються у статті (до 12 фраз) українською та англійською мовами.

У статті повинні міститись (із виділенням у тексті) наступні пункти (згідно вимог ВАК):

- актуальність дослідження (1 абзац);
- постановка наукової проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, зв'язок з найважливішими завданнями для розвитку певної галузі науки і практики – 1 абзац або 5–10 рядків);
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми публікації за останній час і на які опирається автор– основні дослідження і публікації з проблеми, за останній час, на які спирається автор, виділення невирішених питань, яким присвячена стаття (0,5–2 сторінки машинописного тексту);
- формулювання мети статті (постановка завдання): висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з тем (1 абзац, або 5–10 рядків);
- виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Це основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, програма експерименту. Аналіз отриманих результатів, особистий внесок автора в реалізацію основних висновків тощо (5–6 сторінок);
- висновки, зроблені в результаті дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В ньому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість та перспективи (1/3 сторінки).

Наукова монографія – це науково-дослідницька праця, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми, що належить одному або декільком авторам. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів наукового, дисертаційного дослідження. До **монографії** висуваються такі **вимоги**:

- обсяг – не менш як 10 обліково-видавничих аркушів;
- наявність рецензій двох докторів наук за відповідною спеціальністю;
- наявність рекомендації вченої ради науково-дослідної установи або вищого навчального закладу;

- тираж не менше 300 примірників;
- наявність міжнародного стандартного номера ISBN;
- повне дотримання вимог щодо редакційного оформлення монографії згідно з державними стандартами України;
- наявність монографії у фондах бібліотек України.

Традиційно склалась композиційна структура наукової монографії: титульний аркуш, анотація, перелік умовних позначень (при необхідності) вступ або передмова, основна частина, висновки або післямова, література, допоміжні покажчики, додатки, зміст. Монографія призначена перш за все для вчених і має відповідати за змістом і формою жанру публікації. Особливе значення тут мають чіткість формулювань і викладу матеріалу, логіка висвітлення основних ідей, концепцій, висновків. Її обсяг має бути не менший 6 друкованих аркушів. Вимоги до сутності викладу матеріалу в розділах монографії, аналогічні до вимог інших наукових публікацій з певними особливостями їх призначення.

Підручник – науково-навчальне видання, яке містить систематизований виклад певної навчальної дисципліни відповідно до державного стандарту навчальної програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України і рекомендованої до використання.

Навчальний посібник – науково-навчальне видання, зміст якого відповідає лише окремим розділам навчальної програми дисципліни, або розширює, поглиблює і доповнює окремі з них.

Реферат – стислий виклад у письмовій формі суті певної наукової проблеми або питання. Якщо матеріал реферату оснований на результатах власного дослідження, то його називають **авторефератом**.

Анотація – стисла характеристика будь-якого наукового видання, наприклад, монографії, статті, дисертації, наукового звіту тощо. В анотації подають найголовніші висновки праці, визначають їх цільове призначення та наукову цінність.

Рецензія – найпоширеніша форма аналітико-оціночного аналізу наукової праці, в якій основний акцент робиться на недоліках рецензованого твору.

Відгук – за формою аналітико-оціночного аналізу наукової праці подібний до рецензії, але в ньому основний акцент роблять на позитивних сторонах наукового твору.

Дисертація (від лат. dissertatio – дослідження, роздум) – форма науково-дослідної роботи, підготовлена для публічного захисту задля отримання наукового ступеня (кандидата чи доктора наук).

Авторське свідоцтво – документ установленого зразка, який видається спеціальною державною установою і встановлює право автора (авторів) на певний винахід.

Науковий звіт – звіт у письмовій формі про підсумок науково-дослідної

роботи, яка відбувалася за наперед затвердженим планом виконання держбюджетної або госпдоговірної наукової теми.

Магістерська робота є випускною кваліфікаційною роботою студентів вищих навчальних закладів наукового змісту, що відображає хід розроблення та результати виконання обраної теми. Робота має бути актуальною та перспективною для подальшого наукового дослідження.

Дипломна робота (проект) є випускною роботою спеціаліста визначеного профілю, що відображає розроблення та практичне застосування певного методу, алгоритму, пристрою і т.п. за обраною темою дослідження.

Крім письмових видів передачі результатів наукової роботи використовуються й усні організаційні форми наукового спілкування. До їх числа відносяться наукові з'їзди, конгреси, симпозіуми, конференції і семінари.

Науковий з'їзд – це зібрання представників цілої галузі науки в масштабі країни, **науковий конгрес** – те ж, що і з'їзд, тільки на міжнародному рівні, симпозіум – міжнародна нарада науковців з якого-небудь щодо вузького спеціального питання (проблеми).

Найбільш часто усне наукове спілкування відбувається на рівні конференцій та семінарів. **Наукова конференція** – це збори наукових або практичних працівників (в останньому випадку конференція називається науково-практичною). Наукова та науково-практична конференції завжди бувають тематичними. Вони можуть проводитися в рамках однієї наукової організації або навчального закладу, на рівні регіону, країни, на міжнародному рівні.

Науковий семінар – це обговорення порівняно невеликою групою учасників підготовлених ними наукових доповідей, повідомлень, проведене під керівництвом провідного вченого, фахівця. Наукові семінари можуть бути як разовими, так і постійно діючими. Вони є важливим засобом згуртування дослідницького колективу, вироблення у його членів загальних підходів, поглядів. Наукові семінари проводяться, як правило, в рамках однієї наукової організації або одного навчального закладу, хоча на їх засідання можуть запрошуватися і представники інших організацій.

3.4. Захист дисертаційного дослідження.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук є кваліфікаційною науковою працею, підготовленою особисто для прилюдного захисту і здобуття наукового ступеня доктора наук. **Докторська дисертація** має містити не захищені раніше наукові положення та отримані автором нові науково обґрунтовані результати у певній галузі науки, які у сукупності розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему. Її характеризують **такі основні класифікаційні ознаки:**

- розв'язання значної наукової або науково-прикладної проблеми, яка має важливе народногосподарське та соціально-культурне значення;
- розробка теоретичних положень, сукупність яких можна кваліфікувати

як нове вагоме досягнення в розвитку перспективного напрямку у відповідній галузі наук;

- усі наукові результати дисертації є новими, не захищеними раніше;
- дуже висока цінність результатів дисертації;
- тема входить до державної чи галузевої програми досліджень;
- результати дисертаційного дослідження можуть бути використані на міжнародному, міжгалузевому чи галузевому рівнях;
- результати та висновки докторської дисертації мають бути такими, що зможуть стати в майбутньому темами окремих кандидатських дисертацій [9, с.114–115].

В докторській дисертації мають бути чітко, логічно, обґрунтовано розкриті такі головні кваліфікаційні ознаки дослідження, як мета, завдання, наукова новизна, методологія, достовірність результатів, практична та економічна значущість, висновки. Ці ознаки характеризують не тільки науковий рівень проведеного дослідження, а й ступінь наукової зрілості здобувача. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук може бути підготовлена як у формі рукопису, так і у формі індивідуальної наукової монографії.

Докторська дисертація може бути подана до захисту за однією або двома спеціальностями однієї галузі науки. ***Захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук у вигляді опублікованої монографії*** передбачається як виняток за таких умов:

1. монографія опублікована без співавторів;
2. монографія містить результати наукових досліджень автора, опубліковані раніше у фахових наукових виданнях України та інших країн;
3. обсяг основного змісту монографії становить не менше 15 обліково-видавничих аркушів у галузі гуманітарних та суспільних наук і не менше 10 обліково-видавничих аркушів у галузі природничих та технічних наук;
4. наявність рецензій не менш як двох докторів наук, фахівців за спеціальністю дисертації, про що має бути зазначено у вихідних даних монографії;
5. наявність рекомендації вченої ради наукової установи, організації або вищого навчального закладу про опублікування монографії, про що має бути зазначено в її вихідних даних;
6. тираж не менше ніж 300 примірників;
7. наявність міжнародного реєстраційного номера ISBN;
8. повне дотримання вимог щодо редакційного оформлення монографії згідно з державними стандартами України;
9. наявність монографії у фондах бібліотек України на час подання дисертації до захисту.

Завдання для самоконтролю?

1. Які особливості має дисертація як науковий твір?
2. Яким критерієм повинен відповідати текст дисертаційного дослідження?
3. Як норми наукової комунікації суворо регламентують характер викладу наукової інформації в дисертаційному дослідженні?
4. Які види дисертаційних досліджень існують?
5. Які структурні елементи повинна мати дисертація?
6. Яким чином співвідносяться об'єкт та предмет дослідження?
7. Які існують ступіні новизни одержаних наукових результатів в результаті дисертаційного дослідження?
8. У яких формах відбувається апробація результатів наукових досліджень?
9. Яким вимогам повинно відповідати дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук?
10. Які основні вимоги висуваються до кандидатських дисертацій?
11. Що представляє собою наукометрична база даних?
12. Які пункти (згідно вимог ВАК) повинні бути в науковій статі, яка подається в фаховий журнал?
13. За яких умов відбувається захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук у вигляді опублікованої монографії?

Тема 4. Написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра.

- 4.1. Кваліфікаційна робота магістра: сутність, цілі, основна функція та вимоги до неї.
- 4.2. Зміст, структура, обсяг та вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи магістра.
- 4.3. Порядок виконання та захисту кваліфікаційної роботи магістра.

4.1. Кваліфікаційна робота магістра: сутність, цілі, основна функція та вимоги до неї.

Кваліфікаційна робота магістра – це самостійна випускна науково-дослідницька робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту і отримання академічного ступеня магістра. Кваліфікаційна робота магістра є авторським науковим дослідженням, в якому узагальнюються основні теоретичні положення обраної теми, містяться елементи наукової новизни у вирішенні теоретичних положень конкретної прикладної економічної проблеми, а також пропонуються авторські методики аналізу конкретних економічних ситуацій.

Основне завдання її автора – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. Магістерська робота, з одного боку, має узагальнюючий

характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра, а з іншого — самостійним оригінальним науковим дослідженням студента, у розробці якого зацікавлені установи, організації або підприємства, при цьому студент упорядковує за власним розсудом накопичені наукові факти та доводить їх наукову цінність або практичну значимість.

Будучи заключним етапом навчання студентів у вищому навчальному закладі, **кваліфікаційна робота магістра має наступні цілі:**

- систематизацію, закріплення і поглиблення теоретичних і практичних знань з обраної спеціальності, застосування їх для вирішення конкретних завдань;

- розвиток навичок ведення економічного аналізу або дослідницької роботи і оволодіння методикою наукового дослідження і експерименту;

- розвиток навичок узагальнення та аналізу результатів, отриманих іншими дослідниками або розробниками;

- оцінка ступеня підготовленості випускника до самостійної роботи в сучасних умовах за профілем спеціальності.

За змістом кваліфікаційної роботи магістра роботи і в процесі її захисту встановлюються:

- рівень професійної і загальноосвітньої підготовки випускника за відповідною спеціальністю;

- вміння вивчати й узагальнювати літературні джерела у відповідній галузі знань;

- здатність самостійно проводити наукові дослідження, систематизувати й узагальнювати фактичний матеріал;

- вміння самостійно обґрунтовувати висновки та практичні рекомендації за результатами дипломного дослідження.

Кваліфікаційна робота магістра повинна відповідати наступним вимогам:

- розглядати проблему, яка не отримала достатнього висвітлення в літературі (нову постановку відомої проблеми);

- містити елементи наукового дослідження і виконуватися на актуальну тему;

- відповідати чіткому побудови та логічної послідовності викладу матеріалу;

- при проведенні виконуватися з використанням розрахунків економіко-математичних методів і моделей, а також спеціалізованих пакетів програм для ЕОМ;

- містити переконливу аргументацію, для чого в тексті роботи необхідно широко використовувати графічний матеріал (таблиці та ілюстрації);

- завершуватися обґрунтованими рекомендаціями та доказовими висновками.

Діяльність студента з підготовки кваліфікаційної роботи магістра починається з вибору її теми і отримання від наукового керівника відповідного

завдання і методичних рекомендацій по його виконанню. Слід взяти до уваги, що не назва теми кваліфікаційної роботи визначає віднесення її до групи магістрів, а складність її виконання і творче рішення поставлених в роботі задач.

Вибір теми є першим етапом виконання кваліфікаційної роботи магістра.

Основними вимогами до вибору теми є:

- актуальність, тобто відповідність сучасній економічній політиці держави і підприємств;
- враховувати ступінь розробки і освітленості її в літературі;
- наявність публікацій з досліджуваної проблеми;
- відповідність науковому напрямку роботи кафедри;
- новизна для даного підприємства (бізнес-структури);
- реальність реалізації;
- спадкоємність, тобто взаємозв'язок з проведеними науковими дослідженнями, виконаними курсовими роботами і т. д.;
- можливість підвищення економічної ефективності роботи підприємства (бізнес-структури);
- можливістю отримання необхідного практичного матеріалу в процесі підготовки роботи;
- можливість прояву здібностей студента як дослідника.

Тематика кваліфікаційних робіт магістрів розробляється випускаючою кафедрою. Вона повинна бути актуальною і відповідати вимогам державного стандарту, відповідати стану та перспективам розвитку науки й техніки, вирішувати конкретні завдання підприємств. Теми дипломних робіт випускників повинні бути сформульовані з урахуванням замовлень конкретних підприємств, результатів виробничих практик, наукових досліджень студентів у процесі навчання. Магістерська робота є випусковою кваліфікаційною роботою, яка виконується за тематикою, затвердженою на засіданні кафедри та раді факультету.

Вибір передбачуваного напрямку досліджень і призначення наукового керівника здійснюється у встановлені випускаючою кафедрою терміни. Тема роботи узгоджується з науковим керівником і затверджується завідувачем кафедрою на засіданні випускаючої кафедри. Тема і терміни виконання роботи відображаються в календарному плані. При узгодженні назви теми кваліфікаційної роботи магістра формулювання базової теми може бути відкориговане.

Випускаюча кафедра готує проект наказу про затвердження тем кваліфікаційних робіт магістрів, призначення керівників.

Наказ про затвердження тем кваліфікаційних робіт магістрів підписується ректором закладу вищої освіти. Керівники видають завдання на виконання робіт.

Затвержені теми не підлягають самочинній зміні. Це питання вирішується на засіданні випускової кафедри на підставі заяви студента, клопотання наукового керівника, потім тема затверджується на засіданні кафедри і оформляється протоколом.

4.2. Зміст, структура, обсяг та вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи магістра.

Спільно з науковим керівником студент повинен підготувати план кваліфікаційної роботи магістра.

Робота містить наступні компоненти:

- титульний аркуш;
- аркуш з документами для голови ДЕК;
- реферати роботи українською та англійською мовами;
- зміст;
- вступ;
- основну частину роботи;
- висновки;
- список літературних джерел;
- додатки.

Реферат призначений для ознайомлення з роботою і повинен бути стислим і інформативним. Рекомендований обсяг реферату – до 1200 друкованих знаків (обсяг до 0,5 сторінки машинописного тексту). Реферат містить інформацію про обсяг дипломної роботи, кількість ілюстрацій, таблиць, додатків, літературних джерел.

У тексті реферату викладаються:

- об'єкт дослідження;
- мета роботи;
- методи дослідження;
- отримані результати;
- основні положення новизни;
- рекомендації щодо використання результатів роботи;
- галузь застосування;
- економічна ефективність;
- значення роботи і висновки;
- ключові слова (повинні бути представлені в називному відмінку, друкують в рядок, через кому; кількість: від 5 до 10).

Зміст розташовують безпосередньо після реферату, починаючи з нової сторінки. Рубрикація змісту повинна включати назви розділів (1, 2 і т. д.) і підрозділів (1.1., 1.2., 2.1. 2.2. І т. д.). Кожен розділ повинен містити 3–4 підрозділи.

У **вступі** коротко викладають актуальність даної проблеми, мета і завдання роботи, галузь застосування, об'єкт і предмет дослідження. У кваліфікаційній роботі магістра повинна бути викладена новизна проведеного дослідження.

Об'єкт дослідження – процес або явище, яке створює проблемну ситуацію, обрану для вивчення. Наприклад: процес планування діяльності

підприємства.

Предмет – частина об'єкта, яка виділяється. Наприклад: планування собівартості продукції.

Основна частина роботи складається, як правило, з трьох розділів.

Перший розділ – теоретичний (приблизно 30% обсягу основної частини). У ньому здійснюється дослідження теоретичних основ даної теми, зокрема, визначається роль і місце аналізованої проблеми, її історико-економічний аспект; сучасні концепції та підходи до питань, що розглядаються; визначається предмет вивчення; виконується його класифікація за різними ознаками; встановлюються фактори, що впливають на нього, і методи оцінки; проводиться порівняльний аналіз різних точок зору на проблему, яка розглядається; визначаються не вирішені питання і робляться відповідні обґрунтовані висновки.

У першому розділі також висвітлюються питання правового регулювання діяльності підприємства в розрізі аналізованої теми. У правовому аспекті необхідно проаналізувати нормативно-правову базу, наукову юридичну монографічну і періодичну літературу по темі роботи. Виявити недосконалість (недоліки, неповноту, суперечливість) законодавства в даній сфері. Запропонувати власне бачення вирішення даної проблеми. Пропозиції повинні бути не абстрактними, а носити конкретний, обґрунтований і однозначний характер. Наприклад, можна вказати в якій пункт, частину статті, статтю конкретного нормативно-правового акту необхідно внести зміни, визначивши, які саме. У висновках необхідно:

- 1) запропонувати редакцію, в якій повинна бути викладена дана норма;
- 2) показати, чим обумовлена така необхідність;
- 3) який позитивний ефект буде досягнутий (з точки зору економіста) в результаті таких змін;
- 4) аргументовано обґрунтувати свою позицію.

Другий розділ – аналітичний (приблизно 35%). У ньому викладається методика проведення дослідження, а також проводиться комплексний аналіз господарської діяльності підприємства за останні кілька років (кварталів). При цьому особлива увага приділяється аналізу предмета дослідження, визначаються недоліки в роботі підприємства, а також виявляються можливості їх усунення.

Третій розділ – оптимізаційний займає в тексті приблизно 35%.

У ньому визначаються напрямки вдосконалення предмета дослідження виходячи з умов функціонування підприємства, розробляються пропозиції щодо підвищення ефективності його функціонування, здійснюється планування діяльності господарського суб'єкта, визначається економічний ефект від реалізації запропонованих автором заходів.

Висновки розташовують безпосередньо після викладу основної частини роботи, починаючи з нової сторінки. У них повинні міститися підсумки по всіх майданчиках роботи відповідно до поставлених у введенні завданнями дослідження; оцінка отриманих результатів роботи, їх можливе застосування і значимість роботи відповідно до поставленої мети.

Список використаної літератури може розміщуватися таким чином: в порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ авторів або заголовків, або в хронологічному порядку.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, міжнародних і державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць. Зокрема потрібну інформацію можна одержати із таких міждержавних і державних стандартів:

– ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання» з поправками (код УКНД 01.140.40);

– ДСТУ 3008:2015 «Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання»;

– ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003, ГОТ)»;

– ДСТУ 3582-97 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила»;

– ДСТУ 6095:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікації (ГОСТ 7.88-2003, МОБ)»;

– ДСТУ 7093:2009 «Системи стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами».

Об'єктом опису може бути книга, періодичне видання, стаття, розділ, глава з книги, електронний ресурс. і т. д.

В зв'язку з орієнтацією України на вступ до ЄС доцільно дотримуватися правил оформлення бібліографії, які існують в провідних зарубіжних виданнях. Наукова спільно оформлює список бібліографічних посилань в Гарвардському стилі. Тому багато провідних закладів вищої освіти України рекомендують оформлення бібліографічних посилань в кваліфікаційній роботі магістра виконувати на Гарвардським стилем. Приклади такого оформлення приведені в додат. В.

Додатки, як правило, містять важливий, але він має допоміжне значення для виконаної роботи матеріал, а також громіздкі або однотипні табличні, розрахункові або графічні матеріали.

Зміст кваліфікаційних робіт магістрів істотно різниться – за складністю розв'язуваних проблем, застосовуваних методів наукового дослідження, обчислювальної техніки, самостійності в творчому вирішенні актуальних науково-практичних завдань, якості теоретичних і практичних висновків і пропозицій.

Основою для встановлення відмінностей зазначених робіт є встановлені Міністерством освіти і науки України вимоги до освітньо-кваліфікаційного

рівня. Дипломна робота на здобуття кваліфікаційного рівня **магістра** передбачає високий рівень теоретичних і спеціальних вузькоспеціалізованих знань і навичок у вирішенні нестандартних унікальних завдань в певній галузі дослідження.

Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи магістра.

Текстова частина кваліфікаційних робіт магістрів роздруковується на аркушах (з одного боку) формату А4 (297x10 мм) через полуторний міжрядковий інтервал до тридцяти рядків на сторінці; за умови її заповнення по ширині, шрифтом Times New Roman (14 кегль).

Текст кваліфікаційної роботи магістра слід друкувати, дотримуючись розміру полів: верхнє, нижнє – 20 мм, праве – 10 мм, ліве – 25 мм. Текст всієї роботи повинен бути роздрукований в одному режимі з однаковою рівнем якості. Щільність тексту повинна бути однаковою.

Рекомендований обсяг магістерської роботи – 70 ... 80 с.

Помилки, описки і графічні неточності, які виявлені в процесі написання роботи, можна виправляти шляхом заклеювання або зафарбовування коректором (буква, слово). Допускається наявність не більше двох виправлень на одній сторінці роботи.

Не допускається довільне скорочення слів в тексті, в таблицях, на рисунках і т. п. Скорочення слів і словосполучень має виконуватися відповідно до діючих стандартів.

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків, таблиць та формул здійснюють арабськими цифрами без знаку №.

Першою сторінкою кваліфікаційної роботи магістра є титульний аркуш, потім наводяться реферати роботи українською та однією з іноземних мов, а також зміст, які включаються в загальну нумерацію без проставлення номера сторінки. Надалі номер проставляється в правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Заголовки структурних елементів «РЕФЕРАТ», «ЗМІСТ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ" не нумерують і друкують прописними (великими) буквами в середині рядка без крапки в кінці, не підкреслюючи.

Після номера розділу ставлять крапку, а потім приводять його найменування. Розділи і підрозділи повинні мати заголовки, а також можуть включати пункти і підпункти. Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів тексту слід починати з абзацу і друкувати малими літерами, не підкреслюючи, без крапки в кінці.

Перенесення слів у заголовок розділу не допускається.

Між заголовком і подальшим чи попереднім текстом має бути витримана два інтервали.

Розділи, підрозділи дипломних і магістерських робіт слід нумерувати арабськими цифрами з крапкою після цифри відповідного розділу. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу, що складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В

кінці номера підрозділу ставиться крапка, наприклад: 1.3.

Ілюстрації (фотографії, рисунки, графіки, креслення, схеми, діаграми і таблиці) слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок. Таблиці, рисунки або креслення, розміри яких більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях роботи після їх згадки в тексті або в додатках. На всі ілюстрації мають бути посилання в тексті. Приклад оформлення рисунка представлений в додатку.

Ілюстрації повинні мати назви, які поміщають під ілюстрацією. При необхідності під ілюстрацією розміщують підрисунковий текст. Ілюстрація позначається словом «Рис.» і нумерується арабськими цифрами в межах розділу. Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад, «Рис. 3.1 – Фактори зростання продуктивності праці» поміщений в третьому розділі, має перший порядковий номер.

Таблицю слід зверху і знизу відокремлювати пробілом від тексту.

Таблиця повинна мати назву, яку друкують малими літерами по центру і поміщають над таблицею. Назви таблиці повинно бути стислою і відбивати її зміст.

Цифровий матеріал з метою наочності, систематизації, компактного представлення однотипної інформації рекомендується оформляти у вигляді таблиць. Таблиці нумерують арабськими цифрами, номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 3.2» – це друга таблиця третього розділу. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути посилання в тексті.

Допускається перенесення таблиці на наступну сторінку, при цьому в кожній частині таблиці повторюють її головку (шапку) і боковину (заголовки рядків). Слова «Таблиця 3.2» і її заголовок вказують один раз над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть: «Продовження табл. 3.2» із зазначенням номера таблиці, «Закінчення табл. 3.2».

Заголовки граф таблиці друкують з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. В кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять.

Формули і рівняння в кваліфікаційних роботах магістрів нумерують в межах розділу. Номер формули складається з номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Номер формул пишуть біля правого краю аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках.

Формулу, як видно із прикладу, слід зверху та низу відділяти пробілом від тексту.

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказуються довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одній

сторінці кілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ...
2. ...

Якщо примітка одна, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

Перед перерахуваннями в тексті ставлять двокрапку. Якщо перерахування не нумеруються (перший рівень деталізації), перед кожною позицією переліку ставиться тире. Якщо перерахування нумеруються, перед кожною позицією ставиться мала літера алфавіту з дужкою. Для подальшої деталізації (другий рівень) слід використовувати арабські цифри з дужкою.

Якщо інформація в тексті роботи представлена у вигляді маркованих списків, то маркери повинні бути всюди ідентичні і оформлені вигляді дефісів.

Додатки до кваліфікаційної роботи магістра слід оформляти як продовження тексту. Кожне речення має починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком повинно бути надруковано слово «Додаток ...» і велика літера, що позначає номер додатка. Додатки слід позначати послідовно приголосними прописними літерами алфавіту: А, Б, В, Д, Ж, З, К, Л, М, Н, П, Р, С, Т. Виключається застосування букв, що не наведені в наведеному переліку.

Додатки повинні мати спільну з рештою тексту наскрізну нумерацію сторінок.

Ілюстрації, таблиці і формули нумерують в межах кожного додатка. Наприклад: рис. Д. 1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А. 1) перша формула додатка А.

Правила цитування та оформлення посилань на використані джерела.

При написанні кваліфікаційної роботи магістра, відповідно до принципу наукової сумлінності та виключення плагіату, автор зобов'язаний давати посилання на літературні джерела, матеріали або окремі результати інших авторів, або на ідеї і висновки, що містяться в наукових працях вчених, що займаються дослідженням аналогічних проблем. Такі посилання дають можливість перевірити достовірність відомостей, наведених в роботі.

Якщо використовуються матеріали монографій, оглядових статей та інших джерел з великою кількістю сторінок, то в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на який дано посилання в тексті роботи. Наприклад: «... в роботі [12, с. 32], а також в роботах [73, с. 16; 112, с. 55–58] наведені методи обґрунтування розміру ставки дисконту в розрахунках економічного ефекту інвестицій».

Посилання в тексті кваліфікаційної роботи магістра слід позначати порядковим номером переліку посилань, виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... в роботах [1 – 6] ...». Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад, «... у формулі (2.1.)».

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті роботи, при цьому слово «таблиця» пишуть скорочено, наприклад: «... в табл.1.2.».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації необхідно скорочено вказувати слово «дивись», наприклад: «див. табл.1.3 ».

Для підтвердження власних аргументів або для критичного аналізу того чи іншої друкованої праці, необхідно наводити цитати з авторитетних джерел. Науковий етикет полягає в точному відображенні тексту, оскільки навіть невелика неточність здатна спотворити зміст думки, закладений автором.

Основні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться зі збереженням особливостей авторського викладу;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без спотворення позиції автора. Пропуск слів, виразів, абзаців допускається без перекручення думки автора і позначається трьома крапками;

в) кожна цитата обов'язково повинна супроводжуватися посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думки автора своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у передачі думки автора, коректним щодо оцінки його результатів і приводити відповідне посилання на джерело.

4.3. Порядок виконання та захисту кваліфікаційної роботи магістра.

Вище були перераховані складові частини кваліфікаційної роботи магістра. Природно, всі складові частини роботи повинні бути логічно пов'язані, як це зображено на рис. 4.1.

Процес підготовки і виконання кваліфікаційної роботи магістра включає декілька *основних етапів* (обов'язки студента-дипломника):

- вибір теми дипломної роботи;
- подача заяви з проханням дозволити її написання;
- складання завдання на виконання дипломної роботи;
- вибір методики дослідження і роботи над джерелами літератури;
- збір матеріалів, складання бібліографії, аналіз та узагальнення зібраного матеріалу;
- за наявності консультанта — уточнення окремих питань у нього;
- перевірка тексту роботи у міру написання окремих розділів науковим керівником;
- письмовий виклад результатів дослідження та формулювання висновків;
- внесення виправлень і літературна обробка рукописи;
- оформлення кваліфікаційної роботи, друк на принтері, брошурування роботи;
- подання на відгук керівнику закінченої роботи;
- напрямок допущеної до захисту роботи на рецензію;

– підготовка до захисту: написання тексту виступу, відбір та оформлення ілюстративного (графічного) матеріалу, що виноситься на захист.

Порядок захисту кваліфікаційної роботи магістра.

За місяць до захисту робота повинна пройти попередній захист на спеціальному засіданні випускаючої кафедри. До цього часу робота повинна бути виконана, за оцінкою наукового керівника, не менше, ніж на 80%. Якщо цей обсяг робіт не виконано, то приймається рішення про неможливість захисту здобувача відповідно до затверджених термінів.

Оформлена відповідно до вимог кваліфікаційна робота спрямовується на зовнішню рецензію. Головна мета рецензування – оцінка якості кваліфікаційної роботи магістра. Рецензентом може бути фахівець за профілем кваліфікаційної роботи магістра, що має досвід роботи на підприємстві, а також відповідну посаду, або фахівець, який має вчений ступінь у сфері економіки (кандидат або доктор економічних наук). ***У рецензії*** повинні бути висвітлені:

- актуальність теми;
- глибина опрацювання проблеми;
- вміння студента аналізувати і робити обґрунтовані висновки і пропозиції;
- якість розробки та якість оформлення тексту записки;
- недоліки роботи (з конкретним зазначенням);
- висновок про рекомендовану оцінку та про можливість присвоєння здобувачеві відповідного другого освітньо-кваліфікаційного рівня.

Зовнішня рецензія не може бути дана викладачем, працюючим в закладі вищої освіти, де навчається дипломник. Рецензія повинна бути завірена печаткою з місця роботи рецензента.

У поданні наукового керівника, крім зазначених пунктів, повинні бути відображені: самостійність виконання роботи, своєчасність надання докладних описів роботи, здатність студента до виконання наукового дослідження.

Завершена кваліфікаційна робота магістра надається на кафедру у вигляді спеціально підготовленого рукопису в твердій палітурці темного кольору разом з графічним матеріалом, відгуком наукового керівника і зовнішньої рецензією. Вона здається на кафедру за 15 днів до захисту. На завданні повинні бути підписи: наукового керівника, виконавця. При позитивному рішенні керівник підписує роботу, оформляє подання і передає документацію для затвердження завідувачу кафедри, який на підставі поданих матеріалів приймає рішення про допуск студента до захисту і ставить свій підпис на титульному аркуші. У разі негативного рішення завідувача кафедри про допуск до захисту це питання розглядається на засіданні кафедри, де робиться висновок про можливість доопрацювання кваліфікаційної роботи магістру і захисту в інший термін.

Захист кваліфікаційних робіт магістрів проводиться на відкритих засіданнях Державної екзаменаційної комісії (ЕК), якій здобувач представляє такі матеріали:

- оформлений відповідно до вимог текст роботи;
- подання наукового керівника;

– зовнішню рецензію;

довідки про впровадження (прийнятті до впровадження на підприємстві) рекомендацій і розробок магістра, викладених в тексті роботи.

Доповідь ЕК має вигляд презентації із застосуванням аудіовізуальної техніки. Рекомендована кількість слайдів – для кваліфікаційної роботи магістра – 10 ... 15 шт.

Можливі помилки при розробці слайдів в презентації вказані у додатку. Б. У доповіді ЕК здобувач повинен протягом 7–10 хвилин повідомити:

– назву теми;

– об'єкт і предмет дослідження;

– актуальність теми;

– мету роботи;

– охарактеризувати перелік розглянутих в кваліфікаційній роботі магістра питань, звернувши особливу увагу на ті, які виконані ним самостійно;

– положення, які виносяться на захист;

– зробити висновки та конкретні пропозиції, обґрунтувавши теоретичну і практичну значимість дослідження;

– про апробацію дослідження та кількості наукових публікацій (передбачених для магістерської роботи).

Публічний захист кваліфікаційної роботи магістра повинна носити характер наукової дискусії і проходити в обстановці взаємної поваги, високої вимогливості і принциповості, дотримання наукової етики. При цьому, рекомендується в доповіді ЕК (в тексті роботи також) уникати слів «я», «мною». Слід використовувати вирази «нами отримано», «в ході дослідження ми ...», «нами проведено аналіз наступних проблем ...» і т. п., а також безособову форму.

Після закінчення доповіді державній комісії студент повинен повідомити про його закінчення словами «доповідь закінчено, дякую за увагу» і почати відповіді на запитання членів ЕК. Потім голова ЕК, або один з його заступників, зачитує відгук наукового керівника та рецензію. Після відповідей на питання і зауваження, висловлені в поданні та рецензії, процедура захисту вважається закінченою.

Результати захисту оголошуються в той же день після оформлення протоколу засідання ЕК. Рішення про оцінку роботи і присвоєння кваліфікації приймається на закритому засіданні ЕК відкритим голосуванням.

Оцінка кваліфікаційної роботи магістра проводиться колегіально – головою ЕК і її членами. Склад ЕК призначається наказом.

Запитання для самоконтролю

1. Що представляє собою кваліфікаційна робота магістра?
2. Які цілі має кваліфікаційна робота магістра?
3. Які вимоги висуваються до кваліфікаційної роботи магістра?
4. Назвіть основні вимоги до вибору теми дослідження.

5. Які основні компоненти має кваліфікаційна робота магістра?
6. З яких розділів, як правило, складається кваліфікаційна робота магістра?
7. Що потрібно висвітлити у висновках кваліфікаційної роботи магістра?
8. За яким принципом може розміщуватися список використаної літератури в кваліфікаційній роботі магістра.
9. Які існують правила цитування та оформлення посилань на використані джерела?
10. Які етапи має процес підготовки і виконання кваліфікаційної роботи магістра?
11. Яким чином виглядає порядок захисту кваліфікаційної роботи магістра?
12. Які матеріали представляє здобувач в Державну екзаменаційну комісію для захисту кваліфікаційної роботи магістра?
13. Яка головна мета рецензування кваліфікаційної роботи магістра?
14. Що повинно бути відображено в рецензії на кваліфікаційну роботу магістра?
15. Яка інформація повинна бути відображена в поданні наукового керівника на кваліфікаційну роботу магістра?
16. Який характер повинен носити публічний захист кваліфікаційної роботи магістра?

Тема 5. Основи академічної доброчесності

5.1. Академічна доброчесність: поняття, принципи, законодавство, суб'єкти забезпечення.

5.2. Види порушень академічної доброчесності.

5.3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

5.1. Академічна доброчесність: поняття, принципи, законодавство, суб'єкт забезпечення.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [42, ст. 42].

Виділяють п'ять основних цінностей академічної доброчесності:

- чесність;
- довіра;
- справедливість;
- повага;
- відповідальність [6].

Ці цінності визначають стандарт поведінки, яку очікується від кожного учасника.

Академічна доброчесність в Україні знаходить своє законодавче віддзеркалення у ряді нормативно-правових актів, визначених Конституцією України, Законами «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також у нормативних актах Кабінету Міністрів України та інших органів влади.

Одним із важливих аспектів академічної доброчесності є захист інтелектуальної власності та авторського права. У цьому контексті, ст. 54 та ст. 41 Конституції України, Закон України «Про авторське право і суміжні права», а також ст. 512 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначають основні принципи та відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.

Принципи академічної доброчесності визначають основні стандарти етичної поведінки та моральних цінностей для всіх учасників освітнього процесу. До основних принципів академічної доброчесності відносяться:

- чесність, порядність та правдивість;
- довіра;
- справедливість та законність;
- повага;
- відповідальність.

Суб'єкти забезпечення академічної доброчесності – різні групи учасників освітнього процесу, включаючи педагогічних, наукових, науково-педагогічних працівників, інших співробітників, а також здобувачів освіти та слухачів курсів підвищення кваліфікації. В Україні ключову роль у забезпеченні академічної доброчесності та вимірюванні якості освіти відіграють Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та Міністерство освіти і науки України.

Розглянемо обов'язки та відповідальність суб'єктів забезпечення академічної доброчесності.

Педагогічні, наукові та науково-педагогічні працівники:

- здійснюють викладання та дослідницьку діяльність відповідно до етичних стандартів;- створюють сприятливе навчальне середовище для розвитку академічної доброчесності серед здобувачів освіти;
- визначають та дотримуються власних етичних норм у навчально-науковій роботі.

Здобувачі освіти та слухачі курсів:

- зобов'язані виконувати завдання та виконувати навчальні обов'язки чесно та доброчесно;
- утримуватися від плагіату та інших форм академічної нечесності;- поважати правила співпраці та взаємодії в навчальному середовищі.

Заклади освіти та наукові установи:

- забезпечують створення сприятливого середовища для дотримання академічної доброчесності;
- розробляють та впроваджують механізми виявлення порушень та

притягнення до відповідальності, визначають стандарти академічної доброчесності та сприяють їх виконанню.

Державна служба якості освіти України:

– здійснює контроль за дотриманням академічної доброчесності в закладах освіти;

– виконує державний нагляд за забезпеченням якості освітніх програм та дотриманням етичних стандартів. Забезпечення академічної доброчесності є важливою складовою розвитку освітньої системи, яка покликана формувати високі етичні стандарти серед всіх учасників навчального процесу.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти:

– розробляє вимоги та стандарти, які визначають критерії оцінки якості освітньої діяльності, включаючи наукові здобутки та інші аспекти;

– проводить аналіз якості освітньої діяльності закладів вищої освіти під час акредитації освітніх програм та інших акредитаційних процедур;

– встановлює вимоги до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені та розробляє порядок їх присудження;

– займається розглядом питань щодо порушень академічної доброчесності та виконує інші повноважень, визначені законодавством.

Міністерство освіти і науки України:

– визначає та реалізує державну політику у сфері освіти, включаючи заходи щодо підтримки академічної доброчесності;

– здійснює контроль та нагляд за дотриманням академічної доброчесності в усіх рівнях освітньої системи.

5.2. Види порушень академічної доброчесності.

Порушення академічної доброчесності проявляється в різних видах.

Види порушення академічної доброчесності: плагіат, фабрикація, фальсифікація, академічний саботаж, професорська нечесність, хабарництво, академічне шахрайство (обман, списування, шпаргалки), необ'єктивне оцінювання, хибне співавторство.

Академічний плагіат – це представлення наукових, дослідницьких або творчих результатів, отриманих іншими особами, як власних, без належного вказання джерела чи без належного визнання авторства. Це включає в себе часткове або повне копіювання тексту, ідей, графічних матеріалів, аудіо-відеозаписів, а також використання концепцій чи результатів досліджень без належного зазначення джерела. Академічний плагіат є серйозним порушенням етичних стандартів у науковій та освітній сферах, що може призвести до втрати довіри, санкцій і впливу на академічну та професійну репутацію особи.

Ознаки академічного плагіату:

– об'єктом академічного плагіату науковий чи творчий результат, отриманий іншими особами;

– об'єктивна сторона полягає в умисних або необережних діях суб'єкта, які спрямовані на привласнення чужих результатів або у відтворення чужих

опублікованих текстів без зазначення авторства;

– відсутність благоприємних мотивів, відмінних від плагіату в авторському праві.

Види плагіату:

– ненавмисний плагіат (випадковий, тиражований, завуальований, підсвідомий);

– навмисний (дублювання, фальсифікація, реплікація (самоплагіат), рерайт, парафраза, компіляція).

Ненавмисний плагіат може виникнути внаслідок випадкового наслідування чи збігу ідей, який необхідно уникнути у творчості та дослідженнях. Існує кілька різновидів ненавмисного плагіату:

– підсвідомий плагіат – характеризується природними та логічними висновками, отриманими внаслідок вивчення безлічі раніше опублікованих робіт. У цьому випадку автор може навіть не усвідомлювати, що його ідеї або формулювання схожі на раніше викладені;

– випадковий плагіат полягає в тому, що різні люди незалежно один від одного дійшли до подібних висновків або відкриттів;

– тиражований плагіат проявляється в тому, що науковець посилається не на первинне джерело, а на більш популярний або на матеріал, який широко використовується;

– завуальований плагіат представляє собою навмисне або ненавмисне використання чужого авторства без належних посилань.

Навмисний плагіат:

– дублювання досліджень – це офіційно не підтверджена домовленість між щонайменше двома особами, результатом якої є виконання однакових або практично ідентичних робіт. Це може включати в себе повторне використання дослідницького матеріалу, ідентичних підходів до проблеми чи навіть копіювання вже опублікованих наукових робіт;

– фальсифікація. В цьому випадку фрагменти роботи, наприклад, статистичні показники, були вигадані або невірно вказані як результат власної роботи;

– реплікація (самоплагіат).

Самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів. Має місце, коли автор представляє свої власні раніше опубліковані роботи як нові, не надаючи посилання на їх попередню публікацію. Це може включати повторне використання власних досліджень без зазначення попереднього публікаційного контексту, порушуючи тим самим принципи чесності та прозорості в науковому дискурсі.

– рерайт – «переказ» чужого тексту своїми словами з точним збереженням сенсу оригіналу. Це може бути формою плагіату, оскільки не включає значущих творчих змін або аналізу. Точне копіювання без змін. Це означає беззмінне використання тексту іншого автора без належного зазначення джерела і без належного бібліографічного оформлення;

– парафраза – переказ своїми словами тексту іншого автора, де суть полягає в заміні слів та знаків. Важливо вказати джерело ідей або матеріалів, щоб уникнути плагіату;

– компіляція – процес написання твору або наукової праці на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження та опрацювання джерел.

Інший вид академічної недоброчесності **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях. Передбачає створення неправдивих даних чи фактів для підтримки власних наукових чи освітніх тверджень. Суб'єкт умисно створює або представляє неправдиві дані чи факти в намаганні підтримати або підкріпити свої наукові або освітні твердження.

Фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень. Суб'єкт намагається перекрутити чи спотворити існуючі факти з метою створення хибного враження або впливу.

Академічний саботаж – це вчинення дослідником дій, спрямованих на отримання нелегітимних академічних вигод або зменшення таких вигод для інших членів академічної групи чи спільноти. Це може проявлятися в затягуванні процесу рецензування роботи автора з метою використання результатів у власних цілях, знищенні певних даних, що стосуються інших дослідників-конкурентів [57].

Професорська нечесність – це зловживання окремими представниками професорсько-викладацького складу своїми службовими обов'язками з метою примусу і тиску на колеги чи здобувачів освіти. Це може включати неправомірний вплив на процес прийняття рішень, використання свого статусу для особистої вигоди або створення умов, які сприяють недоброчесному конкурентному виграву.

Хабарництво – це надання (отримання) учасником освітнього процесу або пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі [6].

Академічне шахрайство (cheating) – це неправомірна поведінка здобувачів освіти, коли в ході виконання навчальних завдань вони використовують недозволені матеріали, інформацію чи інші допоміжні засоби для отримання неправомірної переваги. Академічне шахрайство проявляється у вигляді обману, списування, застосування шпаргалок.

Необ'єктивне оцінювання – це свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Хибне співавторство – це внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які фактично не брали участь у створенні продукту.

5.3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.

Академічна відповідальність – відповідальність перед академічною

спільнотою за дотримання етичних норм та правил під час освітньої та наукової діяльності. Це не є юридичною відповідальністю, але стосується етичних стандартів та вимог академічної спільноти.

Відповідно до частини 7 статті 42 Закону України «Про освіту», види академічної відповідальності учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності можуть бути різноманітними і визначаються спеціальними законами та внутрішніми положеннями закладу освіти [42].

Можливі наслідки для здобувачів освіти. Здобувачі освіти можуть бути позбавлені отриманих балів чи повторно пройти оцінювання. У разі серйозного порушення може вимагатися повторне проходження окремих частин освітньої програми або відрахування з навчального закладу. Здобувачів освіти можуть позбавити стипендії за порушення етичних норм. Відповідальність для співробітників.

Співробітники можуть бути позбавлені можливості отримати науковий ступінь чи вчене звання. У випадках серйозних порушень, можлива відповідальність у вигляді позбавлення присудженого наукового ступеня чи вченого звання. Вони можуть бути позбавлені педагогічного звання чи категорії та втратити право брати участь у роботі визначених органів або займати певні посади.

Вищий навчальний заклад може застосовувати додаткові заходи відповідно до визначених законом видів академічної відповідальності. До таких заходів можуть входити:

- усне зауваження;
- попередження;
- скерування на додаткове навчання;
- зниження оцінки;
- реєстрація порушення;
- виключення з рейтингу претендентів;
- позбавлення почесних звань і нагород, стипендії;
- позбавлення права голосу у колегіальних органах навчального закладу, обмеження права на участь у роботі таких органів на певний термін;
- відрахування чи звільнення.

Кожен випадок порушення академічної доброчесності повинен вирішуватися індивідуально, при цьому за одне порушення слід застосовувати лише один вид відповідальності. Це допомагає уникнути несправедливості та забезпечити адекватність санкцій.

Система оскарження рішень про притягнення до академічної відповідальності повинна бути прозорою та справедливою. Заклади освіти повинні визначити чіткі процедури оскарження, щоб забезпечити можливість перегляду рішень та врахування всіх обставин. Первинна відповідальність за забезпечення академічної доброчесності покладається на освітні заклади. Це включає створення сприятливого середовища для дотримання доброчесності та

впровадження ефективних механізмів виявлення порушень. Дотримання встановленої політики та процедур забезпечення академічної доброчесності стає необхідною умовою для збереження високих стандартів освіти та наукових досліджень в будь-якому закладі.

Запитання для самоконтролю

1. Що означає поняття академічної доброчесності?
2. В яких нормативно-правових актах України знаходить своє законодавче віддзеркалення академічна доброчесність?
3. Назвіть основні принципи академічної доброчесності.
4. Які суб'єкти в Україні відіграють ключову роль у забезпеченні академічної доброчесності?
5. Назвіть обов'язки та відповідальність здобувачів освіти та слухачів курсів.
6. Які існують види порушення академічної доброчесності?
7. Що таке академічний плагіат?
8. Назвіть ознаки академічного плагіату.
9. Які існують види плагіату?
10. Приведіть приклади ненавмисного плагіату.
11. Приведіть приклади навмисного плагіату.
12. Що таке реплікація?
13. Що означає рерайт?
14. В чому полягає парафраза?
15. В чому різниця міф фабрикацією та фальсифікацією?
16. В чому проявляється академічний саботаж? Покажіть на прикладі.
17. В чому проявляється академічне шахрайство?
18. Поясніть, що таке хибне співавторство.
19. Які можливі наслідки для здобувачів освіти при порушенні академічної доброчесності?
20. Що представляє собою академічна відповідальність?
21. Які додаткові заходи відповідно до визначених законом видів академічної відповідальності може застосовувати заклад вищої освіти?
22. На кого покладається первинна відповідальність за забезпечення академічної доброчесності?

ПРАКТИКУМ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: Поняття про науку, її суть, мета і завдання. Предмет, мета і завдання курсу «Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність» (МДЕ)

Мета: закріпити та поглибити знання з теоретичних основ наукових досліджень.

Питання для обговорення:

1. Предмет, мета, завдання, структура курсу МДЕ.
2. Функції науки. Наукове і ненаукове пізнання світу.
3. Критерій правдивості науки – практика.
4. Система наукових знань. Фундаментальні і прикладні науки. Природничі, суспільні і гуманітарні науки. Метанаука.
5. Роль міждисциплінарних досліджень.
6. Структура науки: об'єкт, предмет дослідження. Поняття про теорію, методологію і методи науки.
7. Ефективність науки. Кількісні показники і темпи розвитку. Прогнозування науки і наукометрія.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

Тема: Структура дослідження. Розробка концептуальних положень і апарату дослідження

Мета: вивчити та закріпити основні правила підготовки до написання наукової роботи та методології початкового етапу дослідження.

Питання для обговорення:

1. Поняття актуальності дослідження та визначення ступеня його наукової розробки.
2. Визначення об'єкта, предмета, теми дослідження.
3. Попереднє ознайомлення з літературою та визначення головних напрямків дослідження. Збирання і відбір інформації для проведення дослідження.
4. Формулювання загальної і проміжної цілей дослідження.
5. Вибір методології, опорних теоретичних положень дослідження.
6. Визначення ходу та передбачуваних результатів дослідження. Побудова гіпотези дослідження, вибір методів дослідження.
7. Види гіпотез: нульова, описова, пояснювальна, основна, робоча, прогностична. Складання робочого плану.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Тема: Складання плану кваліфікаційної роботи магістра

Мета: вивчити та закріпити основні правила складання плану кваліфікаційної роботи магістра.

Завдання: скласти план кваліфікаційної роботи магістра за індивідуальною темою наукового дослідження.

Методичні вказівки до складання плану

Кваліфікаційна робота магістра складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку літературних джерел та додатків.

Перший розділ роботи носить теоретичний характер і розкриває концептуальні та теоретико-методичні основи дослідження.

Другий розділ роботи носить аналітичний характер. В ньому робиться аналіз об'єкту дослідження на прикладі конкретного підприємства.

Третій розділ роботи висвітлює практичні та методичні рекомендації щодо покращення об'єкту дослідження на конкретному підприємстві.

Приклад плану кваліфікаційної роботи магістра на тему «**Репутаційний капітал підприємства як чинник підвищення його вартості (на прикладі ТОВ «Велотрейд»)»** представлено нижче.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
1. Теоретичні основи формування репутаційного капіталу підприємства як чинника підвищення його вартості.....	11
1.1. Сутність репутаційного капіталу та чинники, що на нього впливають..	11
1.2. Методична база оцінки вартості підприємства та його репутаційного капіталу.....	19
1.3. Проблеми розвитку нормативно-правового регулювання права інтелектуальної власності в контексті євроінтеграційних процесів.....	28
2. Аналіз фінансового стану підприємства та оцінка вартості його репутаційного капіталу.....	34
2.1. Характеристика підприємства та його основних фінансових показників	34
2.2. Діагностика ефективності використання репутаційного капіталу підприємства.....	42
2.3. Оцінка вартості підприємства та його репутаційного капіталу.....	50
3. Розробка методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності	

управління репутаційним капіталом підприємства.....	54
3.1. Обґрунтування шляхів підвищення репутаційного капіталу підприємства.....	54
3.2. Методика оцінки ефективності управління репутаційним капіталом підприємства.....	63
3.3. Економічна ефективність запропонованих заходів.....	72
Висновки.....	81
Список літературних джерел.....	83
Додатки.....	94

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4

Тема: Складання реферату результатів наукового дослідження.

Мета: вивчити та закріпити основні правила складання реферату наукового дослідження (на прикладі кваліфікаційної роботи магістра)

Завдання: скласти реферат кваліфікаційної роботи магістра.

Методичні вказівки до складання реферату кваліфікаційної роботи магістра

Реферат кваліфікаційної роботи магістра має за мету висвітлити в стислій письмовій формі сутність роботи. Реферат повинен містити такі елементи:

- кількість сторінок, таблиць, літературних джерел, додатків;
- об'єкт дослідження;
- мета дослідження;
- методи дослідження;
- наукова новизна дослідження;
- стислий зміст роботи;
- галузь застосування результатів дослідження;
- ключові слова.

Зразок реферату кваліфікаційної роботи магістра представлено нижче.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 93 с., 27 табл., 8 додатків, 117 джерел.

Об'єкт дослідження – процеси управління репутаційним капіталом підприємства.

Мета дослідження – розробити методичні рекомендації щодо оцінки ефективності управління репутаційним капіталом підприємства як чинником підвищення його вартості.

Методи дослідження – аналіз, спостереження, узагальнення, систематизація, експертне опитування.

Наукова новизна дослідження: удосконалено методичну базу оцінки ефективності управління репутаційним капіталом підприємства шляхом

впровадження інтегрального індексу, який охоплює чотири напрямки – клієнтський, ринковий, фінансовий та інноваційний.

Розкрито зміст поняття «репутаційний капітал підприємства». Показано, що репутація перетворюється на капітал завдяки інвестиціям в розвиток іміджу, корпоративну культуру і підвищення соціальної відповідальності бізнесу. Виконано оцінку капіталізації підприємства та його репутаційного капіталу за доходним, ринковим, майновим та опційним підходами. Робиться висновок на користь використання опційного підходу (моделі Блека-Шоулза) для вітчизняних підприємств, що дає змогу дооцінити реальну вартість їх репутаційного капіталу. Розроблено та апробовано методичні рекомендації щодо оцінки ефективності управління репутаційним капіталом підприємства. Проведена оцінка економічної доцільності запропонованих заходів.

Галузь застосування результатів дослідження – промислові підприємства та підприємства торгівлі.

ДІЛОВА РЕПУТАЦІЯ, РЕПУТАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ, ВАРТІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, МЕТОДИКА ОЦІНКИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

Тема: Написання анотації до наукової статті

Мета: вивчити та закріпити основні правила складання анотації наукової статті

Завдання: написати анотацію статті на основі представленого тексту наукової статті.

Методичні вказівки до складання анотації до наукової статті

Анотація – це коротка характеристика роботи, що містить перелік основних питань статті. Структура анотації: в анотації необхідно висвітлити основні розділи статті, з'єднати їх і представити в короткій формі. Вона включає в себе основні розділи: актуальність, постановку проблеми, шляхи її вирішення, результати і висновки. На кожен з розділів відводиться одне – два речення. Приклад написання анотації наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні компоненти авторської анотації на прикладі науково-практичної статті «Методи аналізу та оцінювання ризиків втрат державних інформаційних ресурсів»

Компонент анотації	Опис	Приклад
1	2	3
Актуальність	З самого початку необхідно показати важливість дослідницької проблеми чи запропонованого проекту, які вивчались. У читача відразу повинно скластися уявлення, чому обговорювана проблема потребує вивчення.	Для побудови систем менеджменту інформаційної безпеки, комплексних систем захисту інформації та інших систем безпеки необхідно проводити аналіз та оцінку ризиків.
Постановка проблеми	Після розкриття актуальності необхідно висвітлити існуючу проблему, на вирішення якої і буде спрямований дослідницький проект (стаття). При читанні даного розділу анотації у читача повинно скластися враження, що без вашого проекту «подаліше життя просто неможливе».	Існуючі засоби оцінки в переважній більшості базуються на статистичних підходах. У багатьох країнах, як на рівні підприємств так і на державному рівні подібна статистика не ведеться. Це обмежує можливості існуючих засобів, наприклад, щодо використання різних типів вхідних даних для оцінювання. Відомий інструментарій не дає можливості застосування для аналізу та оцінки ризиків широкого спектру початкових параметрів.
Шляхи вирішення проблеми	У даному розділі анотації необхідно перерахувати конкретні кроки, спрямовані на вирішення існуючої проблеми. У якісних дослідженнях (в яких немає опису експерименту і аналізу його результатів) це може бути перерахування досліджуваних теоретичних питань. У кількісних дослідженнях (якщо в роботах є статистичні дані експерименту) в цьому розділі анотації перераховуються методики проведення експериментальної роботи, досліджувані змінні.	Розроблено два методи аналізу та оцінки ризиків, які на основі використання моделі інтегрованого представлення параметрів ризику, дозволяють проводити оцінку у детермінованих та нечітких умовах, з використанням десятих параметрів, які можуть бути представлені, як у числовій так і лінгвістичній формі.

1	2	3
Результати та висновок	У даному розділі представляються кількісні або якісні результати дослідження. Рекомендується використовувати загальні слова типу «довели ефективність», «виявилася неефективною», не згадуючи конкретні цифри, які можуть бути невірно інтерпретовані. На закінчення необхідно позначити сферу впровадження результатів дослідження, наскільки проведена робота розширила існуючі уявлення про досліджувані питання або запропонувала нове рішення існуючої проблеми.	Методи дають можливість створювати більш гнучкі засоби оцінювання, а також розраховувати ризики, як на основі статистичних даних, так і на експертних оцінках, зроблених у нечіткому, слабоформалізованому середовищі, з урахуванням періоду часу, галузі промисловості, економічної та управлінської специфіки підприємства та ін. Використання методів дозволяє відображати результати, як в кількісній, так і в якісній формі.

Часто наукові статті не містять опис експериментальних досліджень і при написанні анотації можна обмежитися лише першими трьома компонентами: актуальністю, постановкою проблеми та шляхами її вирішення. При написанні анотації слід звернути увагу на наступні питання:

ліміт слів. При написанні анотації необхідно дотримуватися встановленого ліміту слів (100...250 слів, шрифт Times New Roman, кегль 11);

узгодження часів. Анотації логічніше всього писати в минулому часі;

структура. При написанні анотації необхідно дотримуватися загальноприйнятої структури (таблиця 1);

простота у викладі матеріалу. Мова анотації повинна бути проста і зрозуміла широкому колу фахівців у галузі захисту інформації. Рекомендується використовувати відомі загальноприйняті терміни;

відсутність деталей. В анотації необхідно уникати зайвих деталей і конкретних цифр;

ключові слова. Ключові слова необхідні для пошукових систем і класифікації статей за темами. В інтересах автора вказати кількість ключових слів необхідних для збільшення шансів знаходження статті через пошукові системи. Словосполучення вважається одним ключовим словом. Кількість ключових слів 5–8.

Анотація з УДК, ПІБ авторів та переліком ключових слів надається українською та англійською мовами (шрифт Times New Roman, кегль 11, вирівнювання по ширині) (див. правила оформлення статей, структура статті). В кінці анотації обов'язково наводяться ключові слова (5–8). У тексті анотації англійською мовою слід застосовувати термінологію, характерну для іноземних

спеціальних текстів відповідної предметної області, уникати вживання термінів, які є прямою калькою україномовних термінів. Необхідно дотримуватися єдності термінології в межах анотації.

ЗРАЗОК АНОТАЦІЇ

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ РИЗИКІВ ВТРАТ ДЕРЖАВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Анотація. Для побудови систем менеджменту інформаційної безпеки, комплексних систем захисту інформації та інших систем безпеки необхідно проводити аналіз та оцінку ризиків. Існуючі засоби оцінки в переважній більшості базуються на статистичних підходах. У багатьох країнах, як на рівні підприємств так і на державному рівні подібна статистика не ведеться. Це обмежує можливості існуючих засобів, наприклад, щодо використання різних типів вхідних даних для оцінювання. Відомий інструментарій не дає можливості застосування для аналізу та оцінки ризиків широкого спектру початкових параметрів. Розроблено два методи аналізу та оцінки ризиків, які на основі використання моделі інтегрованого представлення параметрів ризику, дозволяють проводити оцінку у детермінованих та нечітких умовах, з використанням десятих параметрів, які можуть бути представлені, як у числовій так і лінгвістичній формі. Методи дають можливість створювати більш гнучкі засоби оцінювання, а також розраховувати ризики, як на основі статистичних даних, так і на експертних оцінках, зроблених у нечіткому, слабоформалізованому середовищі, з урахуванням періоду часу, галузі промисловості, економічної та управлінської специфіки підприємства та ін. Використання методів дозволяє відображати результати, як в кількісній, так і в якісній формі.

Ключові слова: ризик, аналіз ризику, оцінка ризику, метод аналізу та оцінки ризику інформаційної безпеки, управління ризиком, параметри ризику.

RISK ANALYSIS AND ASSESSMENT METHODS OF GOVERNMENT INFORMATION RESOURCES LOSSES

Abstract. The construction of information security management system (ISMS), complex system of information security and other security systems require carrying out the analysis and security risk assessment. The existing assessment tools in its majority are based on statistical approaches. In many countries, both at the enterprise level and at the State level such statistics is not conducted. This limits the ability of existing tools, such as the use of different input data types for assessment. A known tool gives no the administration opportunity for risks analysis and risk assessment of a wide range of initial parameters. This paper investigates two risk analysis and assessment methods,

which based on the use of the integrated model representation of the risk parameters allow to conduct an assessment in the deterministic and fuzzy conditions using ten parameters, which can be represented as numeric and linguistic form. These methods make possible to create more flexible means of assessment as well as to calculate risks on the basis of statistical data and expert assessments, made in an uncertain, partially formalized environment, taking into account the time period, industry, economic and administrative specific characteristics of enterprises, etc. The developed methods enable the reflection of the results both in quantitative and qualitative form.

Keywords: risk, risk analysis, risk assessment, information security risk analysis and assessment method, risk management, risk parameters.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є одним з основних способів набуття та засвоєння знань з курсу МДЕ. Студенти повинні самостійно опрацювати як питання курсу, що даються під час лекційних занять, так і питання, на які лекційний час не передбачено або такі, що доцільно поглибити. Перелік питань визначається викладачем і може змінюватись. Форми звіту студентів за результатами самостійної роботи також визначаються викладачем. Контроль самостійного вивчення окремих питань відбувається на основі підготовки завдань есе, тестів, вибіркового опитування на практичних заняттях, які проводяться викладачем за графіком контролю самостійної роботи студентів.

Таблиця 2 – Тематика самостійної роботи студентів

N п/п	Тема	Кількість годин
1	2	3
1.	Тема 1. Наука як сфера людської діяльності 1.1. Місце науки серед інших форм пізнання: релігії, мистецтва, філософії, містичного і езотеричного пізнання світу. 1.2. Фундаментальні і прикладні науки. Природничі, суспільні і гуманітарні науки. 1.3. Ефективність науки. Кількісні показники і темпи розвитку. 1.4. Аналіз цитування. Інформаційний «потоп». 1.5. Територіальна концентрація і «втікання мозків». Інтернаціоналізація науки.	8
2.	Тема 2. Методологічні основи економічних досліджень 2.1. Емпіричні методи економічних досліджень 2.2. Теоретичні методи економічних досліджень 2.3. Економічна методологія. 2.4. Методи економічного пізнання явищ. 2.5. Статистично-економічний метод	15
	2.6. Економіко-математичний метод 2.7. Функціонально-вартісний метод 2.8. Метод цільових програм	
3.	Тема 3. Дисертація як наукове дослідження 3.1. Основні етапи роботи з літературними джерелами в рамках наукового дослідження. 3.2. Сучасна інформаційна база наукових досліджень. 3.3. Правдивість сучасних джерел інформації. 3.4. Логіка подання матеріалу у науково-дослідних роботах.	10

	3.5. Суть і особливості формулювання рекомендацій і висновків 3.6.Форми представлення результатів наукових досліджень. 3.7. Наукометричні бази.	
4.	Тема 4. Написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра 4.1. Вимоги до структури наукових статей, встановлені вищою атестаційною комісією (ВАК) України. 4.2. Оформлення літературних джерел за Гарвардським стилем 4.3. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. 4.4. Правила оформлення ілюстративного матеріалу (плакати, слайди). 4.5. Відмінність вимог до наукової доповіді та наукової статті. 4.6. Апробація результатів наукових досліджень	10
5.	Тема 5. Академічна доброчесність 5.1.Академічна доброчесність: поняття, принципи, законодавство, суб'єкти забезпечення. 5.2. Види порушень академічної доброчесності. 5.3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.	7
	Разом	50

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Зробити огляд наявних вітчизняних та іноземних джерел інформації щодо теми кваліфікаційної роботи магістра. З'ясувати, які матеріали відкритих освітніх ресурсів можуть застосовуватися в науковому дослідженні на задану тему. Провести вебметричний аналіз двох ОСW-репозитаріїв, що відповідають темі дослідження.

Завдання 2. Підготовка тез доповіді. За результатами наукових досліджень відповідно до теми магістерської роботи підготувати тези доповіді. Вивчити вимоги до друку тез.

Завдання 3. Підготовка наукової статті. За результатами наукових досліджень відповідно до теми магістерської роботи підготувати наукову статтю. Підібрати фахове видання до друку статті. Вивчити вимоги до друку статті у фаховому виданні (додаток А). Ознайомитися зі зразком оформлення наукової статті у фахове видання України (додаток Б). Опублікувати статтю за темою магістерської роботи.

Завдання 4. Підготовка есе на тему:

1. Мова та стиль наукового мовлення.
2. Принципи наукової праці.

3. Робота над текстом наукового дослідження.
4. Графічний спосіб викладання ілюстративного матеріалу.
5. Форми і методи впровадження і використання результатів досліджень.
6. Мистецтво виступу перед аудиторією.

Завдання 5. Підготовка доповіді на тему:

1. Рекомендації до написання наукових текстів.
2. Вимоги до друку рукописів.
3. Підготовка наукових публікацій. Особливості підготовки статті і тез доповіді.
4. Структура реферату, анотації та їх написання.
5. Підходи до підготовки доповіді та тез доповіді.
6. Елементи навчально-дослідної роботи в магістерській роботі.
7. Кваліфікаційна робота магістра як навчально-дослідна робота.
8. Етапи технології роботи над кваліфікаційною роботою магістра.
9. Особливості роботи над кваліфікаційною роботою магістра як навчально-дослідною роботою.
10. Підготовка до захисту і захист кваліфікаційної роботи магістра

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Індивідуальне науково-дослідне завдання (далі ІНДЗ) необхідне для систематизації, закріплення і розширення теоретичних і практичних знань з дисципліни МДЕ. ІНДЗ дозволяє студентам опанувати практичні навичками для вирішення конкретних практичних завдань, розвитку навичок самостійної роботи й оволодіння методикою ведення наукових досліджень, пов'язаних з темою ІНДЗ.

Метою виконання ІНДЗ є закріплення і поглиблення теоретичного матеріалу і практичних навичок з методів викладання економічних дисциплін та виконання науково-дослідної (магістерської) роботи. При виконанні ІНДЗ студент повинен продемонструвати вміння виконувати науково-дослідну діяльність, вміння творчого й оригінального вирішення актуальних завдань викладання економічних дисциплін.

ІНДЗ студенти виконують самостійно протягом вивчення дисципліни МДЕ з проведенням консультацій викладачем дисципліни відповідно до графіка навчального процесу.

При виконанні ІНДЗ студент повинен використати сучасні теоретичні та практичні методи викладання економічних дисциплін на основі опублікованих у літературі наукових дослідженнях за даною темою, застосовуючи при цьому творчий підхід. **Практична значущість наукового дослідження** полягає в обґрунтуванні реальності її результатів для потреб викладання економіки та виконання науково-дослідних робіт в галузі економіки.

Під час вивчення дисципліни МДЕ студенти виконують одне комплексне ІНДЗ, до якого включають наступні складові: 1) реферативний огляд літературних джерел та Інтернет-ресурсів за останні 5 років по темі наукового дослідження з презентацією результатів дослідження в Power Point;

2) рецензія на наукові статті (4–5 одиниць) за обраною темою кваліфікаційної роботи магістра;

3) план кваліфікаційної роботи магістра та її реферат;

Звіт про виконане ІНДЗ повинен містити наступні розділи:

1. **Титульний аркуш** містить: назва вищого навчального закладу та факультету; назва кафедри; назва навчальної дисципліни; номер академічної групи; обрану тему кваліфікаційної роботи магістра; дату подачі ІНДЗ викладачеві на перевірку – день, місяць, рік; інформацію про реєстрацію роботи на кафедрі економіки та права закладу вищої освіти у журналі для реєстрації письмових робіт студентів, що підлягають обов'язковій здачі викладачу.

2. **Зміст.**

3. **Вступ.** Розкриває актуальність майбутньої кваліфікаційної роботи магістра. Тут же вказують мету й завдання дослідження.

4. **Основна частина.** Містить реферативний огляд літературних та Інтернет джерел за темою кваліфікаційної роботи магістра.

5. **Висновки.** В них представляють результати, отримані при проведенні дослідження, пропозиції або рекомендації щодо вирішення поставленого завдання відповідно до результатів дослідження.

6. **Список літератури,** оформлений згідно з Гарвардським стилем представлення літературних та Інтернет-джерел. Джерела розміщують за абеткою прізвищ авторів або заголовків; інтернет-джерела з обов'язковою вказівкою, яка інформація утримується на цьому сайті (порталі).

Тема для написання ІНДЗ є завжди є оригінальною – згідно до обраної тематики кваліфікаційної роботи магістра.

Вимоги до оформлення реферативного огляду за темою дослідження. Рекомендований обсяг роботи – 15–20 друкованих сторінок. Реферативний огляд з ІНДЗ оформлюється згідно до розроблених і затверджених кафедрою економіки та права ХГУ «НУА» методичних вказівок з оформлення текстів кваліфікаційних робіт магістрів.

СИСТЕМА ПОТОЧНОГО ТА МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Поточний контроль успішності студентів передбачає перевірку виконання індивідуальних завдань по курсу та якості засвоєння навчального матеріалу. Проводиться в рамках семінарських занять у формі оцінки роботи студентів та якості виконання індивідуальних завдань.

Підсумковий контроль має за мету перевірити та оцінити рівень знань, що отримані за курсом, умінь використовувати їх щодо вирішення практичних завдань, а також рівень оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями та навичками в обсязі вимог навчальної програми. Підсумковий контроль знань проводиться як у модульній формі (після закінчення лекційних та практичних занять з певного модуля тематичного плану), так і у формі семестрового контролю з метою оцінювання результатів навчання у цілому. Семестровий контроль проводиться у формі заліку.

Для отримання заліку по дисципліні МДЕ студенту потрібно представити в печатному вигляді:

1. реферативний огляд літературних джерел та Інтернет-ресурсів за індивідуальною темою наукового дослідження (15–20 стр.);
2. список літературних джерел за Гарвардським стилем, на основі яких складено реферативний огляд;
3. зміст кваліфікаційної роботи магістра;
4. реферат кваліфікаційної роботи магістра.
5. тези доповіді на наукову конференцію;
6. сертифікат по курсу «Академічна доброчесність» на платформі Prometheus.

Захист представлених матеріалів проходить у вигляді доповіді, яка супроводжується презентацією в Power Point.

**Тести для модульного та семестрового контролю.
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи економічних досліджень**

1. Суб'єктами науково-дослідної роботи є:
 - а) студенти, аспіранти, докторанти;
 - б) студенти, аспіранти, професори, доценти;
 - в) викладачі, студенти, аспіранти, докторанти;
 - г) викладачі, професори, доценти, асистенти.

2. Система управління науково-дослідною роботою складається з таких складових:
 - а) організація, контроль, мотивація, облік, аналіз;
 - б) планування, облік, аналіз, контроль;
 - в) облік та контроль;
 - г) керівництво, облік, аналіз, планування.

3. Облік та контроль за науково-дослідною роботою студентів здійснює:
 - а) кафедра та деканат;
 - б) науковий керівник;
 - в) науковий керівник та завідуючий кафедри;
 - г) кафедра.

4. Який зв'язок існує між категоріями «освіта» та «наука»:
 - а) прямий;
 - б) обернений;
 - в) обернено-кореляційний;
 - г) прямий та обернений.

5. Що, з переліченого нижче, згідно з законом України «Про вищу освіту» не є одним з основних видів навчальних занять у вищих закладах освіти:
 - а) консультація;
 - б) самостійна робота студента;
 - в) лекція;
 - г) індивідуальне заняття.

6. Які є види науково-дослідної роботи:
 - а) науково-дослідна компонента наукової роботи (навчального процесу);
 - б) самостійна науково-дослідна пошукова робота;
 - в) науково-дослідна робота під науковим керівництвом;
 - г) все перелічене вище.

7. Наука – це:

- а) система знань;
- б) форма суспільної свідомості;
- в) сфера людської діяльності;
- г) все перелічене вище.

8. До функції науки не належить:

- а) пізнавальна функція;
- б) культурно-виховна функція;
- в) практична функція;
- г) немає правильної відповіді.

9. За об'єктною ознакою наука поділяється на наступні блоки:

- а) природничі науки, суспільні науки, науки про мислення;
- б) фундаментальна наука, прикладна наука, наукознавство;
- в) технічні науки, історико-економічні науки, філософські науки;
- г) немає правильної відповіді.

10. Формами наукової діяльності є:

- а) природничі науки, суспільні науки, науки про мислення;
- б) пізнавальна, культурно-виховна, практична;
- в) фундаментальна наука, прикладна наука, наукознавство;
- г) немає правильної відповіді.

11. Наукознавство – це:

- а) вивчення історії розвитку науки;
- б) комплекс наукових дисциплін, що узагальнюють і досліджують закономірності функціонування науки;
- в) дослідження системи методів у науці, складання моделей наукової діяльності і окремих її видів;
- г) розробка міжнародних і національних систем понять і термінології, стильових особливостей викладення результатів наукових досліджень.

12. Напрямами наукової інтеграції України у світове співтовариство є:

- а) використання досягнень світової науки, наукове співробітництво, інтеграції української науки в світову;
- б) провадження спільних наукових досліджень, проведення міжнародних конференцій, взаємний обмін науковими кадрами;
- в) взаємний обмін науковою та науково-технічною інформацією, взаємний обмін науковими кадрами, спільні дослідження у міжнародних колективах спеціалістів;
- г) немає правильної відповіді.

13. Що не є складовим елементом науки?

- а) постулат;
- б) категорія;
- в) закон;
- г) аналіз і синтез;.

14. Вищою науковою організацією України є:

- а) Міністерство освіти і науки України;
- б) Національна академія наук України;
- в) вищий навчальний заклад;
- г) Вища атестаційна комісія України.

15. Наукове дослідження – це

- а) робота, у якій сформульовано і обґрунтовано предмет і об'єкт;
- б) процес цілеспрямованого вивчення певного об'єкта (предмета або явища) використовуючи наукові методи з метою встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення у практичній діяльності людей;
- в) це сукупність організаційних, методичних і технічних прийомів, здійснюваних за допомогою певних процедур;
- г) це дії, які конкретизують застосування методичних прийомів дослідження процесу відтворення необхідного продукту, забезпечують виявлення конфліктних ситуацій з метою їх своєчасного усунення та запобігання виникненню у підприємницькій діяльності.

16. Об'єкт наукового дослідження це:

- а) те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника;
- б) процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження;
- в) навколишній матеріальний світ і його відображення в дійсності;
- г) всі відповіді вірні.

17. У назві наукового дослідження завжди міститься:

- а) предмет і об'єкт дослідження;
- б) предмет дослідження;
- в) об'єкт дослідження;
- г) методи дослідження.

18. Емпіричний рівень пізнання включає:

- а) описування;
- б) вимірювання;
- в) порівняння;
- г) всі відповіді вірні.

19. Фундаментальним, узагальненим методом пізнання дійсності є:

- а) історичний;
- б) діалектичний;
- в) системний;
- г) формалізація.

20. До загальнонаукових методів не відносяться:

- а) теоретичні;
- б) часткові;
- в) емпіричні;
- г) емпірико-теоритичні.

21. Методологія – це:

- а) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності;
- б) сукупність прийомів, методів та процедур дослідження, що застосовуються в тій чи іншій соціальній галузі знань;
- в) філософське вчення про методи пізнання;
- г) концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

22. Спостереження, обстеження, вибір критеріїв оцінки, збирання і групування інформації здійснюється на етапі:

- а) вивчення;
- б) організації;
- в) дослідження;
- г) апробації.

23. Сукупність організаційних, методичних і технічних прийомів, які здійснюються за допомогою певних процедур, це:

- а) об'єкт дослідження;
- б) метод дослідження;
- в) наукове дослідження;
- г) науково-дослідний процес.

24. На якому етапі науково-дослідного процесу здійснюється вивчення стану об'єкта дослідження:

- а) організація;
- б) узагальнення;
- в) апробація;
- г) реалізація.

25. Літературний виклад результатів дослідження це:

- а) узагальнення;
- б) дослідження;
- в) апробація;
- г) реалізація.

26. Колективне обговорення дослідження, результатом якого є його схвалення, ствердження або визнання є:

- а) узагальнення;
- б) апробація;
- в) дослідження;
- г) реалізація.

27. Виконання досліджень не включає:

- а) доведення гіпотез;
- б) формування висновків;
- в) вивчення стану об'єкта дослідження;
- г) корегування попередніх результатів.

28. Визначення стану об'єкту дослідження і виконання організаційно-методологічної підготовки дослідження належить до:

- а) організаційної стадії;
- б) дослідної стадії;
- в) узагальнення результатів дослідження ;
- г) стадії апробації.

29. Створення нової інформації полягає у:

- а) упорядкуванні сукупності елементів арифметичних і логічних операцій, записаних будь-якою вихідною мовою;
- б) визначенні стану об'єкту дослідження і виконання організаційно-методологічної підготовки досліджень;
- в) у проведенні спостережень і виборі оціночних критеріїв, досліджуваних економічних процесів, а також збереженні і групуванні інформації;
- г) виявленні недоробок, які потім усуваються дослідником.

30. Методи, що використовують абстрактні уявлення, ідеї, положення, які мають назву:

- а) емпіричні;
- б) загальнонаукові;
- в) емпірико-теоретичні;
- г) теоретичні.

31. Виберіть правильне твердження. Гіпотеза – це:

- а) важлива логічна форма розвитку наукового знання;
- б) це прийом, який ґрунтується на аналізі загальної структури та окремих компонентів;
- в) твердження, яке суб'єкт мовлення подає не як істинне, а як таке, що може бути істинне;
- г) це обґрунтоване припущення про можливі засоби вирішення визначеної проблеми;
- д) усі відповіді правильні.

Змістовий модуль 2. Наукові кваліфікаційні роботи та академічна доброчесність

1. Кваліфікаційна робота магістра – це робота, що направлена на:

- а) набуття студентом теоретичних знань;
- б) контроль набутих студентом знань у процесі навчання;
- в) формування у студентів вмінь та навичок практичної діяльності;
- г) демонстрацію студентом вмінь самостійної науково-дослідницької діяльності;
- д) усі відповіді вірні;
- е) вірної відповіді немає.

2. Доповніть вміння студента при підготовці кваліфікаційної роботи магістра:

- а) формулювати мету і завдання дослідження, визначати його об'єкт і предмет;
- б).....;
- в).....;
- г).....;
- д).....;
- е)

3. Доповніть вміння та навички фахової підготовки студента до наукової та професійної діяльності, що демонструє кваліфікаційна робота магістра:

- а) оволодіння теоретичними засадами у певній галузі знань;
- б).....;
- в).....;
- г).....;
- д).....;
- е).....;
- ж) здійснювати дії щодо розвитку (або сприяння розвитку) всіх сфер життєдіяльності людини.

4. Тематика кваліфікаційних робіт магістрів:

- а) відповідає науковим інтересам авторів;
- б) щорічно поновлюється та переглядається кафедрою;
- в) затверджена програмами Міністерства освіти і науки України;
- г) відповідає базам практики студентів;
- д) усі відповіді вірні;
- е) вірної відповіді немає;
- ж) ваш варіант відповіді.

5. Доповніть обов'язки наукового керівника кваліфікаційної роботи магістра:

- а) керує підготовкою роботи;
- б) формує разом зі студентом завдання на підготовку роботи;
- в).....;
- г).....;
- д).....;
- е).....;
- ж)

6. Доповніть елементи структури кваліфікаційної роботи магістра:

- а) зміст;
- б).....;
- в) вступ;
- г).....;
- д).....;
- е).....;
- ж)

7. Кваліфікаційна робота магістра повинна містити:

- а) розроблені автором положення наукового характеру;
- б) розроблені автором положення методичного характеру;
- в) розроблені автором положення прикладного характеру;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильні відповіді а) та б);
- е) правильні відповіді а) та в).

8. Встановіть відповідність:

1. Вступ	А) Розкриває зміст дослідження
2. Основна частина	Б) Наводяться основні наукові результати
3. Висновки	В) Розкриває суть і стан дослідженості наукової проблеми, її значущість
4. Бібліографічний список	Г) Містять допоміжні або додаткові матеріали

5. Додатки	Д) Містить джерела, з котрих у роботі використано матеріали, окремі результати, ідеї чи висновки
	Е) Містять розробки конкретних рекомендацій, пропозицій, моделей управління параметрами розвитку та діяльності досліджуваного об'єкта
	Ж) Розкриває сучасний стан досліджуваного об'єкта, наводяться методи вирішення завдань і їхні порівняльні оцінки, здійснюється аналіз і критична оцінка практики управлінської діяльності стосовно визначеного об'єкта дослідження, його стану та перспектив розвитку, розробляється загальна методика дослідження

9. Доповніть елементи вступу магістерської роботи та визначіть їх послідовність:

- а).....;
- б) мета дослідження;
- в).....;
- г).....;
- д).....;
- е)

10. Встановіть відповідність:

1. Перший розділ магістерської роботи	А) Розробка конкретних рекомендацій, пропозицій, моделей управління параметрами розвитку та діяльності досліджуваного об'єкта.
2. Другий розділ магістерської роботи	Б) Розкриваються основні теоретичні і методологічні положення, проблеми, що існують у практиці, дискусійні та невирішені аспекти теми, нормативно-правове забезпечення у певній сфері діяльності, огляд літератури, зарубіжний досвід розв'язання проблеми.
3. Вступ	В) Розкриваються основні наукові результати.
4. Висновки	Г) Розкривається суть і стан дослідженості наукової проблеми, її значущість.

5. Третій розділ магістерської роботи	Д) Описується сучасний стан досліджуваного об'єкта, наводяться методи вирішення завдань і їхні порівняльні оцінки, здійснюється аналіз і критична оцінка практики управлінської діяльності стосовно визначеного об'єкта дослідження, його стану та перспектив розвитку, розробляється загальна методика дослідження.

11. Науковий етикет це:

- а) посилання в тексті магістерської роботи;
- б) вимога точного відтворення цитованого тексту;
- в) непряме цитування (переказ) думок інших авторів;
- г) усі відповіді правильні.

12. Встановіть відповідність:

1. Актуальність теми	А) Тісно переплітається з назвою магістерської роботи і чітко вказує, що саме вирішується в магістерській роботі.
2. Мета і завдання дослідження	Б) Наводяться аргументації доцільності роботи.
3. Методи дослідження	В) Розкриває суть і стан дослідженості наукової проблеми, її значущість.
4. Наукова новизна отриманих результатів	Г) Викладають нові наукові положення (рішення), запропоновані автором особисто.
5. Наукове значення роботи	Д) Коротко відзначається, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.
6. Практичне значення роботи	Е) Показує, яке значення мають наукові положення, запропоновані в магістерській роботі.
	Ж) Розкриває коротко повідомлення про впровадження результатів досліджень, назвавши організації, в яких здійснена реалізація, форми реалізації і реквізити відповідних документів.

13. Доповніть загальні вимоги до цитування:

- а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться дослівно;
- б)
- в)
- г)
- д)

14. Посилання в тексті кваліфікаційної роботи магістра:

- а) відповідно до їх переліку;
- б) в квадратних дужках;
- в) в квадратних дужках з вказанням номерів сторінок;
- г) усі відповіді правильні;
- д) інше.

15. Доповніть правила оформлення додатків:

- а) на наступних сторінках або як окрему частину;
- б) розміщують у порядку наведення посилань у тексті;
- в);
- г);
- д);
- е).....

16. Доповніть допоміжний матеріал магістерської роботи:

- а) таблиці допоміжних цифрових даних;
- б);
- в);
- г).....;
- д);
- е).....

17. Доповніть правила оформлення роботи:

- а) шрифт -;
- б) міжрядковий інтервал -;
- в) поля: праве -;
- ліве -;
- верхнє -;
- нижнє -;
- г) заголовки друкують -;
- д) сторінки нумеруються -

18. Номер таблиці складається:

- а) послідовно;
- б) з номера розділу і порядкового номера;
- в) з номера розділу і порядкового номера в межах розділу.

19. Номер ілюстрації складається:

- а) послідовно;
- б) з номера розділу і порядкового номера;
- в) з номера розділу і порядкового номера в межах розділу.

20. Доповніть документи, котрі додаються до дипломної роботи до захисту:

- а) замовлення на магістерську роботу;
- б)
- в)
- г)
- д)
- е)

21. Зброшурована магістерська робота після попереднього захисту подається завідувачу випускової кафедри не пізніше:

- а) ніж за 15 днів до захисту;
- б) ніж за 10 днів до захисту;
- в) ніж за 5 днів до захисту.

22. Доповніть складові процедури захисту магістерської роботи:

- а) короткого (до 10 хв.) повідомлення автора;
- б)
- в)
- г)
- д)

23. Рішення, щодо неможливості допуску магістерської роботи приймає:

- а) науковий керівник;
- б) завідувач кафедри;
- в) ректор.

24. Студенти, що не захистили магістерської роботи:

- а) не мають права на повторний захист;
- б) мають право на її захист протягом наступних трьох років;
- в) мають право на її захист протягом наступного року.

25. Кваліфікаційна робота магістра – це:

- а) форма контролю;
- б) науково-дослідна робота;
- в) кваліфікаційна робота;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильні б) та в).

26. Встановіть відповідність:

1. Тези доповіді	А) Форма науково-дослідної роботи, підготовлена для публічного захисту задля отримання наукового ступеня
2. Відгук	Б) Стислий виклад у письмовій формі суті певної наукової проблеми або питання
3. Підручник	В) Науково-навчальне видання, зміст якого відповідає окремим розділам навчальної програми дисципліни, або розширює, поглиблює і доповнює окремі з них.
4. Навчальний посібник	Г) Науково-навчальне видання, яке містить систематизований виклад певної навчальної дисципліни
	Д) Стисла характеристика будь-якого наукового видання
	Е) Аналітико-оціночний аналіз наукової праці
	Ж) Стислий виклад доповіді на конференції

27. Встановіть відповідність:

1. Наукова стаття	А) Стислий виклад у письмовій формі суті певної наукової проблеми або питання.
2. Реферат	Б) Найпоширеніша форма аналітико-оціночного аналізу наукової праці, в якій основний акцент робиться на недоліках рецензованого твору
3. Рецензія	В) Основний вид оперативного висвітлення інформації про нові дослідження з конкретної тематики. Наукові статті публікують у різних періодичних наукових виданнях: журналах, вісниках, збірниках тощо
4. Авторське свідоцтво	Г) Документ установленого зразка, який виданий спеціальною державною установою і встановлює право автора (авторів) на певний винахід
	Д) Повне і вичерпне висвітлення результатів наукового дослідження
	Е) Звіт у письмовій формі про підсумок науково-дослідної роботи, яка відбувалася за наперед затвердженим планом виконання держбюджетної або госпдоговірної наукової теми.

**ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ «МЕТОДОЛОГІЯ
ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ ТА АКАДЕМІЧНА
ДОБРОЧЕСНІСТЬ»**

1. Поняття про науку та її еволюція.
2. Наука як система знань.
3. Процес пізнання і наука.
4. Критерії науковості.
5. Об'єкти науки як сфери людської діяльності.
6. Суспільна роль науки.
7. Завдання науки. Функції науки.
8. Стратегія і тактика науки.
8. Предметна область науки.
9. Характеристика елементів науки.
10. Наука як діяльність.
11. Види наукової діяльності.
12. Регулювання наукової діяльності.
13. Суб'єкти наукової діяльності.
14. Етапи розвитку науки.
15. Класифікація наук.
16. Методологія наукових досліджень.
17. Методи наукового дослідження.
18. Логіка процесу наукового дослідження.
19. Об'єкти наукових досліджень та їх класифікація.
20. Загальнонаукові та емпіричні методи дослідження.
21. Аксиоматизація знань та причинні зв'язки у методології наукових досліджень.
22. Діалектичний підхід в економічних дослідженнях.
23. Поняття наукової проблеми.
24. Поняття теми дослідження та методика її формулювання.
25. Визначення предмета та об'єкта дослідження.
26. Мета і завдання дослідження.
27. Гіпотези у методології наукових досліджень.
28. Докази у наукових дослідженнях.
29. Експеримент у наукових дослідженнях.
30. Порядок здійснення наукового дослідження.
31. Етапи науково-дослідної роботи.
32. Основні напрямки наукових досліджень з економіки.
33. Методологія економічних досліджень.
34. Методичні прийоми та їхні процедури у дослідженні економіки.
35. Методика економічного дослідження.
36. Особливості структури економічного дослідження на прикладі економічного аналізу.

37. Основні групи загальних методів наукових досліджень.
38. Логічні закони та правила.
39. Правила аргументації.
40. Методи спостереження та збору даних.
41. Методи вибіркового спостереження.
42. Методи групування.
43. Таблично-графічні методи.
44. Методи інформаційно-логічного аналізу.
45. Методи детермінованого (функціонального) факторного аналізу.
46. Методи стохастичного (кореляційного) факторного аналізу.
47. Методи прогнозування.
48. Методи моделювання.
49. Програмно- цільовий метод.
50. Евристичні методи.
51. Сутність, мета, функції наукового експерименту.
52. Класифікація експериментів.
53. Методичне забезпечення експериментальних досліджень.
54. Методи графічної обробки результатів експерименту.
55. Аналітична обробка результатів експерименту.
56. Планування експерименту.
57. Складові частини дисертації і їх зміст.
58. Новизна наукових результатів.
59. Концептуальні результати наукових досліджень.
60. Загальні вимоги до науково-дослідної роботи.
61. Правила оформлення науково-дослідної роботи.
62. Рецензування науково-дослідних робіт.
63. Складання тез доповіді.
64. Підготовка наукових матеріалів до публікації.
65. Апробація результатів наукових досліджень.
66. Методика підготовки наукової статті.
67. Вимоги до структури наукових статей, встановлені вищою атестаційною комісією (ВАК) України.
68. Впровадження результатів наукових досліджень.
69. Критерії ефективності наукових досліджень.
70. Критерії оцінки наукових досліджень.
71. Відгук та рецензія як форми оцінки наукових праць.
72. Форми втілення результатів наукових досліджень.
73. Вимоги до оформлення результатів наукових досліджень.
74. Магістерська робота як форма наукового дослідження.
75. Тематика кваліфікаційних робіт магістра.
76. Рекомендації щодо збору та аналізу матеріалів для написання кваліфікаційної роботи магістра.
77. Зміст, структура й обсяг магістерської роботи.

78. Оформлення літературних джерел за Гарвардським стилем.
79. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.
80. Правила оформлення ілюстративного матеріалу (плакати, слайди).
81. Відмінність вимог до наукової доповіді та наукової статті.
82. Оформлення кваліфікаційної роботи магістра.
83. Рецензування кваліфікаційної роботи магістра.
84. Підготовка доповіді до захисту.
85. Процедура захисту кваліфікаційної роботи магістра.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Підсумковий контроль студентів з дисципліни «**Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність**» проводиться у вигляді заліку. Максимальна кількість балів при оцінюванні знань студентів під час контрольного заходу (заліку) виставляється за правильні відповіді на всі питання (30 балів).

Максимальна кількість балів при оцінюванні написання ІНДЗ складає 30 балів за заданими темами і виставляється за такими критеріями:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту має бути ще не менше десяти джерел інформації) (до 10 балів);
- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на джерела інформації (3 бали);
- за наявність змістовних та обґрунтованих розрахунками висновків (до 12 балів);
- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах (до 5 балів);

При невиконанні окремих критеріїв з тієї чи іншої форми контролю знань кількість балів, яка виставляється студентові, може бути знижена:

- за неповну відповідь – 0,5 бала;
- за кожну неправильну відповідь – 0,5 бала;
- за невчасне виконання індивідуальної роботи – 0,5 бала;
- за недостовірність поданої інформації – 0,5 бала;
- за недостатнє розкриття теми – 0,5 бала;
- за відсутність посилань на літературні джерела – 0,5 бала.

Результати поточного контролю знань студентів (кількість отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем в кінці кожного заняття до відома всіх студентів та проставляються в «Журналі обліку поточної успішності та відвідування занять студентів».

Сумарна підсумкова оцінка, яку студент може отримати за результатами семестрового контролю, складається з кількості балів отриманих за результатами

поточного контролю знань під час семестру, та кількості балів отриманих під час заліку. Розподіл балів, які отримують студенти в результаті вивчення дисципліни «Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність» наведено нижче.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота				ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума
ЗМ1		ЗМ2				
T1	T3	T3	T4	30	30	100
10	10	10	10			

Шкала оцінювання

<i>Характеристика по національній шкалі</i>	<i>За національною шкалою</i>	<i>За шкалою ХГУ «НУА»</i>
1	2	3
Вільне володіння категоріальним апаратом дисципліни; глибоке розуміння сутності дослідницької діяльності і знання основних методів економічного дослідження; сформованість навиків формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем; обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень; визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів; дотримуватись принципів доброчесності на різних етапах та формах дослідної роботи.	Відмінно	90–100

Продовження шкали оцінювання

1	2	3
Добре володіння категоріальним апаратом дисципліни, розуміння сутності дослідницької діяльності і знання основних методів економічного дослідження; сформованість навиків формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем; обґрунтовувати пропоновані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень; визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів; дотримуватись принципів доброчесності на різних етапах та формах дослідної роботи.	Добре	70–89
Задовільне володіння категоріальним апаратом дисципліни, задовільне знання сутності дослідницької діяльності і знання основних методів економічного дослідження; задовільна здатність формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем; обґрунтовувати пропоновані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень; визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів; дотримуватись принципів доброчесності на різних етапах та формах дослідної роботи.	Задовільно	50–69

Продовження шкали оцінювання

1	2	3
Фрагментарне володіння категоріальним апаратом дисципліни, слабе знання сутності дослідницької діяльності і основних методів економічного дослідження; відсутність навиків формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем; обґрунтовувати пропоновані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень; визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів; дотримуватись принципів доброчесності на різних етапах та формах дослідної роботи.	Незадовільно	25–49
Незадовільне володіння категоріальним апаратом дисципліни, незадовільне знання дослідницької діяльності і основних методів економічного дослідження; відсутність навиків формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем; обґрунтовувати пропоновані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень; приймати ефективні рішення за невизначених умов і вимог, що потребують застосування нових підходів, методів та інструментарію соціально-економічних досліджень; визначати та критично оцінювати стан та тенденції соціально-економічного розвитку, формувати та аналізувати моделі економічних систем та процесів; дотримуватись принципів доброчесності на різних етапах та формах дослідної роботи.	Незадовільно (повторне вивчення курсу)	0–24

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Абстрагування (виключення несуттєвого) – метод наукового пізнання, що полягає в уявному виділенні конкретних ознак та властивостей об'єкта, явища або процесу, а потім розкриття залежностей показників явищ від основних факторів за допомогою аналізу і синтезу явищ. Види абстракції: ототожнення, ізолювання, конструктивізація, актуальна нескінченність, потенціальна здійсненність.

Абстрактні системи – це розумово-зорові уявлення, зображення або моделі матеріальних систем, які поділяються на логічні (описові) та символічні (математичні).

Авторське свідоцтво – документ установленого зразка, який видається спеціальною державною установою і встановлює право автора (авторів) на певний винахід.

Академічна відповідальність – відповідальність перед академічною спільнотою за дотримання етичних норм та правил під час освітньої та наукової діяльності. Це не є юридичною відповідальністю, але стосується етичних стандартів та вимог академічної спільноти.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічний плагіат – це представлення наукових, дослідницьких або творчих результатів, отриманих іншими особами, як власних, без належного вказання джерела чи без належного визнання авторства. Це включає в себе часткове або повне копіювання тексту, ідей, графічних матеріалів, аудіо-відеозаписів, а також використання концепцій чи результатів досліджень без належного зазначення джерела. Академічний плагіат є серйозним порушенням етичних стандартів у науковій та освітній сферах, що може призвести до втрати довіри, санкцій і впливу на академічну та професійну репутацію особи.

Аксіологічний аналіз передбачає дослідження предмету пізнання (факту, процесу, явища) у контексті певної системи цінностей.

Аксіоматичний метод – це метод теоретичного дослідження та побудови наукової теорії, за яким деякі твердження беруть як вихідні аксіоми, а всі інші положення виводяться з них шляхом міркування за певними логічними правилами.

Актуальна нескінченність – це нехтування від незавершеності (і неможливості завершення) процесу утворення нескінченної множини, від неможливості задати його повним переліком усіх елементів. Така множина розглядається як наявна.

Академічний саботаж – це вчинення дослідником дій, спрямованих на отримання нелегітимних академічних вигод або зменшення таких вигод для інших членів академічної групи чи спільноти. Це може проявлятися в затягуванні процесу рецензування роботи автора з метою використання результатів у власних цілях, знищенні певних даних, що стосуються інших дослідників-конкурентів.

Академічне шахрайство (cheating) – це неправомірна поведінка здобувачів освіти, коли в ході виконання навчальних завдань вони використовують недозволені матеріали, інформацію чи інші допоміжні засоби для отримання неправомірної переваги. Академічне шахрайство проявляється у вигляді обману, списування, застосування шпаргалок.

Аналіз – це розчленовування цілого предмету на складові частини з метою їх всебічного вивчення.

Аналогія – це такий прийом пізнання, при якому на підставі подібності об'єктів в одних ознаках роблять висновок про їх подібність в інших ознаках.

Анкетування – метод, в основу якого покладено - одержання письмових відповідей на поставлені запитання анкети.

Анотація – стисла характеристика будь-якого наукового видання, наприклад, монографії, статті, дисертації, наукового звіту тощо.

Аргументація – суто логічний процес, суть якого обумовлена істиною судження, яку необхідно довести.

Версії – різні гіпотези, які використовуються для пояснення одних і тих же фактів.

Вимірювання – це матеріальний процес порівняння якої-небудь величини з еталоном, одиницею вимірювання.

Відгук – за формою аналітико-оціночного аналізу наукової праці подібний до рецензії, але в ньому основний акцент роблять на позитивних сторонах наукового твору.

Візія майбутнього – точно визначена мета.

Відкритий український індекс наукового цитування (Open Ukrainian Index, OUCI) – пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що підтримують Initiative for Open Citations. Зараз ініціативу підтримує більшість провідних наукових видавців світу.

Гіпотеза – це обґрунтоване припущення про можливі засоби вирішення визначеної проблеми. *Гіпотеза* – головний методологічний інструмент, що організовує процес дослідження і певну його логіку, шлях розробки.

Гіпотетико-дедуктивний метод – це метод наукового дослідження, який полягає у висуванні гіпотез про причини досліджуваних явищ і у виведенні з цих гіпотез висновків шляхом дедукції.

Гіпотетичний метод – висунення, обґрунтування та доказ гіпотез. Часто метод зводиться до проблеми якомога більшого числа питань, на які слід дати відповіді.

Дедукція – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від загального до конкретного.

Дипломна робота (проект) є випускною роботою фахівця визначеного профілю, що відображає розроблення та практичне застосування певного методу, алгоритму, пристрою і т.п. за обраною темою дослідження.

Дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії. Вона містить висунуті автором для прилюдного захисту науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку форма науково-дослідної роботи, підготовлена для публічного захисту задля отримання наукового ступеня.

Діалектика – наука про найбільш загальні закони всякого руху, але перш за все розвитку.

Діалектичний метод – це метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності і розвитку.

Доказ – це логічний процес, який дає змогу встановити істинність твердження (судження).

Доповідь – письмовий виклад розгорнутої усної форми виступу на конференції, симпозіумі, семінарі чи на іншому науковому форумі. Доповідь готують з розрахунку на 15–20 хв. виступу (у письмовій формі – це обсяг 6–8 сторінок).

Економіко-математична модель економічного об'єкта – його дослідження за допомогою математичного апарату.

Економічна наука – наука, що вивчає спосіб виробництва, тобто розвиток продуктивних сил і виробничих відносин у певних історичних умовах. Економічна наука вивчає проблеми створення матеріально-технічної бази суспільства, суспільного виробництва (господарські пропорції, розміщення виробництва, використання ресурсів тощо).

Економічні науки – це сукупність наук, які вивчають об'єктивні економічні закономірності, здійснюють статистичну обробку і теоретичну систематизацію явищ господарського життя, розробляють практичні рекомендації для вдосконалення сфер виробництва, розподілу, обміну і споживання життєвих благ. Економічні науки об'єднані загальною метою – допомогти людству найкращим чином вирішувати свої завдання у сферах виробництва, обміну, розподілу та споживання, досягти найбільшого достатку, прискорити економічний розвиток.

Експеримент – це цілеспрямоване вивчення явища чи об'єкта дослідження з метою вивчення невідомих його властивостей, чи якостей або перевірки правильності теоретичних положень, які визначаються певною науковою ідеєю.

Екстраполяція – це метод знаходження значення показника за межами відомого ряду динаміки.

Елемент – це найпростіша неподільна частина системи.

Елементами науки як системи є: факти, закони, принципи, постулати, правила, теорії, категорії, терміни, закономірності, проблеми, методологія.

Емпіричний рівень наукового пізнання характеризується: по – перше, безпосереднім дослідженням реально існуючих об'єктів, які чуттєво сприймаються; по – друге, узагальненням наукових фактів (можливо формулюванням деяких емпіричних закономірностей).

Загальнонаукові (загальнологічні) методи пізнання (дослідження) – методи, що використовуються як на емпіричному, так і теоретичному рівнях дослідження). Вони є всезагальними методами і засобами пізнання та мислення. До них належать: аналіз, синтез, класифікація, експеримент, абстрагування, індукція, дедукція, аналогія, порівняння, ідеалізація, моделювання, системний метод та інші.

Закони науки – це закони, які відображають істотні зв'язки явищ у формі теоретичних тверджень.

Знання – перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини; знання – це ідеальне відтворення в мовній формі узагальнених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивної реальності світу.

Ідеалізація – це конструювання подумки об'єктів, які не існують у дійсності або практично не здійсненні.

Ідея – основний задум, який кладуть в основу теоретичної системи, її логічної побудови, плану реалізації та функціонування.

Індекс Хірша (h-індекс) – показник впливовості науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, заснований на кількості публікацій та їх цитуваннях. h-індекс науковця дорівнює h якщо він є автором h публікацій, кожна з яких була процитована щонайменше h разів. У наукометричній базі Scopus h-індекс автоматично обраховується для кожного сучасного науковця у світі (за виключенням тих, що не публікуються у рейтингових журналах), ці дані доступні через безкоштовний пошук авторів.

Індекс цитування наукових статей (ІЦ) – реферативна база тих наукових публікацій, що індексує посилання, вказані в пристатейних списках цих публікацій і що надає кількісні показники цих посилань (такі як сумарний об'єм цитування, індекс Хірша та ін.)

Індукція – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від конкретного до загального, тобто загальне положення виводять логічним шляхом з одиничних суджень.

Інтерв'ю передбачає викладення суджень у визначеній (заздалегідь) послідовності.

Інтерполяція – це спосіб, за допомогою якого по таблиці, що містить сукупність числових даних (статистичних, експериментальних, розрахункових тощо), можна знайти проміжні результати, які безпосередньо не задані в таблиці.

Інформація – сукупність відомостей (повідомлень), яка визначає міру наших знань про ті чи інші явища, факти, події та їхні взаємозв'язки.

Історичний метод – це певний спосіб відтворення в мисленні історичного процесу в його хронологічній послідовності та конкретності.

Категорії – це найзагальніші поняття. Вони відображають навколишній світ і фіксують найзагальніші властивості, зв'язки і відношення речей. Кожна категорія відображає й фіксує якийсь певний бік об'єктивного світу. Тому категорії можна **визначити як опорні пункти процесу пізнання**.

Категорії науки – це найзагальніші поняття теорії, що характеризують істотні властивості об'єкту, предметів і явищ об'єктивного світу.

Класифікація – розподіл тих або інших об'єктів по групах (відділах, розрядах) залежно від їх загальних ознак з фіксацією закономірних зв'язків між класами об'єктів в єдиній системі конкретної галузі знань.

Коефіцієнт впливовості, імпакт-фактор – коефіцієнт співвідношення цитування наукових журналів. Часто використовується як оцінка важливості журналу в певній галузі. Обчислення імпакт-фактору відбувається лише за базою даних «Journal Citation Reports», інші наукометричні коефіцієнти, які розраховуються за різними базами, наприклад, Google Scholar чи Scopus, будуть мати інші значення.

Конструктивізація – це нехтування від невизначеності меж реальних об'єктів (наприклад, безперервний рух зупиняється).

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Щільність зв'язку між змінними величинами визначається коефіцієнтом кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням іншої.

Логіко - математичні (формальні) моделі – моделі, які є втіленням уявних моделей в систему математичних співвідношень (рівнянь і нерівностей, логічних виразів, таблиць, матриць, схем тощо).

Логічний метод – це спосіб, за допомогою якого мислення відтворює реальний історичний процес у його теоретичній формі, у системі понять.

Магістерська робота – випускна кваліфікаційна робота студентів вищих навчальних закладів наукового змісту, що відображає хід розроблення та результати виконання обраної теми. Магістерська робота - це самостійна науково-дослідницька кваліфікаційна робота, що синтезує підсумок теоретичної і практичної підготовки в рамках нормативної та варіативної складових освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки магістра за відповідною спеціальністю і є формою контролю набутих студентом у процесі навчання інтегрованих знань,

умінь і навичок, які необхідні для виконання професійних обов'язків, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою (ОКХ)

Матеріальні (речові) моделі – це матеріальний об'єкт чи їх сукупність, який певним чином відображає властивості об'єкта моделювання.

Моделювання – це вивчення об'єкту (оригіналу) шляхом створення і дослідження його копії (моделі), яка заміщає оригінал в певних аспектах, що цікавлять дослідника.

Метод – це спосіб пізнання, дослідження явищ природи й суспільного життя, форма практичного й теоретичного опанування дійсності, який обумовлений закономірностями руху досліджуваного об'єкта. Це сукупність прийомів або операцій практичної або теоретичної діяльності.

Метод агрегування – перетворення початкової моделі на модель з меншим числом змінних або обмежень, що дає наближений порівняно з початковою моделлю опис об'єкта, який вивчається.

Метод відбору – вивчення не всієї сукупності явищ, а лише деякої частини, відібраної за певними правилами.

Метод «від супротивного» – являє собою зміну ситуації на діаметрально протилежну та її осмислення.

Метод декомпозиції – поділ будь-якого складного явища на прості складові. Для досягнення вірогідності застосовується так зване декомпозиційне моделювання, яке полягає у відтворенні декомпозиційної моделі та її порівнянні з предметом дослідження.

Метод експертних оцінок використовується для отримання змінних емпіричних даних. У цьому випадку опитування проводиться спеціальною групою експертів (5-7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання.

Метод екстраполяції – поширення спостереження за однією частиною явища на його іншу частину з метою визначення загальних алгоритмів розвитку даного явища.

Метод емпатії – аналітик входить у образ об'єкта, що аналізується, уявляє себе «складовою частиною» предмета, що вивчається.

Методи емпіричного дослідження: спостереження, експеримент, опитування (анкетування), тестування, метод експертних оцінок, порівняння, вимірювання.

Методи на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, індукція, дедукція, моделювання, математико-статистичні методи, кореляційний аналіз, факторний аналіз, метод шкалювання.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру.

Метод «мозкового штурму» – організована система висловлювань або оцінок експертів про зміст проблеми за умови заборони критики висловлювань колег.

Метод парадоксу – розгляд явища з несподіваних позицій, які не відповідають загальноприйнятим уявленням.

Метод порівняння – поділ будь-якого складного явища на прості складові. Для досягнення вірогідності застосовується так зване декомпозиційне моделювання, яке полягає у відтворенні декомпозиційної моделі та її порівнянні з предметом дослідження.

Метод ранжування – присвоєння сукупності об'єктів деяких числових величин на основі інтуїції або відповідно до ступеня вираженості певної ознаки.

Метод рейтингу – передбачає оцінювання окремих сторін діяльності досвідченими суддями, яким повинні бути властиві: компетентність, креативність, позитивне ставлення до експертизи; відсутність схильності до конформізму, наукова об'єктивність, аналітичність і конструктивність мислення, самокритичність.

Метод середнього та відхилень – обчислюється певна середня величина та виявляються відхилення від неї.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – метод дослідження, який дозволяє в думках відтворити об'єкт у всій повноті і складності його зв'язків і відносин, а потім простежуючи як він видозмінюється в різних умовах, відкривати нові зв'язки, встановлювати їх взаємодію і відображати у всій повноті сутність об'єкту.

Методи теоретичного дослідження: ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод, історичний і логічний методи, метод сходження від зворотного.

Метод фокусування – спрямований на перенесення у фокус уваги окремих об'єктів, що дозволяє отримати їх оригінальне бачення.

Методика – це сукупність прийомів, способів дослідження, порядок їх застосування та інтерпретації отриманих за їх допомогою результатів. Вона залежить від характеру об'єкта вивчення; методології; мети дослідження; розроблених методів; загального рівня кваліфікації дослідника.

Методика дослідження – це комплексний перелік засобів виконаної роботи відповідно до поставленої мети і до плану дослідження.

Методологія науки – вчення про науковий метод пізнання (правила мислення) або система наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір засобів, прийомів і методів пізнання.

Монографія – повне і вичерпне висвітленням результатів наукового дослідження.

Навчальний посібник – науково-навчальне видання, зміст якого відповідає лише окремим розділам навчальної програми дисципліни, або розширює, поглиблює і доповнює окремі з них.

Наука – це певний вид знання, котрий характеризується теоретичністю і раціональністю. Це специфічна форма суспільної свідомості, основу якої становить система знань, процес пізнання закономірностей об'єктивного світу,

вироблення знань та використання їх у практиці як певного виду суспільного поділу праці.

Наукова гіпотеза – таке припустиме знання, істинність або хибність якого ще необхідно довести.

Нова ідея – це нова комбінація старих елементів.

Наукова картина світу – це система наукових теорій, що описує реальність.

Наукові результати – це знання, котрі відповідають вимогам новизни, достовірності та практичної цінності. Їх можна поділити на два види: теоретико-методологічні (концепція, гіпотеза, класифікація, закон, метод) та інструментальні або прикладні (спосіб, методичний підхід, методика, алгоритм тощо).

Наукова стаття – основний вид оперативного висвітлення інформації про нові дослідження з конкретної тематики.

Наукове дослідження – це процес пізнання нового явища і розкриття закономірностей зміни досліджуваного об'єкта в залежності від впливу різних факторів для наступного практичного використання цих закономірностей.

Науковий звіт – звіт у письмовій формі про підсумок науково-дослідної роботи, яка відбувалася за наперед затвердженим планом виконання держбюджетної або госпдоговірної наукової теми.

Наукометрична база даних – це бібліографічна і реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, тез конференцій, книжкових видань, опублікованих у наукових виданнях.

Наукові концепції – найбільш загальні і важливі фундаментальні положення теорій.

Наукові принципи – найбільш загальні і важливі фундаментальні твердження теорії.

Наукові проблеми – це усвідомлені питання, для відповіді на які недостатньо наявних знань.

Наукові результати – це знання, котрі відповідають вимогам новизни, достовірності та практичної цінності. Їх можна поділити на два види: теоретико-методологічні (концепція, гіпотеза, класифікація, закон, метод) та інструментальні або прикладні (спосіб, методичний підхід, методика, алгоритм тощо).

Наукове реферування матеріалу – це короткий виклад первинного документа (або його частини) з основними фактичними відомостями і висновками.

Наукова теорія – це систематизовані знання в їх сукупності, що пояснюють і описують певний фрагмент реальності за допомогою системи законів.

Наукометрична база даних – це бібліографічна і реферативна база даних з інструментами для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Деякі відомі бібліографічні бази даних: Web of Science, Scopus, Web of

Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris, GeoRef.

Нормативний метод – під час аналізу застосовується сукупність нормативів, які відображають ефективність системи, а потім реальна система порівнюється з нормативною, що дозволяє виявити характер відхилення від норми.

Об'єкт дослідження – процеси, явища, які обрані для вивчення.

Об'єкт науки – певні явища матеріальної дійсності, які існують поза нашою свідомістю й незалежно від неї і становлять предмет пізнання.

Опис процесу дослідження – це основна частина магістерської роботи, де висвітлюється методика і техніка дослідження на основі методологічних засад певної галузі знань (науки), з використанням логічних законів і правил.

Опитування – це метод масового збирання інформації за допомогою анкети.

Основні принципи раціональної організації наукової діяльності – це творчий підхід до постановки та вирішення проблем, наукове мислення, плановість, динамічність, колективність, практичність, самоорганізація, самостійність, раціональність, креативність та інші.

Основні форми викладу матеріалу наукового дослідження: монографія, наукова стаття, доповідь, тези доповіді, підручник, навчальний посібник, автореферат, анотація, рецензія, відгук, дисертація, авторське свідотство, науковий звіт, магістерська робота, дипломна робота.

Ототожнення – це утворення поняття через об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями типу рівності в особливий клас (залишаючи осторонь деякі індивідуальні якості предметів). Ізолювання - це виділення властивостей і відношень, пов'язаних з предметами, та позначення їх певними «іменами», що надає абстракціям статусу самостійних предметів (наприклад, надійність, універсальність).

Парадигма – (від грецького слова *paradeigma* – приклад, зразок) науково обґрунтовані судження, положення, ідеї, які отримали всебічне визнання і які стали основою організації практики та проведення досліджень; модель постановки та вирішення проблеми.

Підручник – науково-навчальне видання, яке містить систематизований виклад певної навчальної дисципліни відповідно до державного стандарту навчальної програми, затвердженої Міністерством освіти і науки України і рекомендованої до використання у навчальних закладах.

Підсистема – це об'єднання елементів на підставі єдиної мети, завдань тощо, підсистема менша ніж система.

Пізнання – це форми дослідницької діяльності, які на сучасному етапі розвитку інтегровані в межах науки як соціального інституту та в цьому сенсі опосередковані організаційними, нормативними, матеріально-технічними умовами розвитку науки як особливої сфери людської діяльності. Основні етапи

наукового пізнання: безпосереднє спостереження, абстрагування, перевірка теоретичних висновків на практиці.

Повідомленням – доповідь, розрахована на 5-7 хвилин виступу.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження.

Потенціальна здійсненість – це відхилення від реальних меж людських можливостей, зумовлених обмеженістю життя в часі та просторі (нескінченність розглядається як потенційно здійсненна).

Праксеологічний, або прагматичний аналіз передбачає осмислення предмета пізнання (фактів, процесу або явища) з точки зору його ефективного використання в практиці.

Предмет дослідження – це певна сфера діяльності об'єкта, на яку спрямована увага дослідника.

Предметно-математична модель являє собою матеріальну модель, в якій відбуваються інші фізичні процеси, ніж в оригіналі, але їх можна описати однаковими або подібними математичними співвідношеннями.

Причинно-наслідковий аналіз засновується на дослідженні найважливішої властивості об'єкта, якою є каузальність (від лат. causa – «причина»).

Проблема – це сукупність складних теоретичних і практичних задач, що вимагають вирішення в суспільстві.

Прогнозування – це дослідження, що базується на всебічному аналізі ретроспективного розвитку та глибокому знанні об'єктивних законів і має на меті наукове обґрунтування можливого стану об'єктів у майбутньому, а також визначення альтернативних шляхів строків та умов досягнення такого стану. Отже, воно є процесом розробки наукового передбачення у формі прогнозу.

Прогностичний аналіз передбачає не розробку, а використання моделей майбутнього та засобів його досягнення. По суті цей аналіз зводиться до прогностичної діагностики, з'ясування ступеню відповідності явищу, що аналізується, або майбутньому процесу. Значення такого типу аналізу полягає у формуванні прогнозів відносно майбутнього розвитку ситуації.

Програмно-цільовий аналіз фактично є подальшим розвитком рекомендаційного в аспекті вироблення програми досягнення певної мети. Складовими частинами цього аналізу виступають: системний опис проблем, які властиві для об'єкта, їх класифікація, визначення міри важливості; побудова моделі бажаного майбутнього даного об'єкту на основі вивчення тенденцій розвитку його або подібних об'єктів; визначення засобів досягнення майбутнього, необхідних чинників, ресурсів; програмування основних заходів, спрямованих на розв'язання проблем і просування до майбутнього; визначення напрямів інституціоналізації програми, її інформаційного, фінансового,

правового, ідеологічного та організаційного забезпечення, а також способів контролю й моніторингу реалізації та вдосконалення програми.

Профілі авторів – індивідуальні облікові записи з унікальними ідентифікаторами авторів Author ID в наукометричних базах даних. Ці профілі надають таку інформацію, як варіанти імені автора, перелік місць його роботи, кількість публікацій, роки публікаційної активності, галузі досліджень, посилання на основних співавторів, загальна кількість цитувань на публікації автора, загальна кількість джерел, на які посилається автор, індекс Хірша автора тощо. База даних надає користувачам можливість використання унікальних ідентифікаторів авторів для формування пошукових запитів та налаштування сповіщень (електронною поштою або через RSS) щодо змін у профілях авторів.

Рекомендаційний аналіз орієнтований на вироблення порад щодо поведінки дійових осіб у певній ситуації. Він забезпечує впровадження результатів дослідження в життя.

Рерайт – «переказ» чужого тексту своїми словами з точним збереженням сенсу оригіналу. Це може бути формою плагіату, оскільки не включає значущих творчих змін або аналізу. Точне копіювання без змін. Це означає беззмінне використання тексту іншого автора без належного зазначення джерела і без належного бібліографічного оформлення.

Реферат – стислий виклад у письмовій формі суті певної наукової проблеми або питання.

Рецензія – найпоширеніша форма аналітико-оціночного аналізу наукової праці, в якій основний акцент робиться на недоліках рецензованого твору.

Робоча гіпотеза – це висловлене дослідником обґрунтоване припущення про ймовірну причину виникнення фактів, що спостерігаються, або про ймовірним, можливим розвиткові процесу або явища.

Розвиток – це зростання синтезу порядку і хаосу, зумовлений прагненням до максимальної сталості.

Ряди розподілу – це первинна характеристика масової економічної сукупності, в якій знаходять кількісне вираження закономірності масових явищ і процесів.

Самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів. Має місце, коли автор представляє свої власні раніше опубліковані роботи як нові, не надаючи посилання на їх попередню публікацію. Це може включати повторне використання власних досліджень без зазначення попереднього публікаційного контексту, порушуючи тим самим принципи чесності та прозорості в науковому дискурсі.

Синергетика – міждисциплінарний напрямок науки, що вивчає загальні закономірності явищ і процесів у складних нерівноважних системах (фізичних, хімічних, біологічних, екологічних, соціальних, економічних та інших) на основі притаманних їм принципів самоорганізації.

Синтез – це з'єднання раніше виділених частин предмету в єдине ціле.

Система – це ціле, що складається із взаємопов'язаних елементів, які знаходяться у взаємних зв'язках і взаємовідносинах і утворюють визначену цілісність.

Системний підхід – один із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання та практики, мета і завдання якого полягають у дослідженні певних об'єктів і складних систем. Методологічна специфіка системного підходу полягає у тому, щоб адекватно виявити механізми утворення складного об'єкта з певних складових та їх взаємодію з метою управління таким об'єктом.

Ситуаційний аналіз базується на сукупності прийомів і методів осмислення ситуації, її структури, визначальних чинниках, що її обумовлюють, тенденцій розвитку тощо.

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження.

Статистичні методи – дозволяють визначати середні значення, характеризуючи всю сукупність предметів, що вивчаються.

Структура – зображення елементів та зв'язків між ними.

Структурно - функціональний аналіз – дослідницький прийом, який полягає у розчленуванні складного об'єкта на складові, вивчення зв'язків між ними й визначення місця і ролі всіх складових у функціонуванні об'єкта як цілого, за умови збереження ним своєї цілісності у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Таксономія – теорія класифікації, яка розглядає принципи класифікації і систематизації складно-організованих систем дійсності, що мають ієрархічну будову (органічний світ, об'єкти географії, геології, економіки і т.п.).

Тези доповіді – стислий виклад доповіді на конференції, симпозіумі чи семінарі, публікація яких передбачає попереднє ознайомлення учасників наукового форуму з результатами наукового дослідження.

Теорія – це вчення, система наукових принципів, ідей, які відображують закономірності природи, суспільства, мислення.

Тестування – різновид вибіркового опитування є, яке проводиться з метою виявлення суттєвих ознак об'єкта, засобів його функціонування.

Теоретичний рівень наукового пізнання - рівень пізнання, на якому відбувається розкриття найбільш глибоких суттєвих сторін, зв'язків, закономірностей, властивих досліджуваним об'єктам та явищам (шляхом обробки даних емпіричного знання).

Універсальна десяткова класифікація документів інформації (УДК) є міжнародною системою класифікації творів друку і документальних матеріалів. Вона відповідає найістотнішим вимогам, які висуваються до класифікації: міжнародність, універсальність та гнучкість.

Узагальнення – це такий прийом мислення, в результаті якого встановлюють загальні властивості і ознаки об'єктів. Це процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання.

Уявні (інтуїтивні) моделі – це ті моделі, які існують в уяві людини, тобто відтворюють в уяві результати нашого мислення.

Факти – це найнадійніші аргументи як для доказу, так і для спростування будь-яких наукових тверджень.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак - факторів. У результаті послідовної процедури аналізу отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу визначити вплив факторів на досліджувані процеси та явища.

Фабрикація – вид академічної недоброчесності, представляє собою вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях. Передбачає створення неправдивих даних чи фактів для підтримки власних наукових чи освітніх тверджень. Суб'єкт умисно створює або представляє неправдиві дані чи факти в намаганні підтримати або підкріпити свої наукові або освітні твердження.

Фальсифікація – вид академічної недоброчесності. Це свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень. Суб'єкт намагається перекрутити чи спотворити існуючі факти з метою створення хибного враження або впливу.

Фізична модель відображає не тільки подібність моделі з оригіналом за формою та розмірами, але й з позиції певних фізичних процесів, які в них відбуваються.

Фінансова наука – це складова частина вчення про розширене відтворення, товарно-грошове господарство і державу, яка займає відповідне місце в системі економічних знань.

Формалізація – це метод побудови абстрактно - математичних моделей, які розкривають сутність процесів дійсності, що вивчаються.

Хибне співавторство – це внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які фактично не брали участь у створенні продукту.

OCW – репозитарій – відкритий електронний ресурс структурованих колекцій організаційних, навчально-методичних матеріалів дисциплін, що занесено до складу програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також додаткових освітніх програм.

Scopus – бібліографічна і реферативна база даних та інструмент для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях. Є однією зі складових інтегрованого науково-інформаційного середовища SciVerse. База даних індексує наукові журнали, матеріали конференцій та серіальні книжкові видання. Розробником та власником SciVerse Scopus є видавнича корпорація Elsevier.

ДОДАТОК А

ВИМОГИ ДО ОПУБЛІКУВАННЯ СТАТТІ У ФАХОВОМУ ВИДАННІ

Вимоги до оформлення статті:

Об'єм статті – від 8 до 20 сторінок.

Формат сторінки: А4; всі поля по 2 см; сторінки не нумеруються; абзацний відступ – 1,25.

Шрифт: Times New Roman – 14 pt; міжрядковий інтервал – 1,5.

Рисунки і таблиці допускаються і вставлені в текст.

Мова – українська, англійська.

Використана література (без повторів) оформлюється в кінці тексту під назвою «Література:». У тексті посилання позначаються квадратними дужками із вказівкою в них порядкового номера джерела за списком та через кому номера сторінки, наприклад: [5, с. 115]. Інший спосіб оформлення використаної літератури не допускається.

Текст статті, що подається в редакцію, повинен містити наступні елементи:

- індекс УДК (розташовується на початку наукової статті зліва);
- прізвище, ім'я, по батькові (українською та англійською мовами);
- вчений ступінь, вчене звання;
- посада та місце роботи, місто;
- назва статті (українською мовою і англійською мовою; (напівжирний, великими літерами, вирівнювання по центру);
- анотації українською та англійською мовами, не менше 600-800 знаків (без пробілів) кожна;
- ключові слова чи фрази, що використовуються у статті (до 12 фраз) українською та англійською мовами.

У статті повинні міститись (із виділенням у тексті) наступні пункти (згідно вимог ВАК):

- **актуальність дослідження;**
- **постановка проблеми** у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **аналіз останніх досліджень і публікацій**, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор;
- **формулювання цілей статті** (постановка завдання);
- **виклад основного матеріалу** дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- **висновки**, зроблені в результаті дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

ДОДАТОК Б

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Рубрика журналу : ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ (ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ).

УДК 334.7:17.022.1:330.14

Цибульська Е. І., канд. екон. наук, доцент
доц. кафедри економіки та права
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»
Монастирський Г. О. магістр факультету «Бізнес-управління»
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

Tsybulska E. Candidate of Sciences (Economics), Associate professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Law
Kharkiv Humanitarian University «People's Ukrainian Academy»
Monastyrskiyi H. Master of Business Administration Faculty
Kharkiv Humanitarian University «People's Ukrainian Academy»

РЕПУТАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. В сучасних умовах розвитку бізнесу на вартість компанії значно впливають нематеріальні активи. Саме репутаційний капітал виступає вирішальним фактором формування капіталізації бізнесу, здатним багаторазово перевершити вплив інших активів.

Ключові слова: репутаційний капітал, вартість підприємства, репутація, імідж, корпоративна культура, корпоративна соціальна відповідальність бізнесу.

REPUTATION CAPITAL AS FACTOR FORMING THE VALUE OF THE ENTERPRISE

Abstract. Intangible assets significantly affect the company's value in the current conditions of business development. Reputation has a special place in their composition.

Keywords: reputation capital, enterprise value, reputation, image, corporate culture, corporate social responsibility of business.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. В сучасних умовах розвитку бізнесу на вартість компанії значно впливають нематеріальні активи. Особливе місце в їх складі займає репутація. Як доказ того, що репутаційний капітал суттєво впливає на вартість фірми, можна навести такі приклади: за даними Interbrand, в вартості концерну CocaCola нематеріальні активи становлять 96% і лише 4% – це заводи, фабрики і капітали, співвідношення в IBM відповідно – 76% і 24%, в BritishPetroleum – 58% проти 42%. У виробничій сфері або B2B, де дещо інші орієнтири, співвідношення становить приблизно 20% (репутація) до 80% (матеріальні активи) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні засади дослідження ділової репутації загалом та репутаційного капіталу зокрема розроблено такими науковцями як: Алексеева Е.П., Малахов Ф.В., Хлевицька Т.Б., Тітова Л.Г.; основи формування і проблеми управління репутаційного капіталу досліджено у монографії Решетнікової І.І.

Між тим багатоаспектна проблема репутаційного капіталу в Україні є недостатньо дослідженою. Зокрема не достатньо вивчена сутність поняття репутаційний капітал, які чинники впливають на його формування.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є розкриття сутності поняття «репутаційного капіталу» як фактора формування вартості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед науковців не має єдиної думки щодо визначення поняття «репутаційний капітал». В табл.1 узагальнено думки економістів щодо цієї дефініції.

Висновок. Репутаційний капітал взаємодіє з іншими формами капіталу і забезпечує суб'єкту підприємницької діяльності низку переваг: сприяє капіталізації, збільшує доходи і прибутки бізнесових структур, підвищує їх соціальну відповідальність та стратегічні переваги. В якості перспектив дослідження розглядається розробка методики оцінки репутаційного капіталу підприємства.

Список використаних джерел

1. Савченко, О. І. (2013). Необхідність визначення та оцінки клієнтського капіталу як складової інтелектуального капіталу. *Вісник НТУ «ХПІ»*, 46 (1019), с. 80–87.
2. Супрун, Н.А. (2009). Корпоративна соціальна відповідальність як чинник сталого розвитку. *Економіка і прогнозування*, 3, с. 61–74.

ДОДАТОК В

Приклади
оформлення бібліографічного опису у списку використаних
джерел
з урахуванням Harvard стиля
(<https://www.citethisforme.com/harvard-referencing>)

Книги: Один автор
1. Горбунова, А. В. (2017). <i>Управління економічною захищеністю підприємства: теорія і методологія</i> . Запоріжжя: ЗНУ, 240 с. 2. Дробот, О. В. (2016). <i>Професійна свідомість керівника</i> . Київ: Талком, 340 с.
Книги: два автори
1. Аванесова, Н. Е., Марченко, О. В. (2015). <i>Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади</i> . Харків: Щедра садиба плюс, 196 с. 2. Батракова, Т. І., Калюжна, Ю. В. (2017). <i>Банківські операції</i> . Запоріжжя: ЗНУ, 130 с.
Книги: три автори
1. Палеха, Ю. І., Герасимчук, В. І. та Шиян, О. М. (2001). <i>Основи психології та педагогіки</i> . 2-ге вид., допов. Київ, 165 с. 2. Аніловська, Г. Я., Марушко, Н. С. та Стоколоса, Т. М. (2015). <i>Інформаційні системи і технології у фінансах</i> . Львів: Магнолія, 312 с.
Книги: Чотири і більше авторів
1. Бікулов, Д. Т., Чкан, А. С., Олійник, О. М. та Маркова, С. В. (2017). <i>Менеджмент</i> . Запоріжжя: ЗНУ, 360 с. 2. Запорожець, О. І. та ін. (2016). <i>Основи охорони праці</i> . 2-ге вид. Київ: ЦУЛ, 264 с.
Книги: Автор(и) та редактор(и)/упорядники
1. М-во освіти і науки України (2008). <i>Комісії з вищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України</i> . Київ: Знання, 484 с. 2. Якубовський, С. О., Ніколаєв, Ю. О. (ред.). (2015). <i>Міжнародні економічні відносини</i> . Одеса: ОНУ, 306 с.
Багатотомні видання
Багалій, Д. І. (2001). <i>Джерелознавство та історіографія історії України</i> . У: <i>Вибрані праці у 6 т.</i> Харків: Вид-во НУА, т. 2, 661 с.
Частина видання: книги
1. Баймуратов, М. А. (2009). Імплементация норм міжнародного права та роль Конституційного Суду України в тлумаченні міжнародних угод. У: Ю. О.

Волошин, ред. *Михайло Баймуратов: право як буття вченого*. Київ, с. 477–493.

2. Гетьман, А. П. (2013). Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. У: *Тридцять років з екологічним правом*. Харків, с. 205–212.

Частина видання: продовжуваного видання

1. Коломоєць, Т. О. (2017). Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. *Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Юридичні науки*, 1, с. 36–46.

2. Левчук, С. А., Хмельницький, А. А. (2015). Дослідження статичного деформування складених циліндричних оболонок за допомогою матриць типу Гріна. *Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Фізико-математичні науки*, 3, с. 153–159.

Частина видання: періодичного видання (журналу, газети)

1. Коломоєць, Т., Колпаков, В. (2017). Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. *Право України*, 5, с. 71–79.

2. Коваль, Л. (2017). Плюси і мінуси дистанційної роботи. *Урядовий кур'єр*, 1 листоп. (205), с. 5.

3. Біленчук, П., Обіход, Т. (2017). Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. *Юридичний вісник України*, вип. 42, с. 14–15.

Електронні ресурси

1. Шарая, А. А. (2017). Принципи державної служби за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*, [online] 5, с. 115–118. Available at: http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf [Accessed 10 Oct. 2023].

2. Rada.gov.ua, (2014). *Про вищу освіту* [online]. Київ, Україна. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 10 Oct. 2023].

3. *Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка*, (1991–). [online]. Available at: <http://korolenko.kharkov.com> [Accessed 10 Oct. 2023].

Автореферати дисертацій

Бондар, О. Г. (2005). *Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України*. Канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Програма дисципліни.....	5
Список рекомендованої літератури з дисципліни.....	7
Конспект лекцій.....	11
Тема 1. Наука як сфера людської діяльності.....	11
1.1. Сутність і ознаки науки.....	11
1.2. Критерії науковості.....	14
1.3. Класифікація наук.....	16
1.4. Характеристика елементів науки.....	18
Тема 2. Методологічні основи економічного дослідження.....	20
2.1. Основні напрямки наукових досліджень з економіки.....	20
2.2. Логіка процесу економічних досліджень.....	25
2.3. Методологія економічних досліджень.....	32
2.4. Методика економічного дослідження.....	34
2.5. Методи дослідження економічних процесів.....	36
Тема 3. Дисертація як наукове дослідження.....	45
3.1. Поняття про дисертаційне дослідження, його особливості, види та структура.....	45
3.2. Вимоги до написання та оформлення дисертаційного дослідження	50
3.3. Апробація результатів наукових досліджень.....	55
3.4. захист дисертаційного дослідження.....	60
Тема 4. Написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра.....	62
4.1. Кваліфікаційна робота магістра: сутність, цілі, основна функція та вимоги до неї.....	62
4.2. Зміст, структура, обсяг та вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи магістра.....	64
4.3. Порядок виконання та захисту кваліфікаційної роботи магістра.....	70
Тема 5. Основи академічної доброчесності.....	74
5.1. Академічна доброчесність: поняття, принципи, законодавство, суб'єкти забезпечення.....	74
5.2. Види порушень академічної доброчесності.....	76
5.3. Відповідальність за порушення академічної доброчесності.....	79
Практикум.....	81
Практичне заняття №1.....	81
Практичне заняття №2.....	81
Практичне заняття №3.....	82
Практичне заняття №4.....	84
Практичне заняття №5.....	86

Самостійна робота студентів.....	91
Індивідуальна робота студентів.....	94
Система поточного та модульного контролю знань.....	96
Питання для заліку з дисципліни «Методологія досліджень в галузі економіки та академічна доброчесність».....	113
Критерії оцінювання результатів навчання.....	116
Глосарій основних термінів і понять.....	120
Додаток А.....	139
Додаток Б.....	141
Додаток В.....	144

Навчальне видання

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ В ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Навчальний посібник
для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти
всіх форм навчання, які навчаються за спеціальністю
051 – Економіка

Укладачі:
ЦИБУЛЬСЬКА Елеонора Іванівна
ПОЛЬОВА Олена Олександрівна

В авторській редакції
Комп'ютерний набір *Е. І. Цибульська*

Підписано до друку 30.06.2024. Формат 60·84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Тайме».
Ум. друк. арк. 8,6. Обл.-вид. арк. 8,6.
Тираж 20 пр.

План 2023/24 навч. р., поз. №6 в переліку робіт кафедри

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.
Надруковано у видавництві Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.